

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**GOFFMAN'IN BENLİK SUNUMU KAVRAMI
VE
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ecem PAYÇU

Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı

İZMİR

2023

**T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**GOFFMAN'IN BENLİK SUNUMU KAVRAMI
VE
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ecem PAYÇU

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Sevinç Çırak Karadağ

**Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı
Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı**

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **“Goffman’ın Benlik Sunumu Kavramı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini”** adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları kaynakçada gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Ecem Paycu

ÖNSÖZ

Lisans eğitimim boyunca aldığım sosyoloji eğitimini, kadın çalışmaları alanında geliştirmek hem akademik hem sosyal anlamda bana iyi hissettirmiş, topluma faydalı olma hissiyatı sağlamıştır. Yaşamın her anında var olan kadınların hem öncülük ettiği hem geri planda tutulduğu alanların incelemesini yapmak, kadınlara yönelik sağlanan hizmetlerin içinde yer almak sosyolog kimliğim ile gerçekleştirdiğim çalışmaların ana hatlarını oluşturmaktadır.

Yaşadığımız toplumda kadınlara yönelik, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığı anlatmak, farklılaşan kadınlık ve erkeklik rollerinin altını çizmek istediğim yüksek lisans tezim için yapmış olduğum okumalar ve görüşmeler, beni farklı bakış açılarına tanık etmiştir.

Bu araştırma ile toplumsal cinsiyet rollerinin gündelik yaşamımızın her anında görünür olduğunu, kendimizi ifade ederken, benliğimizi oluştururken etkili olduğunu açıklamak istemekteyim.

Araştırmamın toplumsal cinsiyet çalışmalarında faydalı olmasını temenni etmekteyim.

Mart, 2023

Ecem Paycu

ÖZET

İnsan etkileşimleri, toplumun sahip olduğu kurallar, kültürler ve öğretiler ile şekillenmektedir. İnsanla etkileşime girmek aynı zamanda toplum ile etkileşime girmektir. Bu etkileşimler sonucu, var olan kurallar, kültürler ve öğretiler yeniden üretilmektedir.

Goffman'ın benlik sunumu kavramı ve dramaturji kuramı çerçevesinde toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik sunumu ilişkisinin incelendiği araştırmada, toplumsal etkileşimin üzerinde durulmuştur. Toplumsal cinsiyet rollerinin, toplumsal yapının, toplumsal normların, değerlerin ve toplumsal etkileşimin bir sonucu olduğu fikri ile ilerlenmiştir. Bu araştırmada, toplumsal cinsiyet rollerinin, benliğin sunumu ile ilişkisi incelenmektedir. Geçmişten bugüne aktarılmış kalıp roller, cinsiyetlere göre kategorize edilmiştir. Kadınlar ve erkekler için toplum tarafından belirlenmiş rollerin sergilenmesi beklenmektedir. Sergilenen rollerin toplumsal beklentileri karşılıyor olması, bireylerin toplumsal yapı içinde var olmalarını ve kabul görmelerini sağlamaktadır. Goffman, araştırmada yer verilen, dramaturji kuramı ile toplumsal yapıyı ve bu yapı ile etkileşimde olan bireyin benliğinin oluşumunu, oluşan benliğin görünür oluşunu açıklamaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik sunumu ilişkisinin incelendiği araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yöntem kullanılmış, katılımcıların yanıtları betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Bireyin, sahip olduğu toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal etkileşimler esnasında nasıl görünür olduğu, araştırmaya katılan kadınlar ve erkeklerin deneyimleriyle ilişkili olarak incelenmiştir.

Araştırmanın sonunda görüşme yapılan kadınlar ve erkekler benlik sunumu esnasında toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranışlar sergilediklerini dile getirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Benlik Sunumu, Dramaturji, Toplumsal Cinsiyet, Performans

ABSTRACT

Human interaction has taken shape with the rules of society, cultures and doctrines. Interacting with person also means communicating with society. As a result of these interactions, existing rules, cultures and doctrines have been reproduced again.

In the framework of Goffman's concept of self-presentation and dramaturgy theory, in the study examining the relationship between gender roles and self-presentation, it has been emphasized on social interaction. Gender roles, as individuality, has been progressed with idea that it has been a result of social structure, social norms, values and social interaction. In this study, effect of gender roles on the individual's self presentation has been examined. The stereotypical roles that have been transferred from the past to the present have been categorized by genders. For women and men, it has been expected to performing roles determined by society. That performed roles meet societal expectations has provide individuals to exist in social structure and accepted. With dramaturgy theory in the study, Goffman has explained social structure and formation of individual's ego, who interacts with this structure, being visible of formed ego.

In the study examining the relationship between gender roles and self-presentation, the phenomenological method, one of the qualitative research methods, has been used and the answers of the participants have been examined with descriptive analysis method. How gender roles that person has are visible during societal interactions has been investigated from experiences of women and men who participate in research.

In the end of the research, the women and men interviewed stated that they have exhibited behaviors in line with their gender roles during the self-presentation.

Keywords: Self-presentation, dramaturgy, gender, performance.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
GOFFMAN'IN BENLİK SUNUMU KAVRAMI	5
1.1. Literatürde Benlik Sunumu	5
1.1.1 Benlik Kavramı	8
1.2. Toplumsal Yapının İçerisinde Benlik	15
1.2.1. Goffman'ın Benlik Sunumuna Bakışı	19
1.3. Dramaturji Kuramı	29
İKİNCİ BÖLÜM	36
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ	36
2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerine Genel Bir Bakış	36
2.2. Temel Toplumsal Cinsiyet Kavramlar	40
2.2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet	40
2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık	42
2.2.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	44
2.2.4. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Kuramları	46
2.2.4.a Psikanalitik Kuram	46
2.2.4.b. Sosyal Öğrenme Kuramı	47
2.2.4.c. Bilişsel Gelişim Kuramı	49

2.2.4.d. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı	50
2.2.4.e. Feminist Kuram.....	52
2.3. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Benlik Sunumu İlişkisi	54
2.3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Performans	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	63
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	63
3.1. Araştırmanın Yöntemi	63
3.1.2. Araştırmanın Örneklemi.....	64
3.1.3. Veri Toplama Yöntemleri	66
3.1.4 Geçerlilik ve Güvenilirlik.....	67
3.2. Araştırma Süreci	68
3.3. Verilerin Analiz Edilmesi	68
3.4. Bulgular	69
3.4.1 Toplumsal Etkileşimler Esnasında Sergilenen Performans	69
3.4.2. Sergilenen Performansın Seyircileri	75
3.4.3. İlk Bakışta Görünen Vitrin	79
3.4.4. Toplumsal Etkileşimde Kabul Görme: İdealize Etme	82
3.4.5. Sahte Sunum / Yanlış Sunum	86
3.4.6. Performansın Kontrolü: İzleme Denetimi	90
SONUÇ	95
KAYNAKÇA	100
EKLER	108
EK-1: GÖRÜŞME SORULARI.....	108
EK-2: ÖRNEKLEM TABLOSU.....	110

TEŞEKKÜR..... 111

ÖZGEÇMİŞ..... 112

GİRİŞ

Bütün çağlar boyunca etkileşim insan hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Gündelik hayatta, iş ve okul hayatlarımızda, aile hayatımızda etkileşim içerisinde olduğumuz bireylerin bizi nasıl tanımladığı, bu tanımların benzer veya farklı noktaları merak konusudur. Birey, içinde yaşadığı toplumun kurallarını, sosyalleşmeye ilk başladığı andan itibaren öğrenmektedir. Bu öğrenme halini pekiştirmesi, öğrendiklerini uygularken son derece titiz olması ise sıklıkla nasihat edilmektedir. Nasihat edilen pek çok şey, bireyin benliğini oluşturması noktasında önem taşır. Nasihat edilen yer, nasihati veren kişi tüm bu sosyalleşme deneyimi içerisinde değişmektedir. Bu değişiklik ise birden fazla onaylanmış benliği yaratır. Birey, girdiği ortama göre alacağı nasihati tahayyül edebilir hale gelir ve kimi zaman nasihata uymak kimi zaman ise nasihati duymamak için beklenen davranışları sergiler.

Toplumsal cinsiyet rolleri toplum tarafından atanmıştır. Makbul olan davranışlar ilk çocukluk yıllarından itibaren belirlenmiş, belirlenmiş olan bu sınırlara uygun davranmanın önemini altı çizilmiştir. Toplumsal cinsiyet ikilidir. Kadın ve erkek olarak iki cinsiyet vardır. Kadınlık ve erkeklik ise sınırları belirlenmiş, tasarlanmış cinsiyetlerdir. Kız ve oğlan çocukları ise bu sınırların öğretildiği ve makbul bireyler olmaları yolunda neler yapabileceklerinin tekrar edildiği eğitimler ile büyütülmektedir. Toplumsal olarak, ortak karara varılmış, onaylanmış bireylikler eğitim sistemi vasıtasıyla nesilden nesile aktarılmaktadır. Oysa, cinsiyetin, cinsiyetlerin tek bir kalıba sığması, öğretilen makbul davranışlar ile hayatlarını sürdürmesi bir noktada mümkün değildir. Her deneyim biricik ve kişiye hasır. Biricikliğin onaylanmayacağını, olduğu gibi, olduğu haliyle sunulan benlikleri nedeniyle toplum tarafından ayrımcılığa maruz bırakılacağını düşünen bireyler, bulunulan yere ve o yerdeki bireylere göre farklı benlik sunumları gerçekleştireceklerdir. Toplumsal çevrenin, toplumsal cinsiyet hallerini icra ederken vermiş oldukları tepkilere, geri dönüşlere bakarak bir sonraki

performanslarını tasarlayacaklardır.

Erving Goffman, 1959 yayımladığı *“The Presentation of Self in Everyday Life”* (*Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*) isimli çalışmasında gündelik pratikleri ve bu pratikler içerisindeki insan etkileşimlerini incelemiştir. Goffman, bireylerin davranışlarının ve benlik sunumlarının içinde yaşanan dünya düzeni içerisindeki etkileşimlerini dramaturji kuramı ile açıklamaktadır. Goffman’a göre dünya bir tiyatro sahnesidir, insanlar ise rolleri icra eden oyunculardır. Toplumsal yapıyı, bireylerin etkileşimleriyle değerlendirmektedir. Bireyin benliğini sunuşunu, tiyatro sahnesinde rolünü izleyicilere geçirmeye çalışan oyuncunun performansına benzetmektedir. Birey, benlik sunumundan sonra, seyircilerin davranışlarını gözlemlemekte ve bu gözlemlerden yola çıkarak onaylanıp onaylanmadığını tahlil ederek ve bir sonraki benlik sunumuna kendini hazırlamaktadır. Bireyin sahip olduğu sosyal statüleri birden fazla role girmesini gerektirmektedir.

Goffman, *Günlük Hayatta Benliğin Sunumu* adlı kitabında şöyle söylemektedir,

“Bir kimsenin belli bir gözlemci kümesi önünde sürekli bulunduğu bir süre boyunca gerçekleştirdiği ve gözlemciler üzerinde biraz da olsa etkisi olan tüm faaliyetleri anlatmak için ‘performans’ sözcüğünü kullandım. Normalde kişinin performansının, gözlemcilere durumu tanımlamak için genel ve değişmez bir şekilde işleyen kısmına ise kolaylık olsun diye ‘vitrin’ adını verelim. Buna göre, vitrin performans sırasında kişi tarafından kasıtlı ya da kasıtsız olarak kullanılan standart ifade donanımıdır” (Goffman, 2020, s.33)

Gözlemciler karşısında toplumsal cinsiyet rollerini gerçekleştiren bireyler, standart bir ifade donanımıyla “gerçek” olarak nitelendirilen, esasında, toplumsal olarak yaratılan rolleri icra etmektedirler.

Goffman, benlik sunumunu sosyal psikolojik bir kavram olarak sosyoloji disiplini ile harmanlayarak ele almaktadır. Çevresel olanı, insan etkileşiminde çevresel faktörleri göz ardı etmemektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rollerinin benlik sunumu üzerindeki etkisini incelerken, Goffman’ın

çalışmalarından faydalanmak yerinde olacaktır. Tüm toplumsal cinsiyet rollerini birer performans olarak okuduğumuz düzlemde, bu performans ile sunulan benliği incelemek amaçlanmaktadır. Araştırmanın temel problemi, toplumsal cinsiyet rollerinin, kadınların ve erkeklerin benlik sunumları esnasında nasıl görünür olduğu ve anlam bulduğudur.

Benlik sunumu konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bilindiği kadarıyla daha önce benlik sunumu konusunda yapılan araştırmalarda, benlik sunumu, direkt olarak toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili ve Goffman'ın dramaturji kuramından hareketle ele alınmamıştır. Benlik sunumu konusunda yapılan araştırmalar çoğunlukla, özellikle son yıllarda, dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte dijital arenada sergilenen benlik sunumu üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma, toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal normlar ile tanımlandığını, bu tanımın çeşitli kurallar ile desteklenerek benliğin oluşumunda büyük rol oynadığı ve benlik sunumu ilişkisini açıklamak için hazırlanmıştır.

Goffman'ın Benlik Sunumu Kavramı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini başlıklı araştırmada geniş bir kavram olan benlik sunumu, Goffman'ın teorisi ile sınırlandırılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerini kavramını detaylı olarak açıklayarak, benlik sunumuyla ilişkisi araştırılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Goffman'ın dramaturji kuramını esas alarak toplumsal cinsiyet rollerini incelemektir. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal yapı ve etkileşimler vasıtası ile şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında pek çok farklı faktör etkili olmaktadır. Bireyin benliği toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinden bağımsız değildir. Sergilenen rollerin, sahnelenen birer performans olarak okunduğu zeminde, Goffman'ın dramaturji kuramından faydalanarak incelemek mümkün olacaktır. Toplumsal cinsiyet rollerinin benlik sunumu ile ilişkisinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin ortaya konulması çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Benlik sunumunun toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak yapıldığı var sayımı ile yola çıkılan araştırmada, toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik sunumu ilişkisinin kadınların ve erkeklerin yaşamında nasıl görünür olduğu ve nasıl anlam

bulduğu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Aşağıda araştırmada katılımcılarına sorulan sorular ile cevaplanmak istenen sorulara yer verilmiştir.

1. Toplumsal cinsiyet rolleri benlik sunumuna nasıl etki etmektedir?
2. Bireyin cinsiyeti sergilemiş olduğu performansı nasıl inandırıcı kılmaktadır?
3. Toplumsal cinsiyet rolleri toplumsal etkileşimlerle nasıl idealize edilmektedir?
4. Toplumsal cinsiyet rolleri sergilendiği kitleye göre nasıl değişiklik göstermektedir?
5. Toplumsal cinsiyet rolleri hangi durum ve koşullarda olduğundan farklı, sahte sergilenmektedir?
6. Toplumsal cinsiyet rollerine uygun veya uygunsuz davranan bireyler toplumsal yapı tarafından nasıl kontrol edilmektedir?

Sekiz kadın ve sekiz erkek ile yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmayı sınırlandırmak maksadıyla görüşmeler İzmir’de gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara kolay ulaşmak için İzmir’de üniversite ğrencisi olan veya İzmir’deki üniversitelerden mezun olan 19-30 yaş arası kadınlar ve erkekler ile görüşülmüştür. Araştırmanın sonunda, veri toplanılan örneklem grubundan edinilen bilgiler doğrultusunda çıkarımda bulunulmaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünde, Goffman’nın benlik sunumu, dramaturji, performans, idealize etme, izlenim kavramları detaylı olarak incelenmiştir. İkinci blmde ise, toplumsal cinsiyet kavramı açıklanmıştır ve benlik sunumu ile ilişkisi irdelenmiştir. Son olarak, nc blmde ise araştırmanın yöntemine ve araştırmanın bulgularına yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

GOFFMAN'IN BENLİK SUNUMU KAVRAMI

1.1 Benlik Kavramı

Benlik sunumu kavramını literatüre kazandıran kuramcı, William James (1963), benlik kavramını maddesel benlik, sosyal benlik ve ruhsal benlik olmak üzere 3 grupta ele almakta ve benlik sunumu kavramını sosyal benlik kavramı dahilinde ele almaktadır (Ceylan, 2017, s.51). James'in tanımından hareketle benlik türleri şöyle tanımlanabilmektedir (akt. Yılmaz, 2016, s.81); Maddesel benlik, bireyin dışarıdan gözlemlenebilir, somut varlığını anlatmaktadır. Bedeni, sahip olduğu nesnelere, toplum içerisinde anıldığı konumu, statüsü maddesel benliği oluşturmaktadır. Sosyal benlik, bireyin toplumdaki diğer bireylerin gözünden nasıl görüldüğü ile ilgilidir. Bireyin, toplum tarafından algılanış şekli sosyal benliği tanımlamaktadır. Ruhsal benlik ise, bireyin psikolojik ve bilişsel süreçleri ilişkilidir. Bireye has özellikler, tutumlar, istekler ruhsal benlik içerisinde yer almaktadır.

James (1963), benlik sunumunu sosyal benlik kavramıyla ilişkili olarak ele almaktadır. Sosyal benlik, bireyin içinde yer aldığı toplumun kurallarına uygun, beklentilerini karşılayan roller sergilemesiyle ortaya çıkmaktadır. Bireylerin toplumdaki diğer bireyler ile etkileşimi, teması bireyi belli bir konumda olmaya itmektedir. Birey bu konuma uygun roller sergilemektedir. İçinde yer aldıkları grupta sergiledikleri roller, grup üyelerinin yorumlamasına açıktır. Rollerini gerçekleştiren kişi hakkında fikir sahibi olunmasını sağlar (Güney, 2009, s.78).

Benlik, bireyin toplumdaki diğer kişiler tarafından kontrol edilmesi olarak ifade edilebilmektedir. Bireyin amacı, belirli durum ve koşullarda bir sosyal kimliği açık etmek ve diğer bireyleri bu açık edişe inandırmaktır (Araz, 1998, s.6).

“Bireylerin kendilerini, kendi düşüncelerinin nesnelere olarak ele almalarına olanak tanıyan, yansımali ve düşünümsel beceriler” Sosyoloji

Sözlüğü'nde (1999) yer alan benlik tanımıdır.

Lewis (1995), benlik kavramını varoluşsal benlik ve kategorik benlik olarak ikiye ayırmaktadır. Bireye has özellikleri barındıran, bireyi toplum içerisindeki diğer bireylerden ayıran benlik varoluşsal benliktir. Benliğin öznel tarafı varoluşsal benliktir. Yaş, cinsiyet, fiziki özellikler, yetenekler gibi nitelikleri içeren benlik ise kategorik benliktir ve benliğin nesnel tarafını göstermektedir.

Kağıtçıbaşı (2012), benliği algıların belirleyicisi olarak tanımlamaktadır. Benlik, bireyin dış dünyayı nasıl algıladığı ve dış dünya tarafından nasıl algılanmak istediği ile ilgilidir. Bireyin varoluşu ve içinde barındıklarının bir toplamı olan benlik, aynı zamanda bireyin yansıttığı duygularının ve düşüncelerinin oluşumunda etkilidir.

Hood (2014), ilk çocukluk yıllarından yetişkinliğe kadar, bireyin yaşamında var olan, gerçekleşen, değişen tüm olguların benliği var ettiğini söylemektedir. Benliğin, tüm yaşamın bir yansıması olduğunu ifade etmektedir. Birey yaşamı boyunca edindiği deneyimlerden ötürü kendisi için bir benlik tanımı yapabilmektedir.

Kavramın öncülerinden biri olan Erving Goffman'a göre benlik sunumu, kimliğin somut olarak anlaşılabilir asıl yapı taşıdır. İnsanlar benlik sunumunu, sosyal etkileşimde bulunurken olduğundan daha iyi ve toplum içinde kabul edilebilir olduklarına dair izlenimler bırakmak için kullanırlar (Boz, 2012, s.36-37).

Goffman (2009), insanların toplumsal etkileşimleri esnasında sergilediği performanslardan yola çıkarak, gündelik hayattaki etkileşimlerin bir tiyatro sahnesinde sergilendiğini belirtmektedir. İnsanların gerçekleştirdiği pek çok farklı performans vardır. Tıpkı bir tiyatrodaki olduğu gibi, insanların da karşısındaki seyircilere yönelik izlenimleri vardır. İzleyicilerin beklentilerini, ne zaman şaşırmak istediklerini, nelerden memnun veya mutsuz olacağını tahmin edebilmektedirler. İnsanlar seçmiş oldukları rolleri icra ederken, bazı yöntemlere ve stratejilere sahiptir. Sahnede birlikte rol aldıkları oyuncuların, dramatik hareketlerini gözlemlerler ve bu hareketlere uygun davranışlar sergilerler. Goffman, tiyatro sahnesinde yaşananların gündelik hayata uyarlanabileceğini dile

getirmektedir

Tiyatrolar için pek çok farklı sahneden söz etmek mümkündür. Oyuncular, yani aynı toplumda yer alan insanlar, sahneler değıştikçe farklı rollere bürünmektedir. Oyuncular, her zaman izleyicinin farkındadır. Performanslarının bir grup önünde gerçekleştiğinin bilinci ile, ifade edişlerini nasıl anlamlı kılacaklarını, sergiledikleri rollerden beklentinin ne olduğu bilmektedir. Gündelik hayatta, karşılaşan ve bir etkileşim başlatan iki insanın kendilerini ifade etme şekilleri, tanımlamaları ve bir izlenim yaratmaya çalışmaları benlik sunumu kavramı ile açıklanmaktadır.

Sembolik etkileşimci düşünürler benliğin tanımına ilişkin önemli yaklaşımlar sunmuşlardır. Sembolik etkileşimcilerin temelinde “benlik” önemlidir, benliği ve benliğin sosyal yapısını etkileşim bağlamında incelemiştir. George Herbert Mead, sembolik etkileşimci kuramın kurucularındandır. Benlik çalışmaları literatüründe sıkça adından söz edilen bir bilim insanıdır.

Benlik hakkında açıklamalar getiren Mead, benlik ile zihin arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır. Benliğin, kişinin kendisini bir nesneymiş gibi ele alabiliyor olmasıdır. Nesne olarak kendini ele alabilen kişi, çeşitli unsurları ekleyerek, gelişerek benliğini ortaya koymaktadır. Zihin ve benlik arasında bir diyalektik vardır. Zihinsel bir süreç olan benlik, şekillendirilebilir, eklemeler ve çıkartmalar yapılabilir bir yapıdır (Ritzer & Stepnisky, 2015).

Mead, öte yandan, dil ve rol kavramlarını önemli bulmaktadır. Roller dil aracılığı ile öğrenilmektedir. Roller şekillenir ve değışikliğe uğrar. Aileyi en küçük toplumsal yapı olarak ele aldığımızda, ilk rollerin aile içerisinde kişinin kendini aile bireylerinin yerine koymasıyla başladığını söylenebilmektedir. Bu ilk benlik oluşumuna örnektir. Benliğin kendini ilk gösterdiği yer toplumsal yapının içerisidir (Yılmaz, 2016). Kişi, toplumsallaşma, içinde yaşadığı toplumu tanıma ve etkileşim halinde olma yoluyla benliğini var eder ve geliştirir. Mead, bu noktada benliğin yapısını incelerken, benliği ikiye ayırmaktadır. İlki, “ben-I”dır ve kişisel benlik olarak tanımlanmaktadır. İkincisi ise, “beni, yani bana-me” yani sosyal benliktir. Kişinin sahip olduğu veya olmak istediği rolleri toplumun

beklediği ve toplumsal içinde var olan benliğidir (Kulga, 2014).

Bauman ve Raud (2018) benliği sosyokültürel bir yapı olarak ele almaktadır. Benliğin oluşumu, tanımlanması noktasında öncelikle benlik yapısının iyi anlaşılması gerektiğini söylemektedirler. Bauman ve Raud'a göre benlik kavramını günümüzdeki değişikliklerden bağımsız düşünmemek gerekmektedir. Bu değişikliklerin yapısal durumları üzerinde çalışmak önemlidir. Bauman (2018), benliğin bir geometrik kurgu olduğunu ileri sürmektedir. Akıl ile üretilmiş bir yapı olduğunu, bir bütün iken parçalara ayrıldığını, ayrılan parçaların ise farklı tasarımlar meydana getirdiğini söylemektedir.

Goffman, benlik kavramını dramaturji yaklaşımı ile ele almaktadır. Benliğin sahibi aktör değildir. Seyirci ile rolünü gerçekleştiren aktör arasındaki iletişimin, etkileşimin ürünü benliktir. Dramaturji yaklaşımına göre, sahnelenen oyunun dramatik etkisiyle izleyenin, kişinin kim olduğuna dair edindiğini histir (Ritzer & Stepnisky, 2015).

Benliğin kurgusal tarafına ve toplumsal boyutuna değinen Bauman, benliğin bir etkileşim sonucu oluştuğunu söyleyen Goffman ve Mead'in bakışına bir netlik kazandırmaktadır. Benlik üretilmiştir, bir üründür ancak aynı zamanda belirleyici olandır. Bauman, benlik için, bireye has ve mahrem bir unsur olduğunu söylemektedir. Bireye has ve mahrem olan benlik aynı zamanda dışarıya açıktır. Bireylerin etkileşimine bağlıdır (Bauman & Raud, 2018, s. 68).

Yukarıda çeşitli düşünürlerin benlik kavramı tanımlarına ve benliğe dair yaklaşımlarına yer verilmiştir. Benlik sunumunu daha iyi açıklayabilmek amacıyla, toplumsal yapı içerisinde benlik kavramını incelemek gerekli görülmektedir.

1.1.1 Toplumsal Yapının İçerisinde Benlik

İnsanları toplumsal hayvanlar olarak betimleyen Bauman, toplumsallaşmanın önemini vurgularken, benliklerin varoluşunda bu toplumsallığın etkisi üzerinde durmaktadır (Bauman, 2018, s.88). Toplumsal yapının içerisinde bir arada yaşamının getirilerinden söz etmektedir. Benliğimizi yaratan toplumsal etkileşimlerdir. “Ben” olma hali ancak kalabalıklar içerisinde

mümkündür. Toplumsallaşma ile toplumsal yapı içerisinde deneyim sahibi olunmaktadır, deneyimler ile birlikte benliği değiştirmek ve geliştirmek mümkün olmaktadır. Toplumsal yapının dinamizmi benliği ve kimliği yenilemeyi beraberinde getirmektedir. Bauman, (2018) günümüz dünyasının akışkan olduğunu ve bu akışkanlık ile etkileşimin doğasının değiştiğini, şekillendiğini ve benliğin aynı anda pek çok farklı etkileşimde olduğunu söylemektedir. Benliğin yapısı günümüz toplumunda değişikliğe uğramaktadır, çünkü pek çok çevrimiçi ve çevrimdışı ortama erişmek mümkün kılınmıştır. Bu ortamları son derece akışkan olarak nitelendiren Bauman, benliğin toplumsal yapısının teknolojik ilerlemeler ve değişimler sonrası uğradığı dönüşüme dikkat çekmiştir.

Tek başına yaşanan bir yerden “ben” olmaktan söz etmek mümkün olmayacaktır. “Ben”, insanların bir aradalığının sonucudur. Diğer bireylerden ayrı olmak, kendine has özellikler taşımak, görünür olmak ve sözünün geçtiğini görmek toplumdaki bireylerin ortak arzudur. Her birey kendine hastır ancak toplumdaki bireylerin ortak arzudur. Her birey kendine hastır ancak toplumdaki bireylerin ortak arzudur. Birey, kendine has özelliklerini, görünür olmak ve toplumda kabul görmek için kimi zaman törpülemek kimi zaman öne çıkarmak durumunda kalmaktadır. Toplumun kıymetli bulduğu özellikler, ilk gösterilmesi gereken, uzun uzun anlatılması gereken özelliklerdir. İletişim esnasında, bu özellikleri anlatarak başlamak, iletişimin dinamikliği etkileyecektir. Öte yandan, yine bireye has olan ancak toplumsal olarak önem atfedilmeyen özellikler geri planda tutulacaktır. Bu durum toplumsallaşmış bireylerin gerçeğidir.

Birey benliğini sunarken, toplum tarafından yaratılmış olan makbul benliği yakalamak istencindedir. Toplumsallaşmanın getirdiği uygunluk niteliklerine sahip olma ve toplumun içerisinde anlaşılma isteği toplum içerisinde ötekileri oluşturmaktadır.

Bireyler için en tedirgin edici durumun topluluk önünde kendini ifade edişi olduğunu söyleyen Hood (2014), toplumun kanaatinin bireyler için önemini gözler önüne sermektedir. Toplumsal olandan ayrışmanın ve uyumsuz olmanın bireyler için tedirgin edici bir tarafı vardır. Birey toplum ile uyumlu olma gayretindedir. Benlik sunumu esnasında karşısındakini ikna etmeye ve inandırmaya çalışması, sunuşunu buna yönelik gerçekleştirmesi de bu duruma

örnek oluşturmaktadır.

Marshall (1999), cemaat değerlerinden söz etmektedir. Bireyin içinde yer aldığı toplumun kanaatlerine, betimlemiş olduğu rollere sadık olmasını, bu rolleri gerçekleştirmeye adanmasını anlatmaktadır. Cemaatin değerleri, toplumsal roller olarak açıklanmaktadır. Toplum (veya cemaat) mensuplarının betimlenen rollerin dışına çıkmaları tekrar ettikçe, toplum içerisinde edindikleri yer, saygınlıkları, tanınırlıkları git gide yok olacaktır. Birey, tüm bir benlik sunumu performansını kendisini ve değerlerini tanıtmak, karşısındaki bireyleri inandırmak ve kabul görmek, kimi zaman ait olmak için gerçekleştirmektedir. Göze alamayacağı şeylerin başında toplumdan/cemaatten dışlanmak gelmektedir. Tüm bir yaşayış boyunca edinilen bilgileri, deneyimleri geliştirerek toplum içerisindeki benliğini sağlamlaştırmayı hedeflemektedir.

Birey hem temel ihtiyaçlarını karşılamak hem sosyal ihtiyaçlarını gidermek amacıyla toplumdan dışlanmayı göze almayacaktır. Uyumsuz, sapkın, genel yargının aksine tutum ve davranışlar ile toplumun hiçbir kurumunda yer bulamayacağını bilmektedir. Bu bilgiye ise doğduğu andan itibaren maruz kalmaktadır.

Mead tarafından ortaya atılan “genelleştirilmiş öteki” kavramına değinmek gerekmektedir. Genelleştirilmiş öteki kavramı bir topluluğun genel tavrını ifade etmektedir. Genelleştirilmiş öteki rolüne girmek, benliğin oluşması noktasında toplumsal olarak önem taşımaktadır. Bireylerin kendilerini, benliklerini sadece belli insanların gözünden değil, toplumun tümünün gözünden görmeleri gerekmektedir. Mead’e göre soyut düşünmeyi ve nesnelliği sağlayan genelleştirilmiş öteki kavramıdır (Ritzer ve Stepnisky, 2015). Goffman (2020) da benzer bir şekilde insanların önemli buldukları kimselerin tavır ve davranışlarından etkilendiğini söylemektedir. Kişinin önemseddiği gruplar arttıkça, benliğinin de çeşitlendiğini söylemektedir. Bir benzer düşünceyi de Giddens (2010) dile getirmektedir. Benliğin kendi yaptığımız şey olduğunu söylemektedir. Benliğin olduğumuz veya olmak istediğimizden ibaret olmadığını vurgulamaktadır. Bireyler benliklerini oluştururken, kültürün öğrenilmeye başladığı ilk sosyalleşmeden itibaren benliklerine çeşitli eklemeler ve

çıkarmalara yapmaktadır. Zamanın getirdiği toplumsal değişikliklere göre benlik şekillenmektedir. Stabil bir benlikten söz etmek pek mümkün olmayacaktır.

Mead (2017), sembollerin benliğin gelişimindeki önemini dile getirmektedir. Dil, jestler, genel roller, tavırlar vs. olarak örneklendirilebilecek olan semboller bireyin kendini ifade edişinde etkiye sahiptir. Mead, benliğin doğuştan var olmadığını, sonradan erişilen bir kavram olduğu söylemektedir. Toplumsal açıdan bakıldığında, her yaşın, her cinsiyetin sergilemesi beklenen rolleri vardır. Bireyler, benlik sunumlarını gerçekleştirirken toplumun bu sembollerden beklediği rolleri gerçekleştirmeye ve içinde var oldukları toplumu bu rollere inandırmaya çalışmaktadırlar.

Nasıl biri olduğunu anlatmak isteyen birey için pek çok farklı sembol vardır. Toplum tarafından dışlanmayacağı, kabul gören kıyafetler giymek, saçını ve sakalını toplumun geneline uygun tasarlamak, ait olduğu toplumsal grubu simgeleyen sembolleri, broş, rozet gibi aksesuarları üzerinde taşımak, konuşurken kullanacağı kelimeleri, toplumun kültürüne uygun seçmek bu sembollere örnek olarak sunulabilmektedir. Öte yandan, toplumun genel kanısından farklı düşüncelere sahip, farklı estetik anlayışlarla fiziki görünümünü değiştirmek isteyen, toplumun yaygın ve kabul görmüş toplumsal fikirlerinden ayrı fikirlere sahip olan bireyler, ötekileştirilmemek adına bu sembolleri görünür kılmaktan geri duracaklardır. Toplumla birlikte yaşamın bir getirisi olarak, toplumsal karşılaşmalar esnasında ayrık fikirleri dile getirmek yerine, makbul olan fikirler ile karşılaşmayı sonlandırmayı hedefleyeceklerdir.

Birey içinde yaşadığı toplumun içerisinde hem uyumu yakalamak, toplumdaki bireyler gibi olmak hem de onlardan farklı ve üstün olmak istemektedir diyen Bilgin (2007), insan ilişkilerindeki nedenselliği bu şekilde açıklamaktadır. Kimliğin toplum tarafından üretilerek bireye atfedildiğini, benliğin ise bireyin kendi çabası, toplumsallaşması ve sosyal etkileşimleri ile oluştuğunu söylemektedir. Birey benliğini oluştururken, hem istediği toplum içerisindeki uyumu hem de kendi iradesi ile farklılığını ve üstün olma arzusunu gerçekleştirebilmektedir.

Toplumla birlikte olmadığı anlarda bireyler, toplumsal rollerini

sergileyeme ara verebilmektedir. Uyumu yakalama gayretinde olmadıkları için daha özgün davranışlar sergileyeceklerdir. Toplumsal olarak hakir görülen, uyumsuz bulunan ve yanlış olarak nitelendirilen davranışları, toplumsal bir mekanizmanın olmadığı alanlarda sergileyeceklerdir. Bu, bireyin kendilik halini yaşamasıdır. Birey, toplumsal yapı içerisinde sergilenmesi gereken rolü bir kostüm olarak giymektedir. Kendisiyle baş başa kalacağı alana vardığı anda ise, bu kostümü çıkarıp özgün haline erişmektedir. Örneğin, toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranması beklenen bir birey, toplumun gözü önündeki sergilediği davranışları ile toplumsal cinsiyet rollerine uygunluğunu kanıtlamak istemektedir. Davranışlarını sergileyeceği bir grup olmadığına farkına vardığında ise toplumsal cinsiyet rollerine önem atfetmeden davranışlarını gerçekleştirecektir. Gündüz kuşağı programları ev kadınları için uygun görülürken, tek başına, genç bir erkek de bu programları izleyebilmektedir. Bu durumu toplum içerisinde paylaşmaktan geri durması olasıdır. Toplumsal olarak belli bir konuma ve belli bir cinsiyete atanmış eylemi gerçekleştirilmesi, yine toplumsal olarak uygun görülmecektir.

Birey, benliğini sergilemek için toplumsal bir alana ihtiyaç duymaktadır. Benliğini, kişiliğini toplumsallaşma yoluyla tanıtmak istemektedir. Bireyin tanıtacağı benliği, toplumsal etkileşimlerden ayrı düşünmek mümkün olmayacaktır (Connell, 1998, s.289). Connell, bireyin kişiliğinin toplumsal etkileşimler ile ilişkisinin altını çizmektedir. Yaşanılan toplumsal alandan beslenen ve aynı toplumsal alan içerisinde görünür olan benlik çeşitli araçlar ile sunulmaktadır. Örneğin, bir yeteneğin geliştirilmesi ve sunulması noktasında bireyin içinde yaşadığı toplumun etkisi, yasaklar ve sınırlılıklar konusunda gözlemlenebilmektedir. Kadınların yapabileceklerinin sınırlandığı toplumlarda, geliştirilen yetenekler de bu sınırlılıklara göre belirli olmaktadır. Kadının domestik alanda var olmasının öğütlendiği bir kültürde, uluslararası arenada başarı öykülerinin var olması nadiren karşılaşılan bir olay olacaktır.

Geçmişte yaşananlar ve yarına aktarılacak olan pek çok öğretici söz konusudur. Geçmiş olagelen şeyi içermektedir, şimdiki zamanı hazırlamaktadır. Şimdi ise gelen zamanı, geleceği görmektedir (Melucci, 2013, s.20). İnsanların

tutumları, davranışları, var olma ve ifade ediş şekilleri geçmişten gelen, şimdinin beklentilerini oluşturan olgular ile şekillenmektedir. Benlik sunumu gerçekleşirken tüm bu toplumsal beklentiye deneyimleyen birey topluma uygun, kabul görece ve anlaşılır olmasına imkan sağlayacak performansı sergilemeyi amaçlamaktadır.

Kültür, bireylerin kişiliğini belirleyen faktörlerden biridir. Kültürel yapının müsaade ettiği ölçüde değişimler yaşanmaktadır. Kültürel yapıyı aşındıran, zorlayan değişimler de vardır. Bu zorlayıcı değişimler beraberinde birtakım anlaşmazlıkları, çatışmaları getirmektedir. Bireylerin, içinde var oldukları kültürel yapının değişimini istemeleri, kendilerinden başlayacak bir değişim sürecini başlatmaları, birtakım çatışmalara yol açacaktır. İnsan etkileşimi, etkileşim yöntemleri ve etkileşimin dili kültürden bağımsız düşünülmemektedir. Kültür, insan etkileşimini etkileyen bir faktördür. Etkileşimi gerçekleştiren kişi veya gruplar belli başlı kurallara uymak durumundadır. Bu kurallara uyarak gerçekleşen bir etkileşim, toplum için uygun, faydalı bir etkileşim olacaktır. Etkileşim sırasında bireyin doğru bir üslup ile doğru etkileşim kanallarını kullanmış olması, karşısındaki bireyi de bu şekilde davranmaya teşvik edecektir. Doğru olarak tanımlanmış, toplumsal yapıya ve kültüre zarar vermeyecek, uygun kelimeler ile gerçekleşmiş bir etkileşimde bireyler kendilerini, toplumun yarattığı şekilde ifade etmektedir. Ayrık olmadığı, toplumun kültürünü benimsediğini ve tüm hayatının bu kültüre uygun devam ettiğini aktarmak isteyecektir. Karşı taraf, ikna olmuş bir şekilde, kendi hayatının da bu uygunluk ile sürdüğünü anlatacaktır. Bu durum bir nevi, ikna etkileşimidir. Etkileşimin aktörlerinin, toplumsal yapıyı bozmayan bireyler olduklarını karşılıklı olarak kabul ettikleri bir etkileşimdir.

Bauman ve Read (2018) benliği, sosyokültürel bir yapı olarak ele almak gerektiğini söylemektedirler. Toplumsal değişimler ve bu değişimlerin yapısal durumlarını göz önüne alarak benlik hakkında tartışmak gerektiğini söylemektedirler. Benliğin geometrik bir kurgu olduğunu söyleyen Bauman (2018), akıl ile şekillendirdiğini dile getirmektedir. Benlik bir üründür ancak belirleyici etkisi de vardır. Benlik, belli bir süreçten geçerek ve bu süreç içerisinde

içerisine çeşitli unsurları ekleyerek var olmaktadır. Toplumsal kurgunun bir ürünüdür.

Toplum çeşitli oyunların sergilendiği kocaman bir tiyatro sahnesidir. Sergilenen oyunların içindeki performanslar pek çok farklı toplumsal törene tekabül etmektedir. Durkheim, toplumun devamlılığı ve bir aradalığını sağlayan şeyin, topluma has tören ve ritüeller olduğunu söylemektedir. Her toplumun sahip olduğu değerleri şanlandırdığı, andığı, aktardığı pek çok töreni ve ritüeli var. Bu toplumsal etkinlikler, toplumun bireylerinin beraber olduğu, karşılıklı temaslarda bulunduğu alanlardır. Goffman'ın toplumsal etkileşim olarak adlandırdığı bu birliktelikler toplumun devamlılığı sürdürmesini sağlamaktadır (Collins ve Makowsky, 2014, s.225).

Yılmaz (2005), Habermas'ın (2011), iletişimsel eylem kuramında, insan ilişkilerinin temelinde bir çeşit iletişim oyunu olduğunu belirttiğini dile getirmektedir. Kurduğumuz iletişim, karşımızdakine göre şekillenmektedir. Daha etkili bir iletişim istendiği takdirde karşı tarafta ilgi uyandıracak konular seçilmektedir. Kullanılan kelimeler özenle seçilmekte ve duyulduğu anda iyi bir izlenim uyandıracak kelimeler tercih edilmektedir. İletişimin denetlenip denetlenmediğine dair bilgi sahibi olmak iletişimi şekillendiren bir diğer unsurdur. Belli mekanizmalar tarafından denetlenen iletişim, içten bir iletişim olmayacaktır. Denetleyiciler tarafından hoş karşılanacak, takdir edilecek ya da, en azından, cezalandırılmayacak bir iletişim sağlanmak hedeflenecektir.

Goffman (2009), bireylerin, sergileyeceği benliğin nasıl olacağını, sergilenecek ortamın koşullara göre belirlediğini söylemektedir. Ortamda var olan yöneticiler ya da denetleyiciler benlik sunumu performansını biçimlendirecektir. Birey, yöneticinin gözünden kendi performansını düşünerek, en uygun şekilde sahne alacaktır. Benliğin, oyuncu ile seyircisi arasındaki etkileşimin bir ürünü olduğunu söyleyen Goffman (2009), seyirciyi toplum, oyuncuyu topluma mensup birey olarak görmektedir. Bireyin, toplum içindeki karşılaşmalarıyla kendini şekillendirmesini benlik sunumu olarak açıklamaktadır. Toplumsal yapı içerisinde gerçekleşen toplumsal etkileşimlerin bir sonucudur.

Waters, Goffman'ın benlik kavramının iki ayrı unsuru olduğunu

söylemektedir. İlki, resmi olandır. Toplumsal hafızaya kazınacak olan, tanımı yapılmış, görev ve sorumlulukları tanımlanmış benliktir. Toplumsal düzen içerisinde kontrol edilen benliktir. Belli bir konumu işaret etmektedir. Bu konum toplumun karar mekanizmaları tarafından sınırları çizilmiş, belirlenmiş bir konumdur. İkincisi ise, sıradan toplumsal etkileşim içerisinde sergilenen performansta, performansı sergileyen ve performansın sergilendiği kişi tarafından yaratılan benliktir. Duruma göre şekillenebilir, kırılabilir bir benliktir. Etkileşim içerisindeki duyguya, konuya dönük davranan benliktir (Waters, 2008, s.54). Resmi benlik, içerisinde daha büyük anlamlar barındırmaktadır. Toplumun değerlerinin, normlarının bir ürünüdür. Performans esnasında, oyuncu veya seyirci tarafından yaratılan benlik de toplumsal değer ve normlardan azade değildir. Toplumsallaşma sonucu elde edilmiş duygular, bilgiler ve tanımlamalar ile şekillenmiştir. Zaman içerisinde her iki benlikte de değişimler yaşanacaktır. Değişmeyecek olan şey ise, toplumsal olanın izlerini taşıyacak olmalarıdır.

Toplumun sahip olduğu kültür, gelenekler, öğretiler ve doğrular yaşamı boyunca bireye eşlik etmektedir. Her yaşın, her cinsiyetin ve her toplumsal konumun yerine getirmesi gereken sorumlulukları ve görevleri vardır. Toplumsal normlar, bu sorumlulukların ve görevlerin yerine getirilmesinin elzem olduğunun altını çizmek için vardır. Birey, toplumdan ayrı bir hayat tahayyül edemeyeceğinden ötürü, bu normlara elinden geldiğince uymaya, benimsemeye çalışmaktadır. Benimseyemediği durumlarla karşılaştığında ise, toplum içerisindeki sorumluluğunu yerine getirmek maksadı ile, benimsemiş rolü yapmaktadır. Bu durum zoraki olarak görünse dahi birey, belli bir zaman sonra zorunluluk olarak görmemektedir. Bir gereklilik olarak tanımlamakta ve toplumdaki yerini devam ettirmek, daha iyi bir yerde olmak gayesiyle, benimsemediği normları, rol icabı, benimsediğini sergilemektedir. Bu durum toplumsal yapının düzeni ve devamlılığı için gereklidir. Birey, bu durumun bilinciyle hareket etmektedir.

1.2 Goffman'ın Benlik Sunumuna Bakışı

Erving Goffman (1922-1982), bir antropolog ve sosyologtur. Toplumsal

etkileşim, toplum içerisinde benliğin inşası ve sunumu temel çalışma konularını oluşturmuştur. 1950'lerdeki çalışmalarını 1956 yılında *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* adıyla kitap haline getirmiştir. Bayad (2016), Goffman'ın, iki insanın veya bir insanlar toplamının etkileşim düzeni olarak tanımlanan düzendeki analizleri gerçekleştirdiğini söylemektedir.

Goffman'ın dramaturjik kuramı, bu çalışmanın esas aldığı kuramdır. Dünyayı bir tiyatro sahnesi, seyircileri toplum, oyuncularını ise toplumdaki bireyler olarak açıklamaktadır. Toplumsal etkileşimi vurgulayan Goffman, yaşamın gündelik toplumsal etkileşim sonuçlarıyla şekillendiğini söylemektedir. Tiyatro oyununda sergilenen performans, bireylerin benliklerini sunuşudur. Seyirciler önünde sergilenecek benliğin şekillenmesine etkisi olan faktörleri açıklamıştır.

Lefebvre (1998), yirmi dört saatlik bir sürece tekabül eden günün, pek çok etkinliğe ev sahipliği yaptığını dile getirmektedir. Modernliğin bir sonucu olan gündelik hayat, gün içerisindeki etkinlikleri, etkinliklerin içeriğini ve koşullarını belirleyen toplumsal kuralları ve öğretileri anlatmaktadır. Gündelik hayat, toplumsal yapının değerlerinin benimsenmesiyle var olmuştur. Gündelik hayat, toplum için tektir. Tüketim teknolojilerinin etkisiyle, sınırlılıkları belirlenmiş ve toplum tarafından kabul edilmiştir.

Gündelik hayatta bireyler çeşitli toplumsal etkileşimler gerçekleştirmektedir. Bu çeşitlilik içinde bireysel etkileşimler yanı sıra toplumdaki kurumlar ve diğer gruplarla etkileşimi barındırmaktadır. Toplumsal öğretiler ile gerçekleşen etkileşimin nasıl doğru ve etkili olacağı belirlenmiştir. Bireyden beklenen, gündelik hayattaki etkileşimlerinde toplumsal normlara ve öğretilere uygun davranmasıdır. Goffman, günlük yaşamın içindeki benlik sunumlarının toplumsal etkileşimler ile şekil aldığını söylemektedir. Kadınların ve erkeklerin sahne aldıkları oyunlarda gerçekleştirdikleri performansların perde arkasında neler olduğunu irdelemiştir.

Goffman'ın eserleri hem toplumsal analizlerden oluşmakta hem de etnografik incelemeleri içinde barındırmaktadır. Goffman'ın çalışmaları kendisinden sonra gelen düşünürleri pek çok noktada etkilemiştir. Temel çalışma konularını, toplumsal etkileşim, benlik, benlik sunumu, toplumsal yapı içerisinde

dışlananlar, damgalananlar oluşturmaktadır. Gözlem tekniğine çalışmalarında yer veren Goffman, toplumsal etkileşim çalışmalarında gözlemlerinden faydalanmıştır.

“*Tımarhaneler*” adlı eseri, Washington’da bir tımarhanedeki insanların davranışlarını incelemesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Toplumsal yapı içerisinde benlik sunumu ve sunuşun gerçekleşmesi için gereken ortamın var olması konusundaki çalışmalarını düşündüğümüz zaman bu gözlemlerinin katkı sağladığını söylenebilmektedir. Goffman, denetim altında, toplumda izole, kapatılmış insanların benliklerinin yok edildiğini düşünmektedir. Tımarhanede yaşayan bireylerden yaşadıkları yere uygun olmaları beklenmektedir.

Goffman’ın “*Kamusal Alanda İlişkiler*” ve “*Etkileşim Ritüelleri*” çalışmaları toplumsal etkileşimin, gündelik yaşam içerisinde ortaya çıkışı, bir arada yaşamaya dair çıktıkları ortaya koymaktadır. Toplum, toplumun normlarını, bireyi, benliği irdelemiştir. Bireyler arası etkileşimin nasıl ortaya çıktığı, neden var olduğu ve nasıl geliştiği konusunda incelemeler yapmıştır. Bireylerin, etkileşim içerisinde bilinçli ve bilinçsiz olarak sergilediği jestlerler, mimikler ve tutumlar davranış kaynaklarını oluşturmaktadır. *Kamusal Alanda İlişkiler* adlı eserinde Goffman, toplumsal yaşam içerisinde en temel ve önemli unsurun toplumsal etkileşim olduğunu söylemektedir (Goffman, 2017, s.196).

“*Damga*” isimli eserinde ise toplumsal kimlik, benlik ve öteki benlikler üzerinde durmaktadır. Toplumsal olarak damgalanmış bireylerin benlik sunumlarını irdelemektedir. Damga, belli bir grupta yer alan insanların tipolojisini belirlemektedir. Bu tipoloji ile bir kimlik anlatılmaktadır. Damga, toplumsal yapı içerisinde ayrı, farklı olan için seçilmektedir.

“*The Presentation of Self in Everyday Life*” (*Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*), Goffman’ın benlik ve toplumsal benliği irdelediği, en çok bilinen eseridir. Gündelik hayat içerisinde, benliğin sunumuna ve bu sunuşu etkileyen unsurlara yer verdiği eserinde dramaturji kuramına yer vermektedir (Ritzer & Stepnisky, 2015).

Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, biososyal perspektif ile hazırlanmış bir çalışmadır. Bireyin benliğinin inşa sürecini, bu süreçte gerçekleştirdiği

sosyalleşmeleri başlangıç olarak görmektedir. Toplumsal etkileşimin toplumsal yapıdaki yerini incelemektedir. Farklı toplumsal yapılar içindeki etkileşimleri analiz etmektedir. Postmodern bakış açısının ilk izlerini taşıyan çalışmada, Goffman, toplumun kültürünün sözlü ve davranışsal olarak nasıl vuku bulduğunu, nasıl bir performansa dönüştüğünü irdelemektedir (Aktaran Bayad, Hancock ve Gardner, 2014).

Hülür (2017), Goffman'ın *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* adlı eserinde söz ettiği tiyatro metaforundan hareketle sergilenen performansın organik olmadığını, yaratılmış ve dramatik bir performans olduğunu söylemektedir.

Morva (2014), Goffman'ın benlik sunumu anlatırken dramaturji kuramını kullanmasının anlatımı kolaylaştırdığını belirtmektedir. İnsan etkileşimlerinin günlük hayatta vuku bulmasının örneklerini tiyatro terimleri ile anlatmak etkileşimleri anlama ve irdeleme noktasında kolaylık sağlayacağını belirtmektedir.

Sembolik etkileşim kuramı denildiğinde akla gelen ilk isimlerden olan Mead'in benlik ile ilgili fikirlerinden etkilenen Goffman, benliği sosyal etkileşimin içerisinde konumlandırmıştır. Sosyal etkileşimci düşünürlere yapılan bazı eleştirilere maruz bırakılmıştır. Toplumsal yapının içindeki eşitsizlikler, tarihsel yapı gibi durumları göz ardı ettikleri söylenen sosyal etkileşimciler, toplumsal deneyimlerin etkileşim üzerindeki etkilerini ve sınırlılıklarını anlamlandırma noktasında eksik kalmıştır (Turner ve Elliott, 2017, s.149). Goffman ise, toplumsal yapı içerisindeki farklılıkları görmezden gelmemiştir. Toplumun çeşitli unsurları, aynı toplumun ferdi olan bireylerin iletişim şekillerini incelemiştir. Sosyal etkileşimci düşünürlere yapılan eleştirilerden sıyrılarak toplumsal yapının gündelik hayattaki çeşitli yansımalarına odaklanmıştır (Turner ve Elliott, 2017, s.142).

Goffman, toplumun içerisinde, toplumsal yapının düzenlenmesinden ve düzenlemelerin uygulanıp uygulanmadığının denetiminde sorumlu görülen üst makamların, hükümetin, erkeklerin, polislerin, ailelerin, beyaz olanların yani toplumun ayrıcalıklı kesiminin analizlerinin yapılmasını önermektedir.

Toplumbilimi düşünürlerinin, toplumsal yetkiyi ellerinde tutan grupların toplumu yönlendirmesini ve kontrol mekanizmalarını yönetmesini anlamlandırmasını beklemektedir (Wallace ve Wolf, 2012, s.331). Benliğin hangi performans şekilleriyle sunulacağını kararını ve bu sunumun yöntemini belirleyen toplumdaki denetim mekanizmalarıdır. Birey, toplumsal etkileşimin içinde belli performansların kabul gören konumda, belli performansların ise uygunsuz konumda yer aldığı bilgisine sahiptir. Günlük hayattan edindiği bilgiler ile benliğini, çeşitli durumlarda değişebilecek şekilde, biçimlendirmektedir. Performansın uygun ve uygun olmama durumu ise toplumsal yapıyı belirleyen tarafından tanımlanmaktadır. Goffman, bu yapının toplumsal etkileşimler üzerindeki etkisini, bireyin üzerindeki etkisini ve nihayetinde toplumsal etkileşim gerçekleşirken sergilenen performansın koşullarını çalışmalarının temel konusu olarak görmektedir.

Bu çalışmada ise Goffman'ın günlük yaşamdaki benlik sunumu analizlerinde yer tutan toplumsal etkileşim ve dramaturji kuramına yer verilmiştir.

1.2.1 Dramaturji Kuramı

Goffman (2020), dramaturji kuramında bireyin benliğini ve eylemlerini karşısındakine sunarken dünyayı bir sahne ve insanları birer “oyuncu” olarak resmetmektedir. Sahnede, her oyuncunun bir performans sergilemesi gerekmektedir. Sergilenen performansları başkaları için sahnelendiği fikri vardır, Goffman bu fikre tersinden bakmaya çalışmıştır. Bireyin karşısındakine aktarmak istediği gerçekliğine inanıp inanmadığını sormak ile başlanması gerektiği düşünülmektedir (Goffman, 2020, s.29). Sergilenen performans karşısındakini gerçekliğe ikna çabası mıdır, yoksa kişi kendini mi ikna etmek istemektedir, sorusu önem taşımaktadır. Maske sözcüğü, kişi sözcüğünün ilk anlamıdır. Ezra Park (1959), bunun bir denk geliş olmadığını söylemektedir. Bireylerin, farkında olarak ya da olmayarak pek çok farklı alanda bir rolü icra ettiğinin göstergesi olarak görmektedir. Bireylerin birbirlerini bu roller minvalinde tanıdığını belirtmektedir (Aktaran Goffman, 2020, Ezra Park, 1950, s.249).

Bireyin kendini tanıtmamasının, toplum içerisinde sahip olduğu rolleri yerine

getirdiğinin ispatının, toplumsal alanda var olduğunu göstermesinin yolu performansını “seyirciler” önünde gerçekleştirmesinden geçmektedir. Goffman, “vitrin” kavramı ile performansın sergilendiği değişmez arenayı anlatmaktadır. Bir gözlemci kümesinin önünde gerçekleştirilen tüm faaliyetleri performans olarak tanımlamaktadır. Kişinin performansını, gözlemcilere durumu net olarak tanımlamak için gerçekleşen, genel ve değişmez devam eden kısma ise vitrin adını vermektedir.

Vitrin, bireyin isteyerek veya istemeyerek performansını sergilediği anda kullandığı standart ifade donanımı olarak tanımlanmaktadır (Goffman, 2020, s.33). Cinsiyet, yaş, ırk ve ırksal özellikler, boy, görünüş, duruş, şekil, konuşma kalıpları, vücut ifadeleri vb. kişisel vitrinin parçalarıdır. Çoğunlukla değişmez donanımlardır, işaret ettikleri performans sürecinde değişebilmektedir veya performans esnasında başka anlamlar yüklenebilmektedir. Yüz ifadesi, vücut dili gibi parçalar performans anında ana has olabilmektedir.

Kişisel vitrini oluşturan unsurları, barındırdıkları bilgilerin görünür olduğu durumlara göre ikiye ayırmak mümkündür. “Görünüş”, oyuncunun toplum içerisindeki konumunu ifade etmektedir. Oyuncunun oynamak için hazırlandığı rol hakkında edinilen ipuçları ise “tutum” olarak tanımlanmaktadır (Goffman, 2020, s.35). Toplumsal yapı içerisinde sayısı fazla olmayan vitrinler, içlerinde pek çok performans barındırmaktadır, bu durum doğal olarak kabul edilmektedir. Radcliffe-Brown, her birey için özel olan betimleyici ilişkilerin görece daha küçük gruplar içerisinde işleyişinin mümkün olduğunu ancak gruptaki kişilerin sayısı arttıkça daha sade bir belirleme ve davranışlar bütünü sağlamak için klanlara bölünmenin elzem olduğunu söylemiştir (Aktaran Goffman, 2020).

Vitrin, kolektif temsil ve tek başına bir olgu haline gelebilmektedir. Toplum tarafından belirlenmiş, beklenti haline gelmiş, beraberinde kurumsallaşma ve ayrı birer anlam, düzen, istikrar kazanma eğilimi göstermiş olabilmektedir. Oyuncu, belirlenmiş bir toplumsal rolü gerçekleştirdiğinde, vitrini bellidir. Belirlenmiş rolü gerçekleştirmesindeki amaç ona karşılık gelen vitrini devam ettirmek olacaktır. Hali hazırda var olan vitrinler arasından yapılan seçimlerin sonucunda, bireyler için uygun olmayan seçimler denk geldiğinde

birtakım sorunlar yaşanabilmektedir (Goffman, 2020, s.38). Toplumsal vitrinin görünüş ve tutum olarak geleneksel parçalara ayrılabilceğini söyleyen Goffman, sergilenen performans ile performansın kendine has karakteri ile karşısındaki görüldüğü genel toplumsallaşmış biçimi arasında uyumun bulunmadığı durumlar olacağını söylemektedir. Bir vitrinde pek çok farklı rutini görmek şaşırtıcı olmayacaktır (Goffman, 2020, s.40). Sergilenen benlik sunumu, toplumsal olanın içinde belirli bir anlama tekabül edebilmektedir, öte yandan ikili bir etkileşim içerisinde, vitrin aynı olsa dahi, farklı bir anlamı yansıtabilmektedir.

Çevresel koşullar, içinde bulunulan zamansal süreç performansına etki etmektedir. Toplumsal olarak tamamlanmış, sınırları ve ifade edeceği durumlar belirtilmiş performanslar zaman içerisinde değişebilmektedir. Oyuncu, faaliyetlerinin karşısındaki kişi veya kişilerde anlam bulması için etkileşim esnasında istediklerini ifade edecek biçimde gerçekleştirmelidir. Belirsizliği ve görünmezliği ortadan kaldırmak için dramatik olarak belirtebileceği işaretleri kullanmaktadır (Goffman, 2020, s.41).

Toplumsal yapı içerisinde belli bir performanstan ziyade performansı sunan bireylere bakıldığında bir birey grubu içerisinde sahnelenen “rutinlerin” belirli olduğu gözlemlenmektedir. Belirlenmiş bazı rutinelere bağlanılmıştır ve bu rutinlerin sergilemek bir nevi gereklilik olarak görülmüştür (Goffman, 2020, s.43). Sergilenmesi gereklilik olarak görülen rutin performansların, sunuşun yapılacağı kişi veya kişilerin tutumuna uygun olarak gerçekleştirilmesi olağandır. Performansın anlam bulması için, sergilenen sahnenin önündeki seyircilerin anlam dünyasına hitap etmek bir gerekliliktir. Yapılan her performans bireyin kendini gerçek kılmak, anlam bulmak isteği ile ilgilidir. Görünüş ile karşılandıkları bir komünite içerisinde, tutumları ile geleneksel olarak anlam bulma isteği söz konusudur.

Goffman (2020), oyun içerisinde ortak hareket eden, ortak bir anlamlandırmayı hedefleyen bireyleri “takım” olarak nitelendirmektedir. Takım olgusunun iki unsuruna önem atfetmektedir. Birincisi güven, ikincisi ise bağlılık olarak tanımlanan bu iki unsur takımın devamlılığını, gerçekleştirilen oyunun inandırıcılığını etkilemektedir.

Bir diğerk önemli kavram ise “dramatik canlandırma”dır. Hülür (2017), benlik sunumu esnasında performansı güçlendirecek, ortak bir anlama kavuşmasını sağlayacak ve doğrulayacak olguların dramatik olarak vurgulanmasını, çeşitli işaretler ile performansın ve inandırıcılığın güçlendirilmesi olarak ifade etmektedir.

Performansın sunulduğu toplumun anlayışına ve beklentilerine uygun olması için toplumsallaştırılması, kalıba sokulması ve uyarlanmasının yollarından biri “idealize etmektir”. Tek bir yönden ziyade pek çok farklı yönden idealize edilmiş bir izlenim sunma eğilimi söz konusudur (Goffman, 2020, s.44). Performansın güçlenmesini ve anlam bulmasını kolaylaştıracak bir yöntemdir. Pek çok konuda idealize edilmiş performans örneklerine rastlamak mümkündür. Toplumsal olarak kabul görmüş olan geleneklere uygunluğu göstermek isteyen bir performans tek yönlü bir sunuş yerine, pek çok farklı yönden irdeleyerek bir sunuş gerçekleştirmek istencindedir. Toplum dinamik bir yapıya sahiptir. Değişimlere ve dönüşümlere açıktır. Gerçekleşen değişimler, toplumdaki bireylerin sergiledikleri veya sergileyecekleri performansları etkilemektedir. Her toplumsal dönemin ideal kabul ettiği unsurlar vardır. Birey, performansını sergilerken bir bütündür. Fiziki görünüşü, kıyafetleri, üzerinde taşıdığı sembolleri, kullanmayı tercih ettiği kelimeler, jest ve mimikler içinde bulunduğu çağın esintilerini taşımaktadır. Birey, toplumsal olarak ideal olana yaklaşmak için tüm unsurlara sahip olmak gayretindedir.

Durkheim ve Radcliffe-Brown toplum içerisindeki “törenlerden” söz etmektedir. Törenler, toplumun ahlaki ve kültürel değerlerinin performans içerisinde görünür kılınmasıdır. Performansların içerisinde pek çok yargı ve pek çok tören emaresi görmek mümkündür. Performansın gerçekliği, sergilendiği anda tören havası yaratmasıyla ilgilidir. “Dünya aslında bir düğünden ibarettir” (Goffman, 2020, s.45).

Dünyada var olan çeşitli insan toplulukları, kendilerine has doğrulara, yanlışlara, kutsallara ve yasak sayılanlara sahiptir. Doğrular ve yanlışlar toplumların pek çok kurumu aracılığıyla toplumda bulunan bireylere aktarılmaktadır. Aile, eğitim kurumları, basın ve yayın kurumları, sağlık

kurumları, araştırma kurumları toplumsal doğruyu aktarmak ve yeniden üretmek maksadıyla varlığını sürdürmektedir. Bir de, toplumun kutsal veya yasak olarak, geçmişinden bu yana tanımladığı pek çok olay ve durum vardır. Kutsal olanın kutsallığı, yine, pek çok kurum tarafından öğretilmektedir. Toplumun saygı duyduğu, kıymet verdiği unsurların toplumun tüm fertleri tarafından hürmet görmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yasak olan olay ve durumlar ise, toplumsallaşmanın ilk evrelerinden başlayarak tüm bir yaşam boyunca bireylere hatırlatılmaktadır. Bu tekrar eden hatırlatma durumu, bireyleri yasak olandan uzak tutmak için alınmış bir önlemdir. Bu önlemi alan kurumlar çeşitli mekanizmalar ile gerçekleştirmektedir. Bu mekanizmalar, denetleme, kontrol etme, yönetme, yargılama ve cezalandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekanizmaların iyi çalıştığını bilen bireyler, toplumsal olarak yasaklanmış olandan uzak durmak için çaba harcayacaklardır.

Hannah Arendt (1954), otoritenin, güç kullanmaya başladığı anda yetkisini yitirmeye başladığını ifade etmektedir. Otorite, bir toplumda yaşayan bireylerin, hepsinin eşit olduğu söylemek ve buna toplumu ikna etmek ile sağlanmamaktadır (Mendel, 2005, s.30). Arendt'in söylediklerinden yola çıkarak, toplumsal kaideleri belirleyen ve uygulanmasından sorumlu olan otoritelerin, toplumda yaşayan bireyler ile eşit değil, kural yapıcı ve uygulayıcı rolüne sahip olarak daha üst mertebede yer aldığı bilginin toplumda var olması gerekmektedir. Bu şekilde, toplumdaki bireyler, kendilerinden üstte, itaat edilmesi gereken otoriteyi tanımakta ve itaat etmektedir. Bu itaatın sonucu, istenilen toplumsal düzen sağlanmış olacaktır. Yasak olan unsurlardan uzak durulacak ve toplumsal doğruların peşinden gidilecektir.

Toplumsal törenlere baktığımızda, toplum tarafından kutsal atfedilen günlerde bir araya gelmenin bir gereklilik olduğu vurgusu göze çarpmaktadır. Bu vurgu, toplumsal yapı içerisinde bir bilgiye dönüşmüştür ve her birey bu gerekliliği yerine getirmek durumundadır. Bir araya gelinen törenler ise izlenim yaratmak için uygun ortamlardır. Toplumsal etkileşimin gerçekleştiği bu törenlerde, bireyler toplumsal doğruları benliklerinde taşıdıklarını ifade etmek için alan bulmuş durumdadır.

İdealize edilmiş olan gruplara erişme, o gruba dahil olma fikri performansı ideal olana yaklaştırmaktadır. Toplum içerisinde, özellikle toplumun içinde üst sınıf sayılabilecek bir grup var ise, çoğu toplumda genel bir tabakalaşma düzeni olduğu varsayılarak, idealize edilen üst sınıf olacaktır. Üst sınıfa kabul edilmek için ideal olandan uzaklaştıracak görünüş ve tutumlardan uzaklaşıldığı gözlemlenmektedir. Uzaklaşamayan durumlarda ise performans içerisinde bu durumlar gizlenmektedir. Bireyin uzak durmak istemediği, keyif aldığı durumlar mevzubahis olduğunda ise gizli bir şekilde gerçekleştirilmektedir (Goffman, 2020, s.50). “Bir performans sergilendiğinde tipik olarak uygunsuz zevklerden veya iktisadi durumdan daha fazlası gizlenmektedir” (Goffman, 2020, s.51). Birey performansını anlam bulmak, bir toplam içerisinde anlamlı bir yere sahip olmak için şekillendirmekte ve sunmaktadır. Performans rutinlerinin ve vitrinin görünmez olduğu, bireyin sahneden indiği ve kendiyle baş başa kaldığı durumlarda ise ideal olandan uzaklaşmak pahasına özgün görünüşüne ve tutumuna dönmektedir.

“İzlenim denetimi” sanatı, dramaturji kuramında önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Goffman (2009), gündelik hayattaki performansların iki şekilde izlenim ortaya koyduğunu ifade etmektedir. İlki, kişinin kendini ifade edişidir, “verilen izlenim”, ikincisi ise karşı tarafta bırakılan izlenimdir, “yayılan izlenim”. İzlenim, geri bildirim beklemeksizin yayılan ve yönlendirme gücü olan bir araçtır. Uzun (2011), izlenimi, bireylerin kendileri hakkında bilgi verme isteği olarak tanımlamaktadır.

İzlenim denetimi, bireylerin günlük hayatlarında kendilerini nasıl tanıttıkları, günlük hayatta nasıl yol aldıkları ve kendilerini geliştirmeleri ile ilgili bir kavramdır. Birey, kendini ifade ederken bir karşısındaki kişi veya grupta bir etki yaratmak istemektedir. Goffman, bireyin kişiliğini, yaşam deneyimlerinden yola çıkarak edindiğini belirtmektedir. Benlik, güdüsel bir olgu olmaktan uzaktadır. Toplumsal yapının içerisinde varlığını sürdüreceği tiyatral güce benlik denmektedir (Ertürk, 2017, s.147). Birey, günlük yaşamda edindiği deneyimlerden yola çıkarak, toplum tarafından nasıl kabul göreceğine dair bilgilere sahip olmaktadır. Benliğini, toplumsal yaşam içerisinde var olmaya ve

kabul görmeye uygun şekilde biçimlendirecektir. Yaratmak istediği etki için geçmiş olaylardan, etrafındaki diğer bireylerin performanslarından faydalanacaktır. Etkili bir performans içinde, toplumun onayladığı tutum ve davranışları barındırmaktadır.

Bireyler, sergiledikleri performans içindeki tepkileri ve karşı tarafın tepkilerini yönetmek arzusundadır. Bu durum, zoraki bir durumdan ziyade etkileşimi sağlayan tarafların çıkarları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Goffman (2009), sahip olunan etkileşim tasarısının performansın sergilendiği zaman boyunca, bir takım ekleme ve çıkarmaları, gizlemeleri ve yeniden açığa çıkarmaları barındırdığını ifade etmektedir.

Toplum içerisinde düzenin devamlılığını sağlamak için toplumsal aktörlerin toplumsal kurallar ile uyumlu olması gerekmektedir. Birey pek çok rolü aynı anda performans olarak sergileme yeteneğine sahip olmalıdır. Örneğin, bir kadın hem toplumsal olarak kadınlığı, anneliği, iş insanlığını, evlat olma halini aynı anda sunmak durumunda kalabilmektedir. Tüm bu rollerin nasıl olması gerektiği toplum tarafından belirlenmiştir. Her rolün performansı, sergileneceği mekân bellidir. Bireyden istenilen bu rolleri toplumu inandıracak ve toplumun beklentilerini karşılayacak şekilde gerçekleştirmesidir.

Goffman performans sergilenirken gizlenen birtakım unsurlar olduğunu söylemektedir. İlki, bireyin seyircinin bilgi sahibi olmasını istemediği etkinliklerinin veya eylemlerinin var olması durumudur. İkincisi, performansın yanılma payının olmadığını yansıtmak isteyen birey, performans öncesi ya da performans anında gerçekleşen hataları görünmez kılmak istemektedir. Birey, hata olarak tanımlanacak durum veya eylemlerin düzeltilmiş, hatadan dönülmüş hallerinin dahi seyirci tarafından fark edilmesini istememektedir. Üçüncüsü, performansın oluşma evresindeki aksaklıklar, doğal süreç seyirciye sunulmamalıdır, düşüncesidir. Seyirciye sunulması gereken tamamlanmış, kusursuz performans olmalıdır. Dördüncüsü, toplumsal yapı içerisinde var olan ancak performansına az, belki de hiç, denk gelinmeyen durumlardır. Toplumda düzensizliğe neden olabilecek, uygunsuz, yasal olmayan performanslar gizlenmektedir. Beşincisi, performans sahibinin yetersizliklerinin gizlenmesidir.

Birey, yetersiz taraflarının performansında yer bulmasını istememektedir. Tüm yetersizlikleri saklamanın mümkün olmadığı durumlarda, birey fedakarlıkta bulunarak sergileyebileceği bazı yetersizlikleri, diğer yetersizliklerini kapatmak için kullanacaktır (Goffman, 2020, s.53). Son olarak altıncısı ise, performansı sergileyen kişinin sergilediği performansa ait, performansın amacına uygun bir yaşam süren, doğalının bu performans olduğu izlenimi yarattığı durumdur (Goffman, 2020, s.54). Birey, sergilediği performanstan emin olmak istemektedir. Performansının bir rutin olduğunu, tüm kendiliği ile gerçek olduğunu düşünmektedir.

Performans sergilenirken, performansı sergileyen kişi en önemli ve en doğal rutiniymiş gibi davranmaktadır. Çoğu zaman, oyuncu, performansının en önemli ve tek olduğunu kendisi de inanmış haldedir. Durumun kendiliğinden olduğunu gösterilmeye çalışılır (Goffman, 2020, s.56-57). Performans için ekstra zaman harcadığı bilgisi performans inandırıcılığını ve ikna edici olmasını engelleyecektir. Sergilenen performansın bir rutin olduğunun bilinmesi hem oyuncu hem seyirci için iç rahatlatıcı olacaktır.

Goffman, William James'ten aktarmaktadır:

“...pratikte şunu söyleyebiliriz ki, kişinin, görüşüne önem verdiğini ne kadar insan grubu varsa, birbirinden farklı o kadar toplumsal benliği vardır. Genel anlamda bu grupların her birine farklı bir yüzünü gösterir. Çoğu genç, anne babası ve öğretmenleri karşısında uslu davranırken, “sert” yaşlıları arasında adeta bir korsan gibi küfredip caka satar. Kendimizi çocuklarımıza ve kulüpteki arkadaşlarımıza, müşterilerimize ve çalıştırdığımız işçilere, kendi patronlarımıza ve yakın arkadaşlarımıza farklı gösteririz” (Aktaran Goffman 2020, s. 56-57, James, 1925).

Birey içinde var olduğu toplumu, toplumun içindeki çeşitli grupları tanımaktadır. En ideal ve istenilir olmak için ise çeşitli gruplara karşı çeşitli performanslar gerçekleştirir. Bu performansları gerçekleştirirken, sunuşunda gerçekleştirdiği gruba yönelik görünüş ve tutumları sergilemektedir. Performansını sergilediği gruplara karşı tutarlı davranmak, tekrar eden performans şekilleri güvenilirliği ve gerçekliği sağlamaktadır. Aktarmak istediği

anlamı bir gerçeklik olarak ifade etmektedir. Goffman, bu ifade edişini, “ifade denetimi kavramı” ile açıklamaktadır (Goffman, 2020, s.59).

Bazı performanslar içinde beklenmedik, plan dışı durumlar barındırabilmektedir. Bu durumlar kolektif statüye dönüşmektedirler. Örneğin ilki, fiziki durumlardaki değişiklikler (dengeyi kaybetmek, takılmak, tökezlemek, dil sürçmesi, esnemek, geçirmek), ikincisi çok veya az ilgiliymiş gibi görünmek (ezberi unutmak, kekelemek), üçüncüsü yetersiz dramatik yönlendirme ile oyunculuğu kötü etkilemek olarak sıralanabilmektedir (Goffman, 2020, s.60). Bir performansın kolektif olarak çağrıştırdığı şey, her zaman olumsuz olarak tekrar etmese dahi yaratmış olduğu imaj, anıldığı durum beklenmedik ve uyumsuz olarak nitelendirilen durumlar olabilmektedir.

Durkheim, toplum içinde gerçekleşen durumlar, olaylar esnasında fiziksel halin bireyi etkisi altına almaması gerektiğini söylemektedir. Bireyin doğal ihtiyaçları, ruhsal değişiklikleri, güdüleri, duyguları olduğunu söylemektedir. Bu unsurların toplumsallaşma esnasında görünür olmasından ziyade performansın ifade etmek istediğine uygun davranış ve tutumlar sergilenmektedir. Seyircilerin karşısında oyuncular, ruhsal değişikliklerini, duygularını, dengesiz hallerini sergilememelidir. (Aktaran Goffman, Durkheim, 1926, s.272). Düzenli bir yapıya sahip performansların sergilenmesi için, iç dünyamızın da aynı düzene sahip olması gerekmektedir. Düzenin devamlılığı, yasal olanla kurulan ilişki, doğru tanımlanan davranışın benimsenmesi, düzenli yapıda bir performans için önem taşımaktadır (Goffman, 2020, s.63). Sergilenen performansın kendiliğinden bir düzene sahip olması ikna ediciliğini ve gerçekliğini destekleyecektir.

Goffman, “gizemleştirme” kavramını, algının hangi yönlerinin görünür hangi yönlerinin silik olacağına karar vermek, şekilde açıklamaktadır. Algı bir bağlantılar bütünüdür. Bağlantıların düzenlenmesi, sınırlılıklarının tanımlanması gizemleştirmektir. Birey performansı içerisinde görünür kılmak istediği anlamın ne olduğunun bilinciyle hareket etmektedir. Gizlemek veya hemen açığa çıkarmak istemediği durumlarda ise algının üzerinde kurduğu denetim ile kontrol edebilmektedir. Toplum, bireye nasıl bir performans beklediğini iletmektedir lakin performansın sınırlılıkları, beklenen tam olarak tasvir edilse dahi oyuncu

algının denetimini elinde tutmaktadır. Bu denetimden doğan, bağlantılara getirilen kısıtlamalar, seyirci ile oyuncu arasında bir mesafe yaratmaktadır. Bu ise, oyunu daha da çekici hale getirmektedir (Goffman, 2020, s.73). Gizemlilik ve düzmece performanslar arasında fark vardır. Goffman, “düzmece performansları”, tepki gösterilen, bir duruş ile karşısına çıkılan gerçekliğe sahip olmayan performanslar olarak tanımlamaktadır. Gerçek olmayan unsurlardan oluşturulmuş bir performanstır (Goffman, 2020, s.76)

Goffman, “karakter dışı iletişim” kavramı ile etkileşim esnasında performansını sergileyen bireyin resmi ve kurallara uygun davranmasını ancak performansına ara verdiği anda resmiyeti ve kuralları bir köşeye koyarak davranmasıdır. Bireyin, etkileşimde bulunduğu kişi ve grubun kendisini görmeyeceğinden emin olduğu alanda etkileşim anındaki performansın aksine davranışlarda ve söylemlerde bulunmasıdır (2009, s.163). Örneğin, kendi anne ve babasının yanında, bacaklarını üst üste atarak oturan biri, başka bir aileyle bir araya geldiği ziyarette bu davranışı sergilemekten kaçınacaktır. Bu durum, bireyin toplum içerisinde anılmak istediği karaktere bürünmesinin bir örneğidir.

Performansın tamamlanmış olması için karşısındakine bir anlamı gerçeklik olarak aktarmış olması gerekmektedir. Kişi, toplumda başka bir rol edindiğinde, var olan rolüne yeni roller eklendiğinde, bulunduğu konum değiştiğinde, bir format olarak yeni rolü kendisine anlatılmayacaktır. Belli ipuçlarına sahip olacak ve performansını geçmiş bilgilerine ve toplumsal beklentilerine uygun olarak gerçekleştirme gayretine girecektir. Daha önce sergilemiş olduğu performansların etkilerini yeni performansında görmek olası olacaktır. Gözlemlenebilir bir rolün tüm unsurları, barındırdığı çıkmazları, tanımları, açık bir şekilde görünmeye uygun olmayabilmektedir. Toplumsallaşma, sahip olunan role dair tüm bilgiye sahip olmak anlamına gelmemektedir (Goffman, 2020, s.79). Birey, yaşadığı süre boyunca edinmiş olduğu gündelik pratikler, hayatta kalmaya dair ipuçları ile toplum içerisindeki konum değişikliklerine uyum sağlayacak, var olduğu konumun beklentisini ve gerçekliği anlama sınırlılıklarını fark edecektir. Sergileyeceği performans ise bu yeni konuma uygun olacaktır.

Sonuç olarak, birey, içinde doğduğu, büyüdüğü toplumdan bağımsız değildir. Çeşitli dışsal faktörler, farklı toplumlar ve kültürlerle girdiği etkileşimler, değişen statüler, ideolojik dönüşümler vardır. Toplumsal etkileşim yaşam boyunca devam etmektedir. Değişen zaman ve koşullar, bireyin benliğinin oluşmasına, değişmesine ve gelişmesine neden olmaktadır. Değişen benlik, etkileşimini gerçekleştirdiği topluma ve insana göre şekillenmektedir. Birey, değişimlere tek başına maruz kalmamaktadır. Toplumdaki diğer bireyler de bu değişimden etkilenmektedir. Her zamanın uygun gördüğü, onayladığı ve devamlılığı istediği unsurlar vardır. Toplum devamlılığını ve düzenini sağlayan bireyler bu unsurları kendilerinde barındırmaktadır. İnsan etkileşim, eğitim, sağlık gibi sosyal konularda, ekonomik konularda, kültürel konularda belirleyicidir. Toplumsal sorunların oluşması ve oluşan sorunların çözümü toplumdaki bireyler ile ilgilidir. Kimi zaman örnek alınan toplumun kanaat önderleri, kimi zaman sanatçıları, kimi zaman toplumsal rivayetlerde yer bulan karakterlerdir. Bir rol vardır. Rollerin kişiye has ve biricik olduğu durumların yanı sıra şaşırtıcı olmayan, tahmin edilebilir olma durumu da vardır. Toplumsal değişime öncülük eden aktörler, toplumsal yapının devamlılığı için çeşitli rollerin tanımlamalarını yapmışlardır. Toplumsal yapı içerisindeki rollerin ne olacağını, nasıl sergileneceğinin bilgisi öğrenilmiştir. Bireyler, toplumlarının düzeni ve devamlılığı için tanımlanmış rollerini sergilemeye devam edeceklerdir.

1.3 Benlik Sunumuyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Dünya literatüründeki temel benlik sunumu çalışmalarında, Goffman'ın toplumsal yapı içerisindeki etkileşimleri temel aldığı çalışmaları ve Jones'un bireyin kendini sevdirmesine dayalı benlik sunumuna dair kuramsal çalışmaları öncü konumundadır. Sonraki süreçte Goffman ve Jones'un çalışmaları geliştirilmiştir. Sosyal psikoloji alanında gelişen çalışmalar ile izlenim yönetimi kavramı üzerine araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Son yıllarda ise benlik sunumu taktikleri, benlik sunumu ile çeşitli organizasyonların, dijitalleşmenin ilişkilendirildiği çalışmaların sayısı artmaktadır (Basım, Tatar, Şahin, 2006).

Goffman (2020), benlik sunumunun toplumsal etkileşimler ile oluştuğunu ifade etmektedir. Toplumsal yapı içerisindeki insan etkileşimlerinin doğal bir sonucu olduğunu söylemektedir. Benlik sunumuna dair gerçekleştirdiği çalışmalarda toplumsal yapı içerisindeki aktörleri ve toplumsal yapının çeşitli koşulları göz önüne alarak ilerlemiştir. Dramaturji kuramı ile benlik sunumu ve benlik sunumuna dair unsurları açıklamıştır.

Jones (1990), benlik sunumu çalışmalarında bireyin diğer bireylere kendini beğendirmesini ve bireyin kendisine dair istediği algıyı yaratmasını temel almıştır (Aktaran Çitil, 2020) Jones'un kendini sevdirmeye kuramında temel kavramı güçtür. Bireyin kendini sevdirmeye sürecini, sahip olduğu özelliklerin cazip olduğunu belli stratejiler ile etığe bağılı kalmaksızın karşısındakine sunması olarak ifade etmektedir (Aktaran Araz, Jones, 1990, s. 177). Goffman ve Jones'un benlik sunumu çalışmalarında ortak olan nokta bireyler arası etkileşimin benlik sunumunda önem taşıdığıdır.

Leary (1996) ise literatürde "izlenimleri inceleme", "izlenime güdülenme" ve "izlenim oluşturma" kavramları ile benlik sunumunu açıklamaktadır. İzlenimleri inceleme, bireyin diğer bireylerin izlenimlerini yönetebilmek için kendisine dair algıları ve değerlendirmeleri izlemesidir. Etkileşimde olduğu bireyi etkilemek ve istediği izlenimi sağlamak isteyen birey, karşısındakinin algısına dair fikre sahip olmalıdır. İzlenime güdülenme ise bireyin etkileşimi esnasında nasıl algılandığını anlamaya çalışma gayretidir. Birey, sahip olduğu imajın bozulmadığından emin olmak istemektedir. İzlenimlerin oluşması için teşvik ettirmektedir. İzlenim oluşturma ise, bireyin kendisini nasıl sunmak istediği ve bu isteğe uygun olarak nasıl bir tutum sergilediğidir (Demir, 2002, s.30). Bu bağlamda, Leary (1996), kendini sunma taktiklerinin bireyin kendisine dair oluşacak izlenimleri kontrol etme isteği ile oluştuğunu belirtmektedir.

Hollenbaugh (2021) sosyal medyada benlik sunumu hakkında yapılan çok sayıda araştırmayı gözden geçirmiştir. Hollenbaugh, Goffman'ın (1959) ve Schlenker'in (1985) teorilerinin günümüzde sosyal medyada benlik sunumunu

açıklamaya uygun olduklarını belirtmiştir. Bu alanda çok büyük gelişmelerin olması dolayısıyla yeni teoriler de ortaya çıkmıştır. Özellikle internetin sağladığı anonimlik bireylere kimlikleri ile oynama imkanı vermiştir. İnternetin hem görsel hem de söyleme yönelik anonimlik sağlaması, bireylerin hem yararlı hem de zararlı bir biçimde kendileri üzerindeki sansürlerini ortadan kaldırmıştır. 21. Yüzyılın başından itibaren sosyal medya platformları bireylerin kullanıcı resimlerini yenilemelerini hatta gerçek isimlerini kullanmalarını istemeye başlayınca bazı özel platformlar dışında anonimlik konusunda serbestlik azalmıştır. Günümüzde en yaygın kullanılan sosyal medya araçları (örn., facebook, instagram) en az anonimlik sağlayanlardır. Ayrıca bu platformlarda insanların gerçek arkadaşlarının olması da anonimlik altında gizli kalmayı azaltmıştır.

Ayrıca bu çalışmada (Hallenbaugh, 2021), son yıllarda yürütülen araştırmalarda geçen ana temalar incelenmiştir. Bu temalar yazara göre literatürde sık kullanılmalarının yanında yüz yüze benlik sunumunu da online benlik sunumundan ayıran temalar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Sosyal medyanın sağladığı olanakları anonimlik, devamlılık ve görünürlük olarak sınıfladıktan sonra bunların benlik sunumuna etkilediğini ayırıcı kişinin kendi yaptıklarının ötesinde başkalarının oluşturdukları içeriklerin kişinin benlik sunumunu biçimlendirdiğini ileri sürmüşlerdir. Bu literatür taraması sonucunda yazar aşağıdaki noktaları özellikle vurgulamıştır.

- Sosyal medya benlik sunumunda önemli imkanları ve güçlükleri beraberinde getirmektedir.
- Var olan teoriler sosyal medyaya özgü olan değişkenleri de içerilecek şekilde güncellenmelidir.
- Benlik sunumu sosyal medya platformlarının teknolojik ve sosyal imkanları tarafından, örneğin, anonimlik, devamlılık ve görünürlük, düzenlenmektedir.
- Sosyal medya kullanıcıları diğer kullanıcılar tarafından içeriğe kendi imajlarını yönetmek amacıyla karşılık vermektedirler.

- Online networklerin kompozisyonu bireylerin benlik sunumlarına yönelik içeriğe karar vermesinde etkili olmaktadır.

Bu tarama makalesi üç anahtar değişkeni özellikle vurgulamaktadır: Sosyal medyanın sağladığı olanaklar, başkaları tarafından oluşturulan içeriğin yönetimi ve izleyici kompozisyonu. Bu üç değişken sosyal medyada benlik sunumunu etkilemektedir.

Türkiye’de de benlik sunumu konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Arzu Araz (1998), “*Çeşitli Değişkenler Açısından Benlik Sunumu*” adlı doktora tezinde benlik sunumu kavramını, kendini açma ile ilişkili olarak açıklamıştır. Araz’ın çalışmasının deneklerini farklı meslek kollarından farklı güç durumlarında olan kişiler oluşturmaktadır. Kendini sevdirmeye kuramı ile ele aldığı çalışmasında birey kendini sevdirecek güç sahibi olacak, mesleki olarak kendinden daha güçlü olan ile bu şekilde ilişki kurabilecektir. Elde edilen bulgulardan biri, erkeklerin kadınlara göre daha fazla benlik sunumu yaptığıdır. Araz bu durumu şöyle açıklamaktadır; ya erkekler gerçekten daha fazla benlik sunumu yaptığıdır, diğeri ise kadınların erkekler kadar benlik sunumu yaptığı ancak araştırma esnasında bu durumu açık etmedikleridir. Cinsiyetin etkisinin görünür olduğu bir başka sonuç ise güç ile ilişkilidir.

Benlik sunumu ile ilgili çalışmalar yürüten Nevfel Boz (2012), bireyin içinde yaşadığı toplumda, mensup olduğu grubun öğretileriyle davranışlarını şekillendirdiği dile getirmektedir. Boz (2012), dijital kimlik ve benlik sunumu konusunda Goffman’ın dramaturji kuramından faydalanmaktadır. Toplumda var olan yeni iletişim kanallarının bireylerin etkileşimine ve kendilerini tanıtmalarına, sosyal çevrede var olmalarına etkisi üzerine çalışmalar yürütmüştür. Facebook uygulamasını kullanan ortaokul çağındaki gençlere, Lee ve diğerleri (1999) tarafından geliştirilen benlik sunumu taktik ölçeğini, Facebook uygulaması için uyarlayarak, uygulamıştır. Aynı zamanda benlik sunumuna dair edinilen bilgiyi zenginleştirmek amacıyla profil analizi yöntemini kullanmıştır. Boz (2012), gerçekleştirdiği çalışma ile, Türkiye’deki ortaokul çağındaki gençlerin benlik sunumlarına dair bilgileri açıklamaktadır. Hangi profilleri tercih ederek Facebook

uygulamasında var olduklarına dair, tasarlanmış şekilde, sınırları belli olan yapıda benlik sunumlarını gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Dijitalleşme ve sosyal medya ile benlik sunumu konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda çalışan Meder ve Ada (2022) da benlik sunumunun dijitalleşmesi üzerinde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Dijital ortamda gerçekleşen benlik sunumu, çeşitli dijital mecralarda kendi hesapları veya etkileşimde buldukları kişilerin hesapları aracılığı ile gerçekleşmektedir. Etkileşimin onaylanması manasındaki beğeniler, etkileşimlerin artması bireylerin sergilediği davranışları ve benliklerini sunuşlarını etkilemektedir.

Çalışır ve Okur Çalışır (2015) ise, toplumsal cinsiyet bağlamında sosyal medyada kurulan benlik inşası üzerinde çalışmışlardır. 5 kadın, 5 erkek öğrencinin sosyal medya mecralarından Facebook'taki profillerinde kendilerini nasıl sundukları incelenmiştir. Çalışmanın bulguları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sosyal medya mecralarındaki benlik sunumunu etkilediği üzerinedir. Kadınların toplumsal açıdan onaylanmayan paylaşımlar yaptıkları durumda olumsuz nitelendirmelere maruz bırakıldıkları ifade edilmiştir. Facebook'ta gerçekleşen benlik sunumları esnasında özgün ve rahat bir tutum sergilenmediği çıktılar arasında yer almaktadır.

Goffman'ın benlik sunumu kuramı çerçevesinde Instagram uygulamasında benlik sunumu şekillerini inceleyen Kavut (2018), 6 kadın, 4 erkek öğrenciye sorduğu sorular ile sergilenen dijital kimliğin toplumsallaşma içerisinde farklı olarak daha rahat ve bireyin zihnindeki ideal benliği sunduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılar, sosyal medyada gerçekleştirdikleri benlik sunumunu sahici ve içten bulurken, diğer kullanıcıların gerçek olanı yansıtmadığını dile getirmişlerdir. Fiziki bir var oluşun olmadığı sosyal medyada, bireyler anonim olmanın getirdiği özgürlükten ve kendilerini istedikleri şekilde lanse etme imkânı bulduklarından söz etmişlerdir. Araştırmanın sonunda varılan noktada sosyal medyanın yaşanılan çağda benlik sunumu ve sanal kimliğin inşası noktasında araç olduğu kanısına varılmıştır.

İnstagram ve benlik sunumu ilişkisinde yapılan çalışmalardan bir diğeri Kvasoğlu ve Koca (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir. Fotoğraflar üzerinden kadın sporcuların İnstagram'daki benlik sunumları incelenmiştir. 5 kadın elit sporcunun İnstagram hesaplarından paylaştıkları fotoğraflar üzerinden toplamda 250 fotoğrafın analiz edildiği çalışmada, nicel ve nitel bulgular elde edilmiştir. Sıklıkla pasif performansın görünür olduğu gönderiler paylaşılırken, nadir olarak çekicilik ve kombinasyonun görünür olduğu fotoğraf paylaşılmıştır. Heterosekselliğin vurgulandığı fotoğrafların, ideal güzellik ve adanmış sporcu bakış açısına uygun olarak sergilendiği gözlemlenmiştir. Benlik sunumları hem kişisel yaşamlarını hem profesyonel olarak gerçekleştirdikleri çalışmaları gösterme ile gerçekleştirilmiştir. rnek teşkil edecek şekilde motivasyon sağlayıcı açıklamalara fotoğraf açıklamalarında yer verilmiştir. Toplumsal açıdan n görülmüş ve onaylanmış kadınlık halleri ile sporcu kadınlara yönelik eleştirilere mahal vermeyecek fotoğrafların paylaşıldığı, toplumsal cinsiyet rollerinin bu paylaşımlarda etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Elmas (2021), annelik ve benlik sunumu ilişkisi üzerinde durduğu çalışmasında İnstagram kullanan anneler üzerinden çıkarımlarda bulunmuştur. Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak anneliğin, annelik rollerinin yeniden üretildiği, toplumsal yapının bir yansıması olarak sosyal medya üzerinden annelerin, birbirlerinin anneliklerini sorguladıkları ve denetledikleri bir ortam oluştuğu gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyete dayalı olarak tanımlanmış anneliğin ideal olarak sunuluyor olması İnstagram kullanıcısı anneler için, onay almak bakımından, önem taşımaktadır, çıktısı alınmıştır.

Türkiye'deki evrimii evlilik sitelerinde medyanın benlik sunumuna olan etkisini toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında inceleyen Tanrıöver ve Susam (2017), islami ve bilimsel olarak nitelendirilen iki evrimii evlilik sitesinden 1200 kişinin sitede kullandıkları fotoğrafları niteliksel içerik analizi ile incelemişlerdir. Fotoğrafta yer alan objeler, makyaj, kıyafet gibi unsurlar analiz edilmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin sunulan benlik için belirleyici olduğu sonucuna varılan çalışmada hem islami hem bilimsel olarak nitelendirilen

çevrimiçi evlilik sitelerinde yansıtılan profillerinden benzer olduğu kanısına varılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği sitelerde, benlik sunumları toplumsal olarak ideal olanı yansıtacak şekilde gerçekleştirilmektedir.

Benlik sunumunu anlamlandırmak, açıklamak ve benlik sunumunu şekillendiren unsurları tanımlamak ile başlayan çalışmalar değişen çağ ile birlikte dijitalleşmenin gündelik yaşamlarımıza entegrasyonu ile çeşitlenmiştir. Son yıllarda benliğin dijitalleşmesi, sosyal medyanın çeşitli mecralarındaki benlik sunumu konularında çalışmaların sayısı artmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin, dijitalleşmenin etkisiyle, görünürlüğünün arttığı ve yeniden üretildiği, benlik sunumunun toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinden bağımsız olmadığı yapılan çalışmaların bir sonucudur.

2. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

2.1 Toplumsal Cinsiyet Rollerine Genel Bir Bakış

Cinsiyet kavramı, bireyin kadın veya erkek olmasını ifade etmektedir. Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak ikiye ayrılmaktadır. Bireyin doğduğu anda sahip olduğu biyolojik durum, biyolojik cinsiyeti tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı ise kadın ya da erkek olmaya, toplum ve kültürün yüklediği anlam ve beklentileri ifade etmektedir. Yani cinsiyet kavramı biyolojik, toplumsal cinsiyet kavramı ise kültürel bir yapıya karşılık gelmektedir (Dökmen, 2004).

Bireyin topluma mensup olması sonucunda edinmiş olduğu özellikleri ve görevlerinin tanımını anlatmak için rol kavramı ortaya çıkmıştır. Belli bir toplumsal duruma karşılık olarak; gerçek davranış kalıpları ya da beklenen davranış kalıpları gibi ifadeler rol kavramını tanımlanmaktadır.

Toplumsal cinsiyetin işaret ettiği farklılık ise, kadınların ve erkeklerin kültürel yapı içerisinde edinmiş oldukları farklılıklardır (Aras, 2013). Birey, yaşantısı boyunca biyolojik cinsiyetini merkeze alarak anlayış biçimini, düşünüş tarzını ve yaşamını oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, bireyin toplumdan beklentilerini ve toplum tarafından bireye atfedilen özellikleri işaret etmektedir.

Toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramlarının yanı sıra bahsedilmesi gereken kavramlardan bir diğeri cinsel kimliktir. Cinsel kimlik, bireyin kendini nasıl algıladığı, tanımladığı ve dünyaya nasıl sunmayı tercih ettiğidir. Cinsiyet kimliği, biyolojik olarak belirlenen cinsiyetten ziyade bireyin beyanını, benimsemiş olduğu rolleri veya başka ifade edişleri açıklamaktadır. Toplumsal olarak beklenen davranışlar ve yaşam formları, biyolojik cinsiyete göre şekillendirilmiştir. Sosyalleşmenin başladığı ilk andan itibaren kültürün içerisinde, beklenen davranışları öğretme süreci de başlamış olmaktadır.

Cinsiyet kavramı yalnızca basit fizyolojik farklılıklardan doğan dişil ve eril

arasındaki ayırmadan ibaret değildir. Dişi veya er olma durumuna, toplum tarafından yüklenmiş anlamlar, gündelik hayat içerisinde sergilenen roller bir sınır çizmektedir. Doğuştan gelen biyolojik cinsiyetin yerini, bireyin toplumsal konumunu belirleyen toplumsal cinsiyet almaktadır. Erkekler ve kadınların yegane görevi, toplumsal yapının belirlediği rol ve sorumlulukları yerine getirmektir (Caner, 2004). Toplumsal değişimlerin sonucu oluşan toplumsal cinsiyete dayalı farklar beraberinde eşitsizlikleri getirmiştir. Toplum içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz edebilmek için, eşit fırsatlardan, var olan toplumsal kaynakların kadınlar ve erkekler için eşit olarak kullanıma açılmasından, sağlanan hizmetler söz konusu olduğunda kadın veya erkek olma duruma göre ayrımcılık yapılmamasından emin olunması gerekmektedir (Aras, 2013). Cinsiyetler arasındaki ayırım her iki cinsiyet içinde olumsuzlukları barındırmaktadır. Toplumsal yapının içerisinde kadınlar ve erkekler için beklentiler ve sorumluluklar birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar ile ilgili yapılan çalışmalar, sosyal ve ekonomik alanda, insan hakları alanında ve aile içerisindeki özgürlük bağlamında, kadınlar sahip oldukları farklılıklar nedeniyle aleyhlerine durumların içinde yer almaktadırlar. Türkiye’de yapılan çalışmalarda da kadın ve erkek arasındaki farklılıkların toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıkları beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür (Belek, 2013).

“Toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak kurulmuş erillik ve dişilik kavramlarıyla bağlantılıdır ve bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir” (Giddens, 2008, s.505) diyen Giddens toplumsallaşmanın getirmiş olduğu toplumsal cinsiyet rollerinden bahsetmektedir. Dolayısıyla cinsiyete dair özelliklerin kazanılmasında bireylerin içinde yaşadığı toplumsal yapı, toplumsal cinsiyet bağlamında atfedilen özelliklerin ortaya çıkmasında yadsınamaz bir rolü olduğu ortaya çıkmaktadır. Bora (2011), toplumsal etkileşimlerin sonucu olarak edinilen cinsiyetlere dair bilgilerin, önceliği bireylerden ziyade ilişkilere yöneltmeye neden olduğunu söylemektedir. Etkileşim içindeki iki kişi, karşılıklı etkileşimde bulunan birer birey olduklarının ve toplumsal yapı içerisindeki konumlarının cinsiyetlerinden hareketle şekillendiğini düşmektedir. Gündelik yaşamın bir ilişkiler bütünü olarak

görülmektedir ve içerisinde toplumsal unsurların tümünü barındırmaktadır (Lefebvre, 2015). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda toplumsal cinsiyet rollerinin de gündelik yaşam pratiklerinde açıkça gözlemlenebileceği sonucuna varılmaktadır. Cinsiyetlere dair toplumsal atıflar, toplum tarafından yaratılmıştır ve toplumsal yapının devamlılığı boyunca yaratılmaya devam edecektir. Gündelik yaşam bu yaratılar ile devam etmektedir. Gündelik yaşam içerisinde toplumsal cinsiyet rollerine dair ayrımların yapılması, topluluk içindeki bireylerin kadın ve erkek olarak sınıflandırılması ile başlamaktadır (Fine, 2011).

Çocukların yetiştiği ailenin konumlandığı toplumsal yapının ve sahip olunan bilgilerin kız ve oğlan çocuklarının sahip oldukları cinsiyete uygun toplumsal roller edinmesi üzerinde etkisi vardır. Kız veya oğlan çocuğunun aile yapısını gözlemlemesi rollerini sahiplenmesi konusunda önemlidir. Evin iç işlerinden ilgili kişinin anne olduğunu öğrenen kız çocuğu için ev işlerinde rol sahibi olmak öncelenirken, ev dışı işlerden sorumlu olan baba figürünü gözlemleyen oğlan çocuğu ev dışı alanda rol almak isteyecektir (Günay, Bener, 2011).

Toplum, içinde barınan bireyleri; kadın, erkek, yaşlı, azınlık şeklinde kategorilere ayırdığı için toplumun bu sınıflandırmalardan beklentileri de farklılaşmakta ve bireyleri bu farklılaşmaya uyumlu davranmaya zorunlu kılmaktadırlar. Toplum tarafından bir kadının yapması gerekenler veya yapmaması gerekenler toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak görünür olmaktadır. Toplumun, ayrı ayrı, kadın ve erkekten göstermelerini beklediği özellikler toplumsal cinsiyet kalıp yargıları olarak tanımlanmaktadır (Aktaran Dökmen, 2004, Franzoi, 1996).

Ataerkil düzende erkekler ve kadınlar için, çeşitli kültürlerde, ortak nitelendirmeler yapılmaktadır. Kadınlar için uygun görülen nitelendirmeler, evin ve çocukların işleri ile ilgilenen, duygusal, bağlı, fedakâr, sakin ve anlayışlı olmalarıdır. Erkekler için ise evin kontrolünden ve korunmasından sorumlu, güç kullanan, cesaretli, akıllı nitelendirmeleri yapılmaktadır. Bu nitelendirmeleri şekillendiren toplumsal yapılarıdır. Toplumsal yapıda erkek olma halinin güç ile bağdaştırılması, yaşam içerisindeki ikilikte diğer cinsiyet olan kadını güç

uygulanan konuma yerleştirilmesine neden olmaktadır.

Kadını edilgen, erkeği etken kılan ve çoğu zaman toplum tarafından içselleştirilmiş bir ayrımcılık varlığını sürdürse dahi bazı değişikliklere tanık olunmaktadır. Ataerkinin ve geleneksel kabullerin bütün tahakkümüne rağmen toplumsal cinsiyete ilişkin algı, tutum ve rollerde değişiklikler gözlemlenmektedir. Bu sürecin en somut göstergelerinden birisi küresel düzlemde cinsiyetler arası farklılığın bir ayrımcılık sorununun olarak kabul edilmeye başlanmasıdır. Alışılmış, öğrenilmiş olanın esasen bir ayrımcılık türü olduğunun tartışılıyor olması önem taşımaktadır. Çalışma, aile, evlilik yaşamı içerisinde ve gündelik pratiklerde karşılaşılan ayrımcılıklar ise, yıllarca kadınların toplumsal statüsünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle kadınlar toplum içerisinde istenilen statüye ulaşamamış ve çoğunluğu birçok alanda erkeklerin gerisinde kalmış imajı çizilmiştir ve cinsiyetler arası bir eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsizliği beraberinde getirdiğinin tartışılabilir olmasıyla, örneğin çalışma yaşamında, kadınların erkeklere nazaran daha geri planda olmadığı ancak fırsat eşitsizlikleri nedeniyle verilerde bu şekilde görüldüğü anlaşılır olmuştur. Ancak günümüzde kadının eğitim düzeyinin yükseldiği ve çalışma yaşamına girdiği toplumlarda kadın ve erkeklerin üstlendiği geleneksel roller kadın lehine değişmeye başlamıştır (Kocagöz, Taşkın, 2009).

Yaşadığımız çağda kadına ve erkeğe atanan roller değişikliğe uğramaktadır. Örneğin, kentleşmenin geliştiği toplumsal yapının içerisinde toplumsal cinsiyet rollerinde de farklılıklar oluşmaktadır. Ev ve iş yaşamına da yansıyan kentleşmenin etkileri, çekirdek ailenin görünür olmasına neden olmaktadır. Çekirdek aile içerisinde ise, kadının çalışma hayatında yer aldığı, ekonomik yapının içinde olduğu gözlemlenmektedir. Aile içerisindeki rol ve sorumlulukların paylaşımı uzmanlık, kapasite ve zaman ile şekillenmektedir. Geleneksel sorumluluklar yerine uzmanlaşmaya bırakılmaktadır. Erkeklerin de kadınların da sahip olduğu geleneksel roller tamamen ortadan kalkmamış olsa dahi değişime uğramıştır. Kır ve kent arasındaki fark, kır ve kent ailesinin farklılaşmasına sebep olmaktadır. Kırdaki yaşayan bir ailenin içerisinde kadınlara atanmış olan ev işleri ve annelik rolü söz konusuysen, kent yaşamında çalışma

hayatına dahil olmuş, ekonomik olarak aileye katkı sunan kadınlar için yeni roller doğurmuştur (Onat, 1993, s.23). Kadının evin dışında edindiği roller ve uzun yıllar boyunca erkekler ile bağdaştırılmış ekonomik dünyanın içinde yer alması ev içindeki kadın-erkek rollerini de etkilemiştir. Karar mekanizmalarından, ev içi sorumluluklara kadar pek çok değişime neden olmuştur (Günay, Bener, 2011).

2.2 Temel Toplumsal Cinsiyet Kavramları

2.2.1 Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramı İngiliz sosyolog Ann Oakley tarafından 1972’de literatüre dahil edilmiştir. *Toplumsal Cinsiyet ve Toplum* (1972) adlı eserinde kadınların ezilmiş olmalarında cinsiyetin belirleyici olmadığı söyleyerek, toplum cinsiyet kavramını açıklamaya başlamıştır (Ecevit, 2021). Oakley (1972), cinsiyetin belirleyici olmadığından söz ederken kast ettiği, biyolojik cinsiyet olarak adlandırılan, bireyin doğduğu anda sahip olduğu genital organ ile ilişkisi olarak edinmiş olduğu cinsiyettir.

Toplumsallaşarak elde edilen cinsiyeti toplumsal cinsiyet olarak adlandıran Ecevit (2021), toplumsal cinsiyet kavramının hem toplum içerisinde hem akademide anlam bulmasının zaman aldığını belirtmektedir.

Cinsiyete sahip olan bedenin, içinde yaşadığı toplumun kültürü ile anlamlandırıldığı söyleyen Butler (2012), cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farkının, biyolojik bir getiri olduğu kanısına itiraz etmektedir. Cinsiyeti, toplumsal cinsiyetten ayrı tutmadığını ve kavramın kullanıldığı andan itibaren toplumsal cinsiyeti var ettiğini dile getirmektedir. Belirlenmiş bir cinsiyetin üzerine, kültür ile anlam katılmakla kalınmadığını, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin cinsiyetlerin yeniden üretilmesine neden olduğunu belirtmektedir.

Dökmen (2014), erkek veya kadın olmanın biyolojik bir yapıya denk gelen boyutunu cinsiyet kavramı ile açıklamaktadır. Toplumsal normlar ile şekillenen, beklentiler ile var olan boyutu ise toplumsal cinsiyet olarak tanımlamaktadır.

Toplumsal normlar ve beklentiler kuşaktan kuşağa pek çok araç ile aktarılmaktadır. Bazı normlar ve beklentiler baki kalırken, bazıları ise zaman

içerisinde değişime uğramaktadır. Devamlılığını sağlayan ise, her koşulda belli norm ve kuralın toplum için geçerli olduğudur.

Connell (2016), cinsiyetin biyolojik yönünü bir kenara koyarak, toplumun ortak kanısına uygun olarak icra edilen pratikleri toplumsal cinsiyet olarak adlandırmaktadır. Cinsiyetin kültürlü hali toplumsal cinsiyettir. İçinde yaşanılan toplumun ortak kanısına uygun davranmak bireyin yetiştiği ailenin ilk gayesi olarak gözlemlenmektedir. Günlük pratikler içerisinde kadın veya erkek olmanın gerektirdiği roller açık bir şekilde belirlenmiştir. Bireyden beklenen ise hali hazırda belirlenmiş olan bu rollere uygun davranışlar sergilemesidir.

Sosyolog Giddens (2012) ise, bedenini erkek veya kadın olarak tanımlandığı anatomik ve fiziki farklılıklarını tanımlamak için cinsiyet, toplum tarafından anlam yüklenen erillik ve dişillik için toplumsal cinsiyet kavramını kullanmıştır. Erillik ve dişillik doğrudan biyolojik cinsiyet ile alakası olmadığını ifade etmektedir. Toplum, erkek ile kadının fiziki farklılıklarından ötürü, anlam yüklemesi gerçekleştirmektedir.

Erkeklerin ve kadınların fiziki ve anatomik farklılıkları vardır. Sadece dışarıdan bakıldığında dahi fark edilen fiziki farklılıklar söz konusudur. Brizendine'nin (2014) çalışmaları erkek ve kadın arasında anatomik farklılıklara örnek oluşturur niteliktedir. Dürtü merkezi olan amigalanın, erkeklere bakıldığında, kadınlara oranla daha geniş olduğu görülmektedir. Sezgi merkezi olan insulanın ise kadınlarda daha büyük ve aktif olduğu saptanmıştır. Bu örnekleri toplumsal yapı içerisinde düşünecek olursak, kadınların daha sezgisel, daha hisli olduğu söylenmektedir. Erkeklerin ise dürtülerin zapt etmekte zorluk çekmeleri olağan olarak, toplum içerisinde, lanse edilmektedir. Kas oranlarına bakıldığında erkeklerin, kadınlara kıyasla daha fiziki olarak güçlü olduğu söylenmektedir. Hiç spor yapmamış kas oranı düşük bir erkek ile, spor ile kaslarını güçlendirmiş bir kadın yan yana geldiği takdirde bu söylem yeniden değerlendirilebilir halde olacaktır.

Beauvior'nın (1993), ünlü sözü "kadın doğulmaz, kadın olunur" kadınlığın veya erkekliğin doğulan anda edinilen iki cinsiyetten çok daha fazlası olduğunu anlatmaktadır. Bir insan dünyaya geldiği ilk andan itibaren cinsiyeti ile

tanımlanmaktadır. Henüz dünyaya gelmemiş olan bir bebeğin cinsiyetine uygun düzenlenmiş hayatı onu beklemektedir. En basit örnekler ile sahip olacağı isimden eşyalarına, kariyerine, hayatını nerede ve nasıl süreceğine dair planlar yapılmaktadır. Yapılan planlar, hazırlıklar doğduğu anda sahip olduğu cinsiyetin, içinde yaşadıkları toplumun kültürü, gelenekleri ve kuralları ile bezeli bir halde gerçekleşmektedir. İlk sosyalleşmeden itibaren, birey toplumun kurallarını öğrenmeye ve kurallara uygun davranmak durumunda olduğunu kabul etmeye davet edilmektedir. Sonuç olarak, bir bebeğin doğduğu anda sahip olduğu genital organından yola çıkılarak toplum içerisinde yaşamını nasıl sürdürebileceğinin sınırları belirlenmiş olmaktadır.

2.2.2 Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık

Toplumsal cinsiyet kavramı görece yeni bir kavram olsa dahi, oluşumunu ve oluşmasına etki eden süreçleri düşündüğümüzde geçmişe dönmek faydalı olacaktır. Beauvoir'ın (1993) *İkinci Cins* adlı kitabında bahsettiği üzere, ilk ayrımın erkek olanın gücünü gösterdiği avcılık zamanında ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Güç ve cesaret gerektiren avcılık işinde, erkek vahşi hayvanlar ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Avlamayı başardığı noktada ise güce sahip olmuştur. Toplumsal olarak doğurma yetisine sahip olan kadına kıyasla öldürme yetisine sahip olan erkek güç sahibi olmuştur. Öte yandan özel mülkiyet kavramının ortaya çıkmasıyla beraber toprağa sahip olan erkek gücüne güç katmış ve toprakla beraber kadınlara da sahip olmuştur.

Geçen zaman içerisindeki gelişmeler ise gücü elinde tutan erkeğin gücüne güç katmasını sağlamıştır. “Bütün çalışma kollarındaki, -hayvancılık, tarım, ev sanayisi, üretim artışı- insan ve emek gücüne, kendisine gerekenden daha çoğunu üretmek yeteneğini kazandırmıştır. Bu, aynı zamanda, ev topluluğu ya da karı-koca ailesi üyesine düşen günlük iş tutarını arttırmıştır” (Engels, 2015, s.189). Erkek, hane içerisindeki kadın ve çocukların ilk patronu konumuna gelmiştir. Üretim araçlarına ve sermayeye sahip olarak esas olarak söz hakkına da sahip olmuştur. Böylece kadın ve erkek arasındaki ayrımın temeli daha da sağlamlaşmıştır. Özel mülkiyetin dönüşümü kadınların ikincil konuma

gelmelerine neden olmuştur (Reed, 2014, s.177).

Doğa üzerinde hakimiyet kurmuş olan erkek, diğer tüm yapılarda da hakimiyetini devam ettirmek istemiştir. Toprak, güçlü anılan hatta çoğu zaman “toprak ana” olarak betimlenen bir unsurdur. Toprak ile kadın arasındaki bağ üretim ile kurulmuştur. Kadınların doğurması, toprağın bereketi ile birlikte düşünülmüştür. Kutsallık atfedilen bu durumu erkek kontrol altına almıştır. Reed (2012), kadının doğurganlığını bir noktada kendisinden vazgeçişini olarak düşünmeyi önermektedir. Kadın, doğurduğu çocuğu bebeklik döneminden başlayarak korumak, bakımını vermek, teskin etmek ile görevlidir. Bu durum ise kadını tek bir yere yönelmek durumunda bırakmıştır. Ev içinde, esas olarak ev ve çocuklar ile ilgilendiği konuma getirmiştir. Bu durum ise kadını ekonomik yapıdan uzakta konumlandırmaktadır. Kadınların kariyerlerine devam etmeleri onları zor duruma sokacak koşulları beraberinde getirmektedir.

Geçmişte başlayan toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık günümüze kadar çeşitli formlarda gelmiştir. Temelde güç dengesizliğiyle başlayan ayrımcılık pek çok farklı şekilde toplum içerisinde var olmaktadır. Gücü elinde bulunduran erkek, iktidar sahibi olmaktadır. İktidar, toplumsal yapı içerisindeki fırsatların yaratılmasında söz sahibidir. Ekonomi, eğitim, sağlık ve diğer pek çok alanda fırsatların kadınlar ve erkekler için eşit olmadığını söylemek mümkündür. Örneğin, kadının eğitiminin yetersiz olduğunu düşünen ve bu nedenle en doğru yerinin evde çocukları ile kalması gerektiği olduğunu söyleyen kişiler ile, kadınların eğitim hakkından mahrum bırakılması gerektiğini, kadının görevinin evi ve çocukları ile ilgilenmek olacağını söyleyen kişi aynıdır.

Bourdieu (2018), eril tahakküm kavramı ile kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin varlığı ve sürekliliğinden söz etmektedir. Eşitsizlik pek çok unsur ile yeniden üretilmektedir. Eril tahakkümün yalnız bir gruba ve bir zamana yönelik olmadığını söyleyen Bourdieu, bu tahakküm şeklinin doğallaştırıldığını, olması gereken olarak görüldüğünün altını çizmektedir. Toplumsal temelli ayrımcılığın, bu tahakkümün doğal kabul edilmesinin bir sonucu olduğunu söylemektedir. Erkeği kadından üstün ve egemen gören toplum içerisinde, karar mercii erkektir, idare ve sorumluluk erkeğe aittir. Kadın ise, itaat etmesi beklenen, erkeğin uygun

gördüğü kadarıyla sorumluluk sahibi olan konumdadır.

Erkek egemen toplumda yetişen bireyler, toplumsal normlara uygun davranmak ve toplum tarafından kabul edilmek gayesiyle, geçmişten, atalarından gelen öğretileri yaşadıkları çağlar boyunca aktarmaktadır. Ataerkil bir geçmişten gelen öğretiler günümüzde de aynı ataerkil düzenin devamını sağlamayı hedeflemektedir.

Ecevit (2021), toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık noktasında kalıp yargılardan bahsetmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerini sergileyen erkek ve kadınların taşıdıkları özellikleri, planlanmış sosyal ve kültürel kalıpları, düşünceleri kast etmektedir. Bu kalıp yargılar, toplumun geçmişinden bugününe işlemiş olan değerlerin, öğretilerin, önyargıların hem nedeni hem de sonucudur. Toplumsal cinsiyetlerin nasıl olması gerektiğini belirlemekte ve sınırlamaktadır. Bu durum ise ayrımcılığın derinleşmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, ayrımcılık, çok küçük yaştan itibaren kız ve oğlan çocukları arasında oluşmaktadır. Aile kız ve oğlan çocukları için toplumun normlarına uygun davranış kalıplarını uygun görmektedir. Bu davranış kalıplarına uygun bir yetiştirme tarzını benimsemektedir. Kız çocukları görece daha savunmasız ve hassas yetiştirilirken, oğlan çocukları kendini savunmasını bilen ve kız çocuklarına nazaran daha cesaretli yetiştirilmektedir. İlk davranışlarını sergilemeye başlayan çocuklarda bu yetiştirme şekli ayrımı görünür olmaktadır. Yetişkin bir erkek ve kadın olduklarında ise yetiştirildikleri yönergelere uygun bireyler olmaları, toplum tarafından kabullenilmelerini sağlamak ebeveynler için birer sorumluluktur. Toplumsal cinsiyet rolleri bu şekilde yayılmakta ve günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Bireyler birer çocukken öğretilen davranış ve roller, yetişkinlik döneminde çocuk sahibi olduklarında aktarmaları gereken bir kültür olarak hayatlarında var olmaktadır.

2.2.3 Toplumsal Cinsiyet Roller

Dökmen (2004), toplumsal cinsiyet rollerini, toplum tarafından, cinsiyetlere uygun olarak belirlenen, bireyler tarafından uygulanmasını beklenen beklentiler olarak tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri kavramını,

toplumsal normlar ve toplum tarafından belirlenen cinsiyetler arası farklılıkları tanımlamak için kullanmaktadır.

Bir birey dünyaya geldiği andan itibaren içinde yaşadığı toplumdaki bireylerle etkileşim halindedir. Bu etkileşim, içinde yaşadığı dünyayı ve toplumunu tanmasına ve topluma dair bilgi sahibi olmasına, toplumun beklentilerini öğrenmesine, bu beklentilere uygun yaşayarak kabul görme isteğine yol açmaktadır. Toplumsal kuralları, değerleri tanıdığı ilk yer ise ailesidir. Birey doğduğu andan itibaren toplumsallaşma sürecinde dahil olmaktadır (Arat, 1996).

Birey toplumsal cinsiyet rollerine dair bilgiyi toplumsallaşmaya başladığı aile yapısı içerisinde gözlemlemektedir. Anne ve babası ile birlikte büyüyen çocuklar, aile içerisinde anneye ve babaya has davranış ve tutumları incelemektedir. Kararların alınış şekli, anne ve baba arasındaki iletişim (kullanılan sözcükler, tavır vs.), duygu ve düşünce modelleri, sorumluluk dağılımı, fiziki faaliyetler toplumsal cinsiyet rollerinin aile içerisinde nasıl vuku bulduğunun gözlemlenmesinde önem taşımaktadır (Şafak, 1989, s.37).

Çocuklar anne ve babalarını iyi izlemektedirler. Aile içerisinde, annenin babaya itaat etmesi, kendisinden önce ailesini ve çocuklarını gözetiyor olması, özellikle kız çocuklarını etkileyen bir durumdur. Bu durumu içselleştiren kız çocuğunun, yetişkinlik sürecinde anne rolünü gerçekleştirirken, annesi gibi davranması yaygın karşılaşılan bir durumdur (Coward, 1995, s.113). Bu noktada kişisel görüşünde doğru veya yanlış olarak nitelendirdiği durumlar yerine toplumsal olarak doğru veya yanlış olarak nitelendirilen durumlara bırakmaktadır. Toplumla tanışılan ilk ortam olan aile içerisinde toplum tarafından doğru olanın uygulandığı fikri vardır.

Parsons (1972), aile içerisindeki uzmanlaşmadan bahsetmektedir. Aile içerisinde eşlerin uzmanlaşmış rollerinden söz etmektedir. Araçsal rolü baba üstlenirken, dışavurumsal rolü ise anne üstlenmektedir. Cinsiyetler arası farklılıklardan doğan hiyerarşiyi vurgulamaktadır. Çözümü kavuşturan ve yönetimi elinde tutan kişinin baba yani bir erkek olduğunu görerek büyüyen çocuklar, erkeklerin doğal bir yetenek olarak yöneten ve problem çözen bir yerde olduğunu düşünebilmektedir. Anne yani kadın ise, daha hissi konularda öne

çıkılmaktadır. Hastalık esnasında endişe gösteren, koruyucu, şefkatle saran kişi annedir. Bu durumu gözlemleyen çocuklar için kadın, duygusal, koruyucu, merhametli ve hassas olarak konumlanabilmektedir. Bilinçli olarak gerçekleşmese dahi, aile içerisinde eşlerin sorumlulukları ve tutumu kendi ailelerinden ve diğer aile yapılarını gözlemlerinden etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Aile içerisinde hem ekonomik hem sosyal ve fiziki aktivitelerde eşitliğin olduğu ve eşlerin sorumlulukları dengeli bir şekilde paylaştığı, denk söz haklarının olduğu örneklerde, bu şekilde bir aile yapısında yetişen çocukların öğretisi eşitlik üzerine olacaktır. Eğitim hayatının başlaması ile farklı bir toplumsallaşma alanına dahil olan çocuklar kendi aile yapıları içinde edinmiş oldukları bilgilere yeni bilgiler ekleyecek, öğrendikleri bazı bilgileri sorgulama haline geçeceklerdir. Hem aile, hem çevredeki bireyler hem de, özellikle günümüzde, dijital dünya ile etkileşim halinde olan çocuk pek çok farklı formda bilgiye erişebilir olacaktır.

2.2.4 Toplumsal Cinsiyet Roller Kuramları

2.2.4.a. Psikanalitik Kuram

Freud, psikanalitik kurucusudur. Bireyin beş ana dönemde psikoseksüel gelişimlerini tanımladığı söylemektedir. Bu dönemler, oral dönem, anal dönem, fallik dönem, latent dönem ve genital dönemdir. Toplum cinsiyete dair rollerin kazanılmasında ise cinsiyetler arası farkın bilinmediği dönem, farklılıkların algılanmaya başlandığı dönem ve ödipal dönem olarak adlandırılmaktadır (Aktaran Dökmen, 2004, Fast, 1993).

İlk dönem olarak nitelendirilen oral dönem ve anal dönem doğum anından itibaren başlamaktadır ve cinsiyetler arası farkların bilinmediği dönemdir. Kız çocuklarının ilk dönem içerisinde kurmuş oldukları bağlantı klitoris ile ilgilidir. Erkekler ise direkt olarak erkek anatomisi ile yaşamlarına başlamaktadır (Koca, 2001). Psikanalitik kuram temelde Freud'un libido kavramsallaştırmasına dayanmaktadır. Libido, bireyin benliğinde bastırılmış olduğu duyguların açığa çıkmasını anlayan kavramdır (Dökmen, 2004). Kız çocuklarının ise, ilk dönemde, libidosu erkektir. Kız çocukları, temelde tüm insanların toplumsal cinsiyetlerinin

erkek olduğu kanısıyla başlamaktadır.

İkinci dönemde cinsiyetler arası farklılıklar algılanmaya başlamaktadır, fallik dönem olarak adlandırılan bu dönemde ise toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında önemli olan dönemdir. Kız ve erkek çocuklarının cinsiyetleri arasındaki farkı anladıkları dönemdir. Çocuklar için kıstas penise sahip olup olmadıklarının, kız çocukları penis sahip olmadıklarını fark etmektedir. Bu durum, kız çocuklarının eksik oldukları düşüncesini yaratmaktadır.

Ödipal dönemde ise, anne ve baba ile özdeşleşme süreci başlamaktadır. Kız çocukları anneleriyle, erkek çocukları ise babalarıyla özdeşleşmektedir. Freud, bu dönemde kız çocuklarının gözünde anneleri eksiktir, çünkü anne penise sahip değildir. Kız çocukları da tıpkı anneleri gibi eksik olduklarını düşünmektedir. Freud, toplumsal cinsiyet rollerine dair anlamların oluşmaya başladığı bu dönemde, erkek üstün kadın ise eksik konumda görüldüğü dile getirmektedir.

2.2.4.b. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramının kurucuların Rotter (1954), bireyin sahip olduğu bilinç ile yaşamını deneyimlediğini söylemektedir. Birey, yaşamı deneyimlerken çevresi tarafından onaylanmak ve doğru kabul edilmek istemektedir. Deneyimlerini aldığı olumlu tepkiler ile pekiştirilmektedir. Duygunun, motivasyonun ve bilişsel sürecin önemli olduğu söyleyen Rotter (1982), bu kavramların çevresel uyarıcılar tarafından perçinlendiğini veya sönümlediğini ifade etmektedir.

Bandura (1986), model alınan bireyin icra edilen davranış üzerindeki etkisinden söz etmektedir. Birey deneyimlemiş olsa dahi, model aldığı kişinin deneyimin yola çıkarak bazı davranışları benimseyebilmektedir. Bandura, bu sürecin zamansal süreç açısından daha akılcı ve faydalı olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Bandura (1997), çocukların ödül ve ceza yoluyla davranış kazanmasındansa, gözlem ve model alma yoluyla kazanmasının daha geçerli olduğunu söylemektedir. Ceza ve ödül yönteminin davranışın tekrarına neden olacağını belirtmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde de model alma önemli bir unsurdur. Çocuklar, etrafındaki insanları gözleyerek belirli davranış kalıplarını edinmektedir. Toplum tarafından kadına ve erkeğe yüklenen rol ve sorumluluklar, dışarıdan bakıldığında bir imaj yaratmaktadır. Aile içerisinde, eğitim alınan mekanda, oyun için gidilen bir parkta bu imajı görmek mümkündür. Bireyin onaylanma ihtiyacı ise, makbul kılınmış rolleri sergilemelerini gerektirmektedir. Kadınlar için uygun olmayan davranışları sergileyen bir kadının, toplum tarafından dışlandığına tanık olan bir kız çocuğu, ilerleyen süreçte aynı davranışları sergilerse toplum tarafından aynı dışlanmaya maruz bırakılacağına farkına varacaktır ve bu dışlanmanın yaşanmaması için onaylanmayan davranışları sergilemekten kaçınacaktır. Oğlan çocukları, etrafındaki erkeklerin yapmış olduğu davranışları gözlemlerken, toplumun yüklediği rolleri ve sorumlulukları yerine getiren erkekler için yapılan övgü dolu konuşmalara denk geldikçe doğru olan davranış şekli hakkında bir fikre sahip olacaktır. Aynı övgü dolu cümleleri duymak gayesiyle onaylandığını gördüğü davranışları sergileyecektir.

Giddens (2012), değeri, toplum tarafından istenilen iyi ve doğru davranışlar olarak tanımlamaktadır. Norm ise, kültürün belirlediği, sınırları belirli olan davranış kuralları olduğunu söylemektedir. Toplumun düzeninin devamı ve anomik bir durumun yaşanmaması için bireyin, değer ve normlara uygun bir yaşam sürmesinin gereklilik olduğunu söyler. Toplumsal yapı içerisinde kadınlara ve erkeklere düzenin devamlılığı ve sağlıklı ilerleyişi için biçilen roller, değer ve normlar aracılığı ile öğretilmektedir. Nesilden nesile aktarılan değer ve normlar toplumsal cinsiyet rollerinde gerçekleşecek değişikliklerin önüne geçmektedir. Örneğin, ekonomik yapı içerisinde yer alan kadınların üst makamlarda yer alması onlara büyük sorumluluklar yükleyecektir ve zamanlarının büyük kısmının işleri ile geçmesine neden olacaktır. Günümüzde kadınlar ekonomik yapının içinde yer almaktadır lakin üst makamlardaki kadınların sayısı erkeklere kıyasla azdır. Bunun bir nedeni de toplumsal değerlerin ve normların kadına yüklemiş olduğu annelik rolü ve evin işinden, düzeninden sorumlu olma halidir. Bazı değişiklikler ve dönüşümler olsa dahi, toplumsal yapı bir köklü dönüşüm gerçekleşmedikçe

toplumsal cinsiyet rollerinin de büyük bir dönüşüm geçirmesi olası değildir. Giddens'in sözlerinden hareketle, toplum içerisindeki düzenin devamı ve anominin yaşanmaması için var olan sorumlulukların belirlenen şekilde yeri getirilmesi gerekmektedir.

2.2.4.c. Bilişsel Gelişim Kuramı

Bilişsel gelişim kuramının önde gelen isimlerinden Piaget'e (1977) göre, fiziksel olgunlaşma, deneyim, toplumsal aktarım ve dengeye erişme bilişsel gelişimi oluşturmaktadır.

Bireyin doğduğu anda sahip olduğu fiziksel, biyolojik, genetik özellikleri bilişsel sınırını belirlemektedir. Olgunlaşma sürecinde sahip olunan genetik özellikler bilişsel yapının oluşmasında önem taşımaktadır. Fiziksel olgunlaşma, doğuştan gelen özelliklerin zamanla bireyin çevresiyle etkileşimleriyle bir bilişsel sistem oluşmasıdır (Piaget, 1984).

Piaget (1984), toplumsal ve fiziksel deneyimlerin gelişime etki ettiğini söylemektedir. Birey, çevresi ile girdiği etkileşim sonucu edindiği deneyimlerinde, çevreye dair belirli bilgileri, çevresinin deneyimlerini ve bu deneyimlerin sonuçlarını öğrenmektedir. Birlikte yaşadığı insanlara kurduğu etkileşimden ötürü birey, topluma dair diğer bilgilere de ulaşmaktadır. Nesnelere ve insanlarla ilgili olarak pek çok bilgiyi etkileşim sonucu öğrenmektedir (Piaget, 1973).

Deneyim kazanmak birey için önemlidir. Bireyin her deneyimi yeni bir bilgiyi beraberinde getirmektedir. Yaşanılan toplum içerisinde gerçekleşen deneyimler, diğer bireylerin ve toplumun bilgisinden bağımsız değildir. Çocukluk döneminden itibaren anlamlandırılmaya başlanan deneyimler, toplumsal cinsiyete dair pek çok bilgiyi içerisinde barındırmaktadır. İki farklı cinsiyete sahip çocuk arasındaki etkileşim birbirlerinin cinsiyetlerini nasıl gördüklerine dair bilgi vermektedir. Edinilen bilgi, her iki çocuk için de yeniden kendi cinsiyet anlamlarını şekillendirmek demektir. Bu şekillendirme, deneyimlerinin sonucu olarak toplumsal bilginin etkisiyle olacaktır.

Bireyin tek başına toplumsal olmasının mümkün olmadığını söyleyen

Pieget (1972), toplumsal aktarımın önemini vurgulamaktadır. Kolektif zekanın bütün bir toplumsal yapının içerisinde gerçekleşen etkileşim sonucu oluşan bir toplumsal dengeleme olduğunu söylemektedir (Pieget, 1977). Toplum içerisindeki etkileşim, eksikleri veya geliştirilmesi, dengeye ulaşması gereken durumları ortaya çıkarmaktadır. Rollerin öğrenilmesi ve davranışa dökülmesi noktasında da bu durum önemlidir. Tek başına öğrenilemeyecek olan toplumsal cinsiyet rolleri, etkileşim ile eksik yanlarını veya geliştirilmesi gereken taraflarını saptayabilecektir.

Bilişsel gelişimi etkileyen tüm unsurların içinde tamamlayıcı olarak nitelendirilen kavram dengelemedir. Bilişsel gelişim, mevcut bilişsel dengenin üstüne çıkmak olarak tanımlanmaktadır. Bir çocuğu mevcut durumundan ileriye yönlendirmektedir (Piaget, 1977). Dengeleme ile mevcut durumun koordinasyonunun sağlanması ve gelişmesi sağlanmaktadır.

2.2.4.d. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı

Dökmen (2004), şemayı, bireyin algılarını düzenleyen ve yönlendiren bilişsel yapı olarak tanımlamaktadır. Var olan şemaya uygun bilgiyi işlemek, kodlamak ve bilgiyi kategorize etmek mümkün olacaktır. Toplumsal cinsiyet şema kuramı Bem (1981) tarafından öne sürülmüştür. Toplumsal cinsiyet şema kuramı çocuğun toplumsallaşma içerisinde oynadığı rollerin üzerinde durmaktadır.

Bem'in ileri sürdüğü toplumsal cinsiyet şema kuramında, toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi ve işleyişine sosyal öğrenme kuramı ve bilişsel kuram dâhil edilmektedir. Bilişsel kuram gibi, toplumsal cinsiyet şema kuramı da çocuğun sosyalleşmede aktif rol üstlendiğini savunmaktadır. Sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kurallarının birleşimi olan toplumsal cinsiyet şema kuramı, şemanın bilişsel bir yapı olduğunu ancak aynı zamanda sosyal öğrenme ile şekillenebilir bir yapı olduğunu anlatmaktadır. Kültürün cinsiyet şemalarının oluşmasında önemini vurgulamaktadır. Kültürün kategorize ettiği cinsiyetler belli bir sınırlılığa sahiptir. Çocuklar sahip oldukları cinsiyet şemasında kadınlığı ve erkekliği iki ayrı boyut olarak görmelerine neden olmaktadır, aralarında farklılık

olduğu öğrenilmiştir ve iki ayrı küme oluşturulmuştur.

Var olan bilişsel yapının içerisinde, toplumsallaşmayla birlikte diğer insanlarla etkileşimin sonucu olarak belli cinsiyet yargıları ve bu yargıların kategorize edilmesi söz konusudur. Bu kategorizasyon, etkileşim sonucu edinilen bilgilerin kadınlar için ve erkekler için ayrı sınıflar oluşturmasıdır. Çocuk, edinmiş olduğu iki sınıfın içini gelişimiyle birlikte edindiği bilgiler ile doldurmaktadır. Yalnızca insanları değil, çeşitli nesnelere ve durumları da cinsiyetlendirme durumu söz konusu olacaktır. Erkeklerin kullandığı nesnelere, kadınlar için uygun olan meslekler, erkeklerin gidebileceği yerler, kadınların giyebileceği kıyafet vs. çeşitli sayıda ve formda cinsiyetlendirilmiş kavramlar olacaktır (Dökmen, 2004).

Altan'ın 1993'te gerçekleştirdiği çalışmasında Türkiye'de kadınlar ve erkekler için kullanılan en iyi nitelendirilmelere bakıldığında, kadınlar için, duygusal, çekici, fedakar, kibar, pratik, sabırlı, sadık, itaatkar, üretken zayıf gibi nitelendirmeler yapılmıştır. Erkekler için ise, atılgan, bağımsız, güçlü, girişimci, hakkını savunabilen, mert, kararlı, otoriter, sert ve soğukkanlı gibi nitelendirmeler yapılmıştır (Aktaran Dökmen, 2014, s.109). Bu verilere bakıldığında, toplum içerisinde kadınlara ve erkeklere yönelik bakış açılarını görmek mümkün olacaktır. Kadın için daha yumuşak, daha itaatkar, daha hisli tanımlamalar yapılırken, erkeklere daha sert, otoriter, soğukkanlı tanımlamalar yapılmaktadır. Bu şekilde, otoriteye sahip erkek olan itaat eden kadın olarak okunmaktadır. Bu toplumun vermiş olduğu bir bilgidir. Toplumsallaşma ile birlikte birey bu bilgiye sahip olmaktadır. Toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ise tam bu noktada başlamaktadır. Aile yapısının dışına çıkan bir erkek birey, temas edeceği ilk kadın ile bu bilgi çerçevesinde iletişim kuracaktır. Örneğin, yeterince şefkatli ve itaatkar bulmadığı bir kadına, kendinde var olan otorite yetkisinin bilgisi ile hükmetmeye çalışacaktır. Bir başka örnek düzleminde, kadın toplumsal normların ve değerlerin dışında davrandığını fark ederek, bir erkeğin ona doğru olanı söylemesine müsaade edecektir. Bu örneklerin vuku bulmasının nedeni ise, toplumsalın yaratmış olduğu toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumun geçmişinden günümüze güç atfettiği erkeklerin ve erkeklerin yönettiği toplumların bir ürünüdür. Erkek egemen toplumsal düzende geçerli olan söz

erkeğin sözüdür. Yasalar, günlük pratikler, üretilenler kısacası yasal, sosyal, ekonomik tüm yapıların kaideleri erkekler tarafından yazılmıştır. Aynı kaideler toplumsal yapının beraberinde toplumun tarihinin erkek olmasına sebebiyet vermiştir. Zaman içerisinde toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ise derinleşmiştir.

2.2.4.e. Feminist Kuram

Simon de Beauvoir (1952), kadınlığı ikinci cins olarak tanımlarken, kadınların ötekiliğinden söz etmektedir. Özne olanın erkek olduğunun, kadının ise edilgen konumda olduğunun altını çizmektedir. Kadının toplumsal yapı içerisindeki yerinin erkek tarafından belirlendiğini söylemektedir. Kadınların, toplumsal cinsiyete dayalı rolleri erkekler tarafından belirlenmiştir. Toplum içerisinde “çocukları yetiştiren annedir, öyleyse anne bu durumdan sorumludur” fikri vardır. Bu fikir, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmektedir. Çocuğun bakımından sadece annenin sorumlu olduğu fikri, erkek egemen toplumun dayatmış olduğu bir fikirdir. Çocuğa bakım vermektten sorumlu olan ebeveynleridir. Toplum ise, kadını ev içinde konumlandırmaktadır ve çocukların bakımı sorumluluğunu kadına atamaktadır.

Feminizm, kadınların, kadın olmalarından ötürü maruz bırakıldığı eşitsizliklerden, ayrımcılıklardan yola çıkmaktadır. Kadın ve erkek arasında eşitliği sağlamak, kadınların özel ve kamusal alanda hak ettiklerine sahip olmalarını sağlamak, sosyal, ekonomik ve politik güce ulaşmalarını sağlamak feminist hareketin temel amaçlarını oluşturmaktadır. Toplumsal yapı içerisindeki aile yapısı, kadının, sosyal adaletsizliği deneyimlediği ilk alandır. Kadın, aile içerisinde, sosyal, psikolojik, cinsel ve ekonomik açıdan baskılanmaktadır (Aktaran Polat Uluocak, Bulut, 2011, Pilalis ve Anderton, 1986).

Heywood (2010), feminizmin amacının toplumsal cinsiyetsiz bir bireye ulaşmak olduğunu söylemektedir. Burada kast edilen, sosyal, ekonomik ve politik olarak cinsiyetlere göre yapılmış bir ayrımın olmadığı düzeni inşa etmektir. Toplumsal yapı içerisinde sadece insanların değil, durumların, mekanların, nesnelere de cinsiyetlendirilmesi söz konusudur. Bu cinsiyetlendirme, kadınlara

yönelik ve erkeklere yönelik şeklinde yapılan kategorize etmedir. Belli işler kadınlara uygundur şeklinde toplumsal bir bilgi oluşmuştur. Bazı mekanlara kadınların dahil olmasının uygun olmadığı söylenmektedir. Bazı nesnelere yapılmış olduğu çağrışımların dahi cinsiyeti vardır. Tüm bu sınıflandırmalar erkekler için, içinde güç barındıran, otorite gerektiren, cesaret çağrıştıran unsurları toplanmaktadır. Kadın için ise, daha güvenli olduğu düşünülerek ev içi işler, itaatkar olunması beklenen durumlar ve duygusallık çağrıştıran unsurları bir araya getirmektedir. Bu durum sosyal, ekonomik ve politik çeşitli arenalarda görünür olmaktadır. Feminizm ise, bu kalıplaşmış sınıflandırmanın ortadan kalkması gerektiğini ve eşitliğin her alanda sağlanması gerektiğini söylemektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklere için de belirli rolleri saptamış, yapılması gerekenleri belirlemiştir. Eşitsizliği yaratan ise, erkeklere atanan sorumlulukların, kadınları muhtaç, yetersiz ve edilgen konumda tutuyor olmasıdır. Feminizm, erkeklerin de bu eşitlikten payını alacağını söylemektedir. Sorumluluklar, sosyal, ekonomik ve politik düzlemde eşit paylaşıldığı takdirde tüm yaşamda eşitlik sağlanacak ve toplum tarafından erkeklere yüklenen sorumluluklar azalmış olacaktır.

Bell Hooks'un (1984) "Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir" tanımı, cinsiyetçiliği temel bir sorun olarak ele almaktadır. Toplum içerisindeki tüm bireyler cinsiyetlerinden ötürü çeşitli baskılara maruz bırakılmaktadır. Hooks, feminizmin erkek karşıtı olmadığını belirtmektedir. Feminist hareketin mücadele ettiği şey cinsiyetçiliktir. Bireyin, doğduğu andan itibaren cinsiyetçi düşünce ile büyüdüğünü söylemektedir. Bu cinsiyetçi düşünce sonucunda kadınların da cinsiyetçi tutuma sahip olabileceklerini belirtmektedir (Hooks, 2016, s.9).

Wollstonecraft, kadınların ve erkeklerin aynı fırsatlara sahip olmasının önemini üzerinde durmaktadır. Eşit ve hemzemin koşullarda eğitim almak, tüm bireylerin kişiliklerini ve kendilerini geliştirmesi için gereklidir (Tong, 2006, s.29). Kadınlar ve erkekler için, eğitim başta olmak üzere, sağlanan eşit fırsatlar diğer alanlarda eşitlik bilincinin oluşması için önem taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri aile içerisinde başlayarak, toplumsal etkileşim

ile öğrenilmekte, toplumsal deneyimlerin içerisinde pekiştirilmektedir. Feminist kuram ise, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında erkek egemen toplumun etkisi üzerinde durmakta, çeşitli alanlarda bu etki üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Edinilmiş rollerin, erkekler tarafından belirlendiğini, erkekler tarafından belirlenmiş bu rollerin hem erkekler hem kadınlar için baskı unsuru oluşturduğunu dile getirmektedir. Kadınların ise, bu roller aracılığı ile erkeklere göre daha fazla baskıya ve ayrımcılığın maruz bırakıldığını öne sürmektedir.

2.3 Toplumsal Cinsiyet Roller ve Benlik Sunumu İlişkisi

Aile içerisinde küçük yaştan itibaren öğrenilen roller, aile üyeleri tarafından onaylanmalıdır. Toplumun en küçük ve temel yapısı olan aile, topluma dair bilgileri öğretirken, her bilginin kullanılacağı yeri de öğretmektedir. Kız ve oğlan çocukları için verilen sorumluluklar birbirinden farklıdır. Kız çocukları ağladığı zaman yumuşak sözcükler ile sakinleştirilmeye çalışılırken, oğlan çocukları ağladığında daha sert bir dille uyarılmaktadır. Bu durumun sebebi, çocuk yaştan itibaren erkek ve kadın olunca sergileyecekleri rollere hazırlanmaktadır. Gerçekleştirilen aktiviteler de toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak belirlenmektedir. Bu noktada ailenin yönlendirmesi önemlidir. Çocuk, zihninde cinsiyetlendirmede hobi ve aktivitelerin, aslında cinsiyetleri olduğunu ailelerinin yönlendirmeleriyle öğrenmektedir. Dışlanma veya yalnız kalma endişesi ile, kız çocukları kız çocuklarının ağırlıklı olarak yer aldığı, oğlan çocukları ise oğlan çocuklarının ağırlıklı olarak yer aldığı aktivitelerde yer almak istemektedirler. Bu durumun dışında gelişen durumlarda ise akranları ile dalga geçmek, onları dışlamak gibi eylemlerde bulunmaktadır. Coleman (1969), bireyin toplumda bir yere dahil olması, o yerde kendisini tanıtmaya ve etkileşimde bulunması esnasında karşısındakine aktardığı imajın benlik algısı olduğunu söylemektedir. Çocuklar, toplumsal yapı içerisinde, aileleri yanlarında olmadan, aile dışarısında, etkileşime geçmeye başladıkları ilk andan itibaren kendilerini tanıtmaya, imajlarını yansıtmaya rolünü tek başlarına gerçekleştirirler. Ailenin, çocuk hakkında bilgi vermediği, çocuğun kendi ifade edişi ile toplum içerisinde var olmaya başladığı zamanlardır. Çocuk, kendisine dair bir benlik algısı

oluşturmaya başlamaktadır.

Aile yanında öğrenilmiş olan toplumsal bilgiler, ailenin yanından ayrılarak yetişkin birer birey olan insanların hayatından silinmiş değildir. İlk toplumsallaşma ile öğrenilmiş cinsiyetlere dair bilgiler, yetişkinlik döneminde kurulan cinsler arası iletişimde etkisini göstermektedir. Ataerkil toplumlarda yerleşmiş olan erkeğin etken, kadının edilgen olduğu bilgisi ile kurulan iletişimlerde erkek kendini daha üstün ve hayata hakim görmektedir. Kadınlar, erkek egemen sistem içerisinde var olmanın ve kabul görmenin bu sistemi devam ettirmek yani erkeğin üstünlüğünü kabul etmek olarak görmektedir. Benlik sunumu esnasında, topluma istediği bilgiyi sergilemek, toplumla uyumlu olmayı ve toplum tarafından kabul görmeyi sağlayacaktır. Bu nedenle bir kadın benlik sunumu esnasında, aslında çok cesaretli ve korkusuz olmasına rağmen, korunmaya ihtiyacı varmış imajı çizerek karşısındakinde böyle bir benlik algısı yaratabilmektedir. Arkadaşlarının yanındayken argo konuşan bir kadın, ailesiyle gerçekleştirdiği bir akşam yemeğinde daha özenli konuşacaktır. Toplumsal cinsiyet rollerinin sergileneceği sahne, izleyiciler rolün performans edişini etkilemektedir.

Walby, toplumdaki patriyarkal ilişkilerin kadınsılık ve erkeksilik farkını yarattığını ve erkeksiliğin kadınsılıktan daha kıymetli olduğunu söylemektedir. Başlangıçta ev içinden tanımlanan kadınsılık zaman içerisinde daha geniş alanlara yayılmaktadır (Walby, 2014, s.165). Kadının evin içinden dışarıya çıktığı ve ev dışı alanlarda rol sahibi olduğu noktada, ev dışındaki işler kadınsı ve erkeksi olarak ayrılmıştır. Walby'e göre, erkeklik aile ve ev dışındaki hayata dönüktür (2014, s.165). Kadın evin dışına çıkmadan önce, dışarıya dönük olan erkeklik ve erkeksilik hakimdir. Kadının ev dışı alanlarda görünür olmasıyla, kadınsılık da görünür olmaktadır. Anelik kavramının, kadınsılığın önemli bir unsuru olduğunu söyleyen Walby (2014), 19. yüzyılda direkt olarak ev ile birlikte anılan bu durum günümüzde ev dışına çıktığını söylemektedir. Doğum teknolojileri, doğum kontrol yöntemleri ve kürtaj, kadınsı konuların ev dışında da gündeme gelmesine neden olmuştur.

Ev içinde ve ev dışında kadınların var olduğu noktalarda, bir tanımlama

şekli olarak “anne, anne adayı” kavramları kadınların benliklerini sunarken karşılaşılan kavramlardır. Kadınların, evli olup olmadıkları, çocuk sahibi olup olmadıkları toplum içerisinde kabul görüp görmemeleri noktasında belirleyici unsurlardır. Toplum, anne olan kadının ise düzenli bir aile hayatının olup olmadığı, babanın yani toplumun atfettiği anlam ile aile reisinin var olup olmadığı ile ilgilenmektedir. Hooks (2016), bekar annelerin ekonomik hayatta yer alıyor olmasının veya devlet yardımı alıyor olmasının yeterli görülmediğini vurgulamaktadır. Ebeveyn olma sorumluluğunu yerine getirmesinin yeterli görülmediğinin altını çizdiği görülmektedir. Bekar annelerin yuva içerisinde yeterli olmadığı, erkeğin yuva içerisindeki varlığının ve yuvaya reislik etmesinin önemli olduğunu altı çizilen noktalar. Toplumsal cinsiyet rollerinin gereği olarak erkekten beklenen ise, yuvasına ekonomik kaynak sunması ve yuvayı kontrol altında tutarak koruyucu olmasıdır. Bu sorumluluğu yerine getirmeyen veyahut eksik yerine getirdiği düşünülen erkek toplum tarafından onaylanmayacaktır.

Erkekler ve kadınlar için atanmış olan rol ve sorumluluklar çeşitli alanlarda görünür olmaktadır. Her iki cinsiyetinde sorumluluklarını yerine getirdiğini topluma sunması gerekmektedir. Toplumsal etkileşim esnasında, erkek, erkeklik performansını sergilemekte ve karşısındaki kişi veya grubu ikna etmek istemektedir. Örneğin, yüksek kazançlı bir aile reisi, çocuklarına ve eşine yapmış olduğu harcamaları, sorumluluğunun farkında ve yüce gönüllü bir şekilde anlatmaktadır. Anne olan kadın ise, mütevazî cümleler ile, çocuğunu topluma faydalı olacak şekilde değiştirdiğinden söz etmektedir. Bu örnek toplum açısından takdire şayan bir çift imajı çizen aileyi anlatmaktadır. Goffman’ın tanımladığı izlenim kavramı, toplum içerisinde kendini ifade etmeyi ve toplumdaki diğer bireylerin hakkında fikir sahibi olmasını sağlamayı kapsamaktadır (Bacanlı, 1997). Verilen örnekteki kadın ve erkek kendilerini, karşısındakilere toplumsal cinsiyet rollerine uygun lanse etmektedir. Karşısındakine verdiği izlenimle içinde yaşadığı toplumsal gruptan kabul görmeyi hedeflemektedir.

Bilinçli veya bilinçsiz olarak etkileşim esnasında yansıtılan izlenimler, bireyin sahip olduğu sergilediği performans sonucu oluşmaktadır. Performanslar,

yüzler olarak düşünülebilir. Her bireyin farklı koşullar altında birden fazla yüzü vardır (Aktaran Çalışır, Okur Çakıcı, 2015, s.275, Papacharissi, 2009, s.210). Toplumsal cinsiyet rollerinin sergilendiği durumlar farklılık gösterebilmektedir. Aile büyüklerinin yanında, toplumun belli grupları içerisinde belirlenmiş rollerin sergilenmesi önem taşımaktadır. Birey, bu önemli zaman dilimlerinde, tam olarak ait hissetmeme hali olsa dahi, içindeki yaşadığı toplumun uygun gördüğü ve öğrettiği davranışları benimsemiş ve uygulamış gibi davranabilmektedir. Goffman (2020), bireyin performans esnasında en önemli işinin bu performans olduğunu anlatmak istediğini söylemektedir. Birey, kendini de buna inandırmaktadır ve bu performansın rutini olduğunu karşısındaki kişiye yansıtmaktadır.

Hooks (2016), kadınların güzellikler standartlarına değinmektedir. Gittikçe artan anoreksiya hastalığından bahsetmektedir. Kadınların, en ince hallerinin en güzel olduğu algısı moda dergileriyle aşılacaktır. Hooks'un dikkat çektiği nokta, kadınların sağlıksız olduğunu bildikleri halde bu durumdan uzak duramamaları ve sağlıksız olduğu halde daha zayıf olmak, daha ince görünmek istemeleridir. İdeal olan beden, toplumun doğru kabul ettiğini yayma aracı olarak kullandığı kitle iletişim araçları ile toplumda yaşayan insanlara aktarılmaktadır. Kadınlar ve erkekler, toplumda dönem dönem değişen belli standartlara uygun olmak için çabalamaktadır. Kaslı vücutlu erkekler ve incecik vücutlu kadınlar olmak toplum tarafından belirlenmiştir. Toplumsal etkileşim içerisinde, aslında yemek yemekten keyif alan bireyler, yemek yemekten hoşlanmıyor ya da diyet programına uygun besleniyor imajı çizmek durumunda kalmaktadır. Karşısındaki ile iletişimi esnasında, kendini az ve sağlıklı beslenen biri olarak sunmak istemektedir. Bu durum, bir ifade denetimine tabii olmaktadır. Goffman, bu ifade denetiminin performansı gerçekçi ve güvenilir kıldığını söylemektedir (2020, s.59).

2.3.1 Toplumsal Cinsiyet ve Performans

Silvia Federici, performansın bir ürünü olarak düşünülen toplumsal cinsiyetin, “kadınlık” kategorisinin, maruz bırakılan baskıların, ayrımcılıkların,

dayatılan kuralların bir madden ibaret olduğunun düşünülerek, reddedildiğini öne sürmektedir (Federici, 2020, s.57). Performans kavramının, normlara, kanunlara ve rıza gösterilmiş bir eyleme işaret ettiğini ve kullanım alanının kısıtlı olduğunu söylemektedir. Çeşitli meslek gruplarından kadınlara bakıldığında, icra edilen mesleğin toplumsal cinsiyet ile ilişkili olmadığını ileri sürmektedir. Sıklıkla kadınların yer aldığı meslekleri bir performans olarak yorumlamak, var olan hakiki dinamiklerin üstünü örtmektedir. Hakiki dinamiklerin üstünün örtülmesi ise, kabul edişi ve rızayı ortaya çıkarmaktadır (Federici, 2020, s.58). Toplumsal yaşamın içerisinde, kadınlığa ve erkeklığe atfedilen rol ve sorumlulukların kişi veya kişilerin önünde sergilenmesi bir performansın sergilenmesidir. Erkeklerin ve kadınların bu rol ve sorumlulukları kabul ettiğini göstermektedir. Toplum tarafından kadınlar için biçilen ve uygun görülen rol ve sorumlulukların, erkeklere uygun görülen sorumluluklarla birlikte düşünülmesi tamamlayıcı bir durum olduğu izlenimini yaratabilmektedir. Görev ve sorumluluklar, davranışlar hatta duygular kadın ve erkek için ayrıştırılmıştır. Her cinsiyet için toplum tarafından belirlenmiş, toplumsal birlik ve düzeni sağlayacak, kültürel olarak toplumun varlığı devam ettirecek unsurlar belirlenmiştir. Kadınlara ve erkeklere düşen, paylaştırılmış olan unsurları benimsemek, toplum içerisinde benimsediklerini göstermektir. Kendilerine atanmış olan rol ve sorumlulukları bir performans olarak sunmaları beklenmektedir. Bu beklentiyi karşılayıp, performans sergilemek toplumun uygun gördüğünü, toplumun beklentilerini kabul etmek anlamına gelmektedir.

Federici, performansın rızayı ve karşı çıkışı içinde barındığını söylemektedir. Performansın içinde yer alan karşı çıkışın beraberinde, toplumun içerisindeki karşı çıkışları, onaylandığı performans olarak sunulan sistem içerisindeki sabotajları getirdiğinin göz ardı edilmemesini söylemektedir (Federici, 2020, s.60). Buradan hareketle, toplumsal cinsiyet rollerini düşünecek olursak, bu rolleri kabul edip performans olarak sunan kadınların ve erkeklerin yanı sıra, reddeden ve performans sergilemeyen bireyler de olacaktır.

Sara Ahmed (2018), cinsiyet atama durumunu bir ev ödevi olarak tanımlamaktadır. Görevlerin ve komutların temelinde tanımların olduğunu

söylemektedir. Oğlan çocuklarıyla ilgili verdiği örnekte, toplumsal cinsiyet kaderciliğinden bahsetmektedir. “Oğlan çocuğu işte” deyiminin, onaylayan ve oğlan çocuğuna has görülen davranışları sergileyen çocuğun doğası gereği yapması gerekenleri yaptığını dile getirmektedir. Bireylerin, cinsiyetlere has görülen unsurlardan daha fazlası olduğunu ileri sürmektedir. Görev vermenin, bir etiketi yarattığını öne süren Ahmed (2018), madde ve anlamın yani cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin iç içe geçmiş olduğunu belirtmektedir. Sahip olunan etiketler ile bir gruba atanmanın gerçekleştiğini dile getirmektedir. Toplumsal cinsiyet kaderciliği kavramı ile, toplumun içinde bulunduğu zamanın yanı sıra doğa hakkındaki fikirlerin belirleyiciliğine değinmektedir. Kız ve oğlan çocukları için “olacak, olan” şeklinde yapılan tanımlamalar. Çocukların bu şekilde tanımlanmasını, tanımlarına uygun davranmasını tayin etmektedir.

Toplumsal cinsiyetin performansının ne olacağı beklenmedik değildir. Toplumsal etkileşimin devamlılığı boyunca, beklentilerin ne olduğu, neye göre değiştiği bireyler tarafından fark edilmektedir. Bu etkileşimlerin sürdürülebilir olmasını sağlayan toplumsal cinsiyet rolleri pek çok farklı araç ile pekiştirilmektedir. Dini ve kültürel kurumlar, aile ve arkadaş çevresi, eğitim sistemi ve medya araçları bu konuda yararlanılan unsurlardır (Connell, 1998). Kadınlar ve erkekler toplum içerisindeki pek çok farklı alanda, çeşitli performanslar sergilemektedir. Sergilenen performansların içselleştirilmesi toplumun ikna edilmesi açısından önemlidir. Sosyal hayat içerisinde cinsiyetlendirilmiş pek çok eylem vardır. Kadınlar sosyal hayat içerisinde talep eden konumundadır, erkekler ise talepleri karşılayan veya hangi taleplerin karşılanması gerektiğine karar veren konumda yer almaktadır (Tekeli, 1993). Karar veren konumda olan erkekler, toplumsal cinsiyet rollerinin performansı sırasında daha erkeksi bulunan şiddete başvurmak gibi davranışları sergileyebilmektedir. Erkekler için biçilen roller, risk alan, aktif, çatışmadan kaçmayan, macera peşinde olarak nitelendirilmektedir (Sancar, 2009). Bu nitelendirmeler performansın sahnelendiği ortamlarda gözlemlenebilmektedir. Performans içerisinde yer alan bu nitelendirmeler performansı gerçekçi kılmaktadır. Kadınlar için yapılan, duyarlı, kibar, hassas nitelendirilmeleri daha

kırılgan, duygulu, fedakar davranışların performansının seyredilme istediğini yaratmaktadır (Saraç, 2013). Toplumsal cinsiyet rollerinin performans edilişi sırasında bir diğer nokta ise, performansın sergilendiği alanın dekorudur. Bir bedeni de performansın sergileneceği alan olarak görmek mümkündür. Erkekler ve kadınlar için toplum tarafından onaylanmış belli dış görünüş kalıpları vardır. Rollerin ikna ediciliğini arttırma konusunda bu görünüş kalıplarına uygunluk etkilidir. Erkekler ve kadınlar için belli mahrem yerlerinin kapalı olduğu, mutaassıp, temiz, düzgün görünümlü kıyafetlere sahip olmaları karşısındaki etkileşimi esnasında önem taşımaktadır. Dikkate alınacak, iletişim kurulacak kimseler olduklarının bir simgesidir. Yamalı, temiz olmayan, uyumsuz ve kırıksık kıyafetlerle girilen bir ortamda ise meczup olarak değerlendirilmek ve söylenen sözün geçerli olmaması durumu ihtimal dahilindedir. Günümüz toplumunda bedenin ince, kaslı, uzun, kısa, zayıf veya kilolu olması da önem kazanmıştır. Çağın uygun bulduğu ideal bedene sahip ve ideal bedene yakın olmak daha çok iletişime ve etkileşime sahip olmak manasına gelmektedir. Toplumsal yapının önemli araçlarından olan kitle iletişim araçları, sosyal medya ve dijital dünya ideal bedeni ve görünümü doğru yollar ile topluma sunmaktadır. Bu bedene sahip olma reçetelerini yayınlamaktadır. Yayımlanan reçeteler, bireylerin kendilerini yeniden yaratma reçeteleri olarak görülebilmektedir. Birey, benliğini toplumsal yapının reçetesini çeşitli araçlarla sunduğu şekilde gerçekleştirmek istemektedir.

Goffman'ın (2009) dramatik canlandırma kavramını, toplumsal cinsiyet rollerinin performansı bağlamında, toplumun onayını almak ve toplum tarafından dikkate alınmak noktasında düşünülebilmektedir. Bireyler, toplumsal cinsiyet rollerini daha gerçekçi göstermek ve onaya sunmak için daha abartılı şekilde sergilemektedirler. Aile içerisinde başlayan bu sergi, aile dışındaki bireylerle ilk temastan itibaren görülebilmektedir. Dramatik canlandırma toplumsal yapı içerisinde "en çok ben varım" demenin bir yoludur. Örneğin, toplumun önderlerine aşırı bağlı olduğunu göstermek isteyen bireyler, çeşitli yöntemler ile toplumu buna ikna etmeye çabalayacaktır. Bu yöntemler abartılı yöntemler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Dövme yaptırmak, konuşurken örnek alınan toplum önderinin kullandığı deyimlere ve sözcüklere yer vermek örnek olarak

sayılabilmektedir. David Le Breton (2016), bedeni bir alet kutusu olarak görmektedir. Bedenin birey için değiştirilemez ve mutlak olmadığını, benliği ile denk tutulmadığını söylemektedir. Bedenin, kişiliği yansıtmak için birtakım düzenlemeler ve değişikliklerle yeniden yaratıp istenilen ifadeyi yansıtmayı sağlamak mümkündür. Gelişen plastik ve estetik cerrahisi bedenlerin şekillerini, cinsiyeti dönüştürmekte, parçaları değiştirerek istenilen forma getirmektedir. Kas kitlesini arttırmak, body art olarak bir dövme yaptırmak, piercing taktırmak, bedene bir kimlik atfetmek mümkündür. Ben varım, ben buyum demenin bir performans şekli de beden üzerinden gerçekleşmektedir. Görünür olan, giydirilebilen, şekli değiştirilebilen, anlam yüklenebilen, toplumun içerisinde yer alırken diğer bireyler ile benzer veya farklı olmayı sağlayan şey bedendir. Beden, bir performans alanıdır. Toplumsal cinsiyete dair pek çok unsur içinde barındırmaktadır. Toplumun beklentilerini ekleme çıkarma, çeşitli aletler yardımı ile dönüştürme alanına sahiptir. Kadınların ince belleri, erkeklerin kaslı kolları beden üzerinden cinsiyetlerini temsil eden unsurları barındırmaktadır.

Walby (2014), çocukların ve ergenlerin edindikleri kitap ve dergilerin cinsiyetler arasındaki farkın oluşmasındaki etkilerden söz etmektedir. Kitap ve dergilerde yer verilen aile yaşantısı örneklerinde, kız çocukları anneleri ile birlikte ev işlerine, erkek çocukları ise babalarıyla birlikte babalarının yaptıkları maceracı işlere dahil olmaktadır. Bu yayınlarda yer verilen klişe imajlar hem bugünün hem geleceğin cinsiyetlere bakışlarına ve beklentilerine etki etmektedir (Walby, 2014, s.146). Çocukluk ve ergenlik döneminde elde edilen cinsiyetlere dair bilgiler, bireyin kendi benlik sunumu esnasında bilinçli veya bilinçsiz olarak kendini gösterecektir. Bilinçli olarak ortaya çıkmasına, geleneksel bir ortamda performans sergileyen bir yetişkin örnek olarak verilebilmektedir. Öğrendiklerini performansına yansıtarak seyircisini geleneksel rollere uygun bir yaşam sürdürdüğüne ikna edecektir. Bireyin çocukları ile kurduğu iletişim esnasında ise, öfkesini kontrol edemediği anda “ben senin babanım, kararları ben veririm” şeklinde bir cümle kurması, bilinçsiz olarak edindiği geleneksel aile rollerine ilişkin bilgiyi kullanmasına bir örnek teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, performansın nasıl olacağı, toplumsal normlar ve değerler

ile belirlenmiştir. Kadınlar ve erkekler bu normlara ve değerlere uygun, kabul görece performanslar sergilemeleri gerektiği bilgisiyile doğdukları andan itibaren tanışmaktadır. Toplumsal yapının düzeninin daim olması, normların ve değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması için belirli rol ve davranışların sergilenmesi gerekmektedir. Toplumdaki bireylere cinsiyetleri göz önüne alınarak planlanmış hayatlar sunulmaktadır. Bu hayat boyunca, rollere dair, değişiklikler, şekil değişiklikleri söz konusu olmaktadır. Değişiklikler kimi zaman genel kanıyı etkileyecek şekilde gerçekleşirken, kimi zaman genel kanı üzerinde bir etkiye sahip değildir. Genel perspektiften bakıldığında, toplumsal cinsiyet rolleri ataerkil düzen içerisinde var olmuştur, gelişmiştir ve gerçekleştirilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal yapı içerisinde düzenin bozulmaması ve sürekliliğin sağlanması için kadınlar ve erkekler tarafından sergilenmektedir.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1 Araştırmanın Yöntemi

Gerçekleştirilen araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel süreç ile deneyimlenen bir araştırma, algıları, durumları ve olayları bütünüyle, olduğu gibi, gerçekçi bir perspektif ile sergilemektedir. Nitel araştırma yöntemi, gözlem, görüşme ve doküman analizi teknikleri ile gerçekleştirilmektedir. (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.38) Bu araştırmada, bireylerin toplumsal yapı içerisindeki deneyimlerinden hareket ile benlik sunumu ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin anlamlandırmalarına yer verilmiştir.

Araştırma, kadınların ve erkeklerin yaşam içerisindeki deneyimleri ve anlamlandırmaları üzerinde durmaktadır. Wilson (2005), yirminci yüzyıldan bu yana insanın deneyimlerini anlamlandırmaya çalışan felsefi çalışmaların bir sonucu olarak fenomenolojinin ortaya çıktığını söylemektedir. Birey, dünyaya geldiği andan itibaren bilinçli veya bilinçsiz olarak pek çok deneyime sahip olmaktadır. Giorgi (1997), bireyin tüm yaşamı boyunca sahip olduğu ve bizzat yaşayarak edindiği deneyimleri fenomenoloji olarak değerlendirmektedir (Akt. Tekinal, Uğur Arsu, 2020)

Toplumsal etkileşim sonucu edinilen deneyimler benliği var etmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri de toplumsal etkileşimlerin, toplumsal değer ve normların var ettiği bir kavramlardır. Bu iki kavram hem bireysel hem de toplumsal deneyimlerle ilişkili olmaları bakımından fenomenolojik yöntem aracılığı ile araştırılmaları yerinde olacaktır. Yıldırım ve Şimşek (2016), fenomenoloji için, günlük yaşam deneyimlerimiz içinde anlamlandırmak istediğimiz olgular için kullanılan bir araştırma yöntemi, tanımını yapmaktadırlar. Denzin ve Lincoln (2000), fenomenolojik yaklaşımın temelini, deneyime sahip olan, deneyimi birebir yaşamış olan bireylerin bakış açısı ile fenomenleri anlamak olarak açıklamaktadır (Akt. Kıral, 2021).

Gerçekleştirilen çalışma bireylerin bizzat yaşamış olduğu deneyimler ve deneyimlerinden yola çıkarak edindikleri anlamlar üzerinde durmaktadır. Bu nedenle, fenomenolojik araştırma deseni ile ele alınacaktır.

3.1.2 Araştırmanın Örnekleme

Araştırma, bireylerin deneyimleri ve bu deneyimlerden edinilen anlamlar üzerinde durmaktadır. Araştırmanın amacına yönelik, elde edilmesi beklenen verilen için amaca uygun kişiler ile çalışması gerekmektedir. Dolayısıyla, gerçekleştirilen çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu tür verilerin analizinde doğrudan yer verilen alıntılar bu nedenle çoğunlukla kullanılmaktadır. Okuyucu, direkt alıntılanmış cümleler ile yaşanan deneyimi zihninde tasarlayabilecektir (Akt. Başkale, 2016)

Araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma öncesi, araştırmanın konusuna ve amacına yönelik belirlenmiş ölçütler ile örneklem grubu belirlenmiştir. Belirlenmiş ölçütler:

1. Araştırmaya katılım sağlayacak kişilerin 19-30 yaş aralığında olması
2. İzmir'deki üniversitelerde öğrenci olması veya İzmir'deki üniversitelerden mezun olması

Bu ölçütler doğrultusunda, 8 kadın, 8 erkek olmak üzere 16 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubuna kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır.

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu
Katılımcı -1	23	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -2	20	Kadın	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -3	27	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -4	27	Kadın	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -5	23	Erkek	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -6	29	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -7	25	Erkek	Üniversite Öğrencisi

Katılımcı -8	26	Kadın	Üniversite Mezunu
Katılımcı -9	24	Kadın	Üniversite Mezunu
Katılımcı -10	26	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -11	20	Kadın	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -12	25	Kadın	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -13	27	Kadın	Üniversite Mezunu
Katılımcı -14	28	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -15	24	Erkek	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -16	26	Erkek	Üniversite Mezunu

Tablo1: Örneklem Grubu

Araştırmanın sınırlılığı ve örnek grubuna erişmenin kolaylığı nedeni ile İzmir'deki üniversitelerde okuyan, okumuş olan kişiler tercih edilmiştir. Üniversite ve sonrası sürecin tercih edilmesinin nedeni, bireylerin aile yaşamından uzakta, toplumsal etkileşimini gerçekleştirdiği yapının üniversiteler olmasıdır. Çuhadaroğlu (2000), geç ergenlik döneminin 18-21 yaşları aralığına tekabül ettiğini belirtmektedir. Ergenliğin sonlandığı yaş için yapılan değerlendirmeler, yaşanan toplumun sosyo-kültürel yapısına, ekonomik durumuna ve eğitim sistemine dair unsurlarına göre değişmektedir. Türkiye'de yaşayan bireyler için, evlenmek, bir iş sahibi olmak veya aile evinden, anne ve babadan ayrı yaşamak kısaca kendi ayakları üzerinde duruyor bilgisine sahip olmak yetişkinlik olarak tanımlanmaktadır. Ergenlik sürecini sona ermesi ile fizyolojik olarak büyüme ve cinsel gelişimin tamamlanması durumları yaşanmaktadır. Birey, kendi hayatına yön verecek konuma gelmiştir. Bu nedenle yapılan araştırmada, örnekleme dahil olan kişilerin yaş aralığı, Türkiye'de üniversiteye başlama yaşı göz önüne alınarak 19-30 yaş arası olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacına yönelik bilgilere erişildiği, temaların tekrar ettiğinin gözlemlendiği, "doyum noktasına" varıldığı evrede, araştırmacı araştırmasının veri toplama sürecini sonlandırmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.254). Bu nedenle, gerçekleştirilen 16 görüşme sonunda, verilerin toplanması ile görüşmeler sonlandırılmıştır.

3.1.3 Veri Toplama Yöntemi

Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak, derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Örneklem grubu ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kümbetoğlu (2017), derinlemesine görüşme tekniği için, araştırmanın amacına ve problemine uygun olarak, katılımcılardan detaylı, deneyimlerinden yola çıkarak bilgi almak tanımlamasını yapmaktadır. Briggs (1986), bireylerin yaşanmışlıklarına, deneyimlerine, fikirlerine ve yaşadıklarından ötürü hissettiklerine alan açan derinlemesine görüşme tekniğinin, fenomenolojik çalışmalarında tercih edildiğini belirtmektedir. Derinlemesine görüşme tekniği, bazı esneklikleri barındırmaktadır. Hazırlanmış görüşme sorularının sırasını değiştirmek, soruları detaylı olarak açıklamak derinlemesine görüşme tekniğinde mümkündür (Yıldırım ve şimşek, 2016) Böylece, derinlemesine görüşme tekniği ile veri toplarken, katılımcının anlatısı içerisinde düzeni bozmadan daha içten bilgiler edinmek mümkün olacaktır. Gerçekleştirilen araştırmada esas olan bireyin toplumsal etkileşimleri, bu etkileşimlerden doğan deneyimleridir. Deneyimlerin detaylı, açık ve doğru aktarılması noktasında derinlemesine görüşme tekniğini kullanmak gereklidir.

Derinlemesine görüşmenin gerçekleşmesi için soruların nitel araştırma yöntemine uygun hazırlanmasına, gerekli koşulların sağlanmasına titizlik ile önem verilmiştir. Bu çalışmada gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde, katılımcıların rahatsızlık duymayacağı, kendini ifade ederken çekingenlik yaşamayacağı mekanlar tercih edilmiştir. Bilgilendirilmiş onam formuna ek olarak, çalışma ana hatları ile anlatılmıştır. İzin verildiği takdirde ses kaydı alınmış, aksi durumda ise not alma yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların aktardıklarına sadık kalınmış, üzerinde hiçbir oynama yapılmamıştır.

Görüşme soruları, araştırmanın konusuna ve amacına uygun, esas alınan kuramlar göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış olarak hazırlanan görüşme sorularının açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcıyı anlatmaya teşvik eden sorular hazırlanmıştır. Görüşmeler ev ortamlarında ve üniversiteye yakın kafelerde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların

güvende hissedebilecekleri ortamların seçilmesi önemsenmiştir. Görüşmeler ortalama 40-50 dakika arası sürmüştür. Katılımcıların 5'i görüşmelerin ses kaydının alınmasına onay vermişlerdir, 11'i ise ses kaydını kabul etmeyerek not alma tekniğini uygun bulduklarını belirtmişlerdir.

3.1.4 Geçerlilik ve Güvenilirlik

Bilimsel araştırmalarda, gerçekleştirilen araştırmanın geçerli ve güvenilir olması gerekmektedir. Guba ve Lincoln (1982), nitel araştırmalarda “inandırıcılık” kavramını kullanmanın daha uygun olacağına dile getirmektedir. (Akt. Başkale, 2016) Nitel araştırmalar, sayısal verilerden, net oranlardan ziyade anlatıyı barındırmaktadır. Anlatının çeşitli formlar ile görünür olmasını mümkündür. Derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilen anlatının inandırıcı olması araştırmayı geçerli ve güvenilir kılacaktır.

Holloway ve Wheeler (1996), araştırmayı inandırıcı kılmak için, uzun süreli etkileşim, katılımcı teyidi ve uzman incelemesi yöntemlerini sunmaktadır (Akt. Başkale, 2016). Yıldırım ve Şimşek (2016), derinlemesine görüşme tekniği ile ilgili olarak, “görüşme süresinin uzunluğunun”, katılımcıyı rahatlatarak güvende hissettirdiğini, bu rahat ve güvende olma halinin anlatısını daha içten ve açık hale getireceğini belirtmektedir. Birden fazla gerçekleştirilen görüşmelerin ve katılımcı ile araştırmacının geçirdiği sürenin uzamasının, toplanan verinin inandırıcılığına olumlu etkisi olacağını söylemektedir. Gerçekleştirilen görüşmelerde, belli bir zaman sınırı bildirmeyerek katılımcının rahat olması ve görüşme sorularına yanıt verirken düşünecek, geçmişteki deneyimlerini ancak zamana sahip olması sağlanmıştır.

Araştırma sonunda elde edilen veriler, yanlış sonuçlanabilmekte veya öznel yargılardan kaynaklı olarak farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu durumları önlemek amacıyla, bir teyit mekanizması oluşturmak, katılımcıların görüşme sorularına verdiği yanıtların kendilerine ait olduğundan emin olmaya gayret etmek gerekmektedir. Bu gayrete “katılımcı teyidi” adı verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016) Katılımcı teyidi sağlamak amacıyla, görüşmelerin sonunda, alınan yanıtları toparlayarak aktarım gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların

eklemek veya çıkarmak istediği unsurları söylemeleri için zaman tanınmıştır. Görüşmelerin üzerinden zaman geçtikten sonra katılımcılar ile görüşülmüş, sonuçların doğruluğu ile ilgili olarak görüşleri alınmıştır.

Crasswell (2003), “uzman incelemesi yöntemi” için, araştırmanın konusuna dair uzmanlığı, çalışması veya bilgisi olan kişilere gerçekleştirilen araştırmayı incelemesi için sunmak, tanımını yapmaktadır. (Akt. Başkale, 2016) Araştırma süresi boyunca ve araştırmanın tamamlandığı süreçte konuyla ilgili nitel araştırma gerçekleştirmiş kişilerden inceleme yapması istenmiş, görüşleri alınmıştır.

3.2 Araştırma Süreci

Araştırmaya dair veriler iki ay içerisinde toplanmıştır. Toplumsal cinsiyet konusuyla ilişkili olan sorulara ilişkin yanıtların, konunun hassasiyeti bakımından, güvenilir ve açık ifade edilebilecek ortamlarda verilmesi önemsenmiştir. Katılımcılar ile görüşme yapılan alanlar katılımcıların rahat edebilecekleri ev, kütüphane ve kafe gibi mekanlardır.

Katılımcılar ile görüşmelerden sonra iletişimde kalarak, görüşme sorularına verilen yanıtlar teyit edilerek araştırmaya dahil edilmiştir. Katılımcılardan biri vermiş olduğu yanıtı değiştirmek istemiş, iki katılımcı ise ek yapmak istediğini ifade etmiştir. Araştırma konusunun hassasiyetinden ötürü katılımcılardan beşi ses kayıt yöntemini onaylamıştır, on bir katılımcı ise not olarak ilerlemeyi uygun görmüşlerdir. Katılımcıların rahatsız olduğu veya yanıt vermek istemediği sorular olmamıştır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra tüm yanıtlar deşifre edilmiş, son okumalar gerçekleştirilmiştir.

Konunun hassasiyeti bakımından zorluklar yaşanmıştır. Anonim kalmak istediğini sıklıkla dile getiren görüşmecilerden yanıtlarını değiştirmek isteyenlerle tekrardan görüşülmüştür. Araştırmanın devam ettiği süreçte yaşanan iki büyük deprem felaketi ve pandemi süreci çalışma koşullarını zorlaştırmıştır.

3.3 Verilerin Analiz Edilmesi

Gerçekleştirilen araştırmada nitel araştırma modelinden faydalanılmıştır.

Nitel araştırma, durumların, olayların tüm gerçekliğiyle ve bütün olarak ortaya konulduğu araştırmadır. Betimsel analiz yöntemi, elde edilen verilerin belirli kavramlar ve bağlantılar ile açıklanmasına olanak sağlamaktadır. Dört unsur betimsel analiz için önemlidir. Analiz için belirli bir çerçeve yaratmak, oluşturulan çerçeveye uygun verileri işlemek, elde edilen bulguları tanımlamak ve bulguları yorumlamak, betimsel analizin dört temel aşamasıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2008)

Goffman'ın benlik sunumu kavramı ve toplumsal cinsiyet rolleri ilişkisinin incelendiği çalışmada, kadınlar ve erkekler ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sonunda, günlük yaşamda edinmiş oldukları deneyimler, toplumsal etkileşimler hakkında bilgi elde edilmiştir. Elde edilen bilgilerin analizinde, betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın temel aldığı kuramdan ve kavramsal çerçeveden doğru belirlenen kavramlara göre analizler gerçekleştirilmektedir. Dramaturji kuramının temel kavramlarından yola çıkarak, gerçekleştirilen görüşmelerden doğrudan alıntılar ile gözlem notuna yer verilmiştir.

3.4 Bulgular

Araştırmanın katılımcıları, Katılımcı -1(23, Erkek), Katılımcı -2 (20, Kadın), Katılımcı -3 (27, Erkek), Katılımcı -4 (27, Kadın), Katılımcı -5 (23, Erkek), Katılımcı -6 (26, Kadın), Katılımcı -7 (25, Kadın), Katılımcı -8 (26, Kadın), Katılımcı -9 (24, Kadın), Katılımcı -10 (26, Erkek), Katılımcı -11 (20, Kadın), Katılımcı -12 (25, Kadın), Katılımcı -13 (27, Kadın), Katılımcı -14 (28, Erkek), Katılımcı -15 (24, Erkek), Katılımcı -16 (26, Erkek) şeklinde ifade edilmiştir. Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet rollerine dair elde edilmiş deneyimlerin bilgisi ile Goffman'ın dramaturji kuramının temel kavramlara ilişkin olarak alt başlıklar şeklinde aktarılacaktır.

3.4.1 Toplumsal Etkileşimler Esnasında Sergilenen Performans

Goffman (2020), bireyin gerçekleştirdiği toplumsal etkileşimlerle sergilediği davranışları performans olarak tanımlamaktadır. Toplum içerisinde

bireyler ve gruplar arasında çeşitli şekillerde etkileşimler gerçekleşmektedir. Etkileşimin gerçekleştiği koşullar performansı şekillendirmektedir. Benlik sunumu, bir performans olarak, bireyin kendini ortaya koyduğu, kendisine dair bilgileri, yansıtmak ve önemli kılmak istediği unsurlarını sergilediği sunumdur. Performanslar, bireyin karşısındaki kişilere veya grupları kendini istediği şekilde sunmasının bir aracıdır.

Dramaturji kuramında dünya bir tiyatro sahnesidir. Bireyler birer oyuncu, karşısında performans sergiledikleri kişiler ise seyircidir. Performansların temel amacı seyircileri etkilemek, inandırmak ve ikna etmektir.

Katılımcılar toplumsal etkileşimlerini gerçekleştirdikleri anlarda sergiledikleri performansları toplumsal cinsiyet rollerini göz önüne alarak anlatmaktadır. Kadın veya erkek olmanın getirdiği sorumlulukları aile yaşamlarından, üniversite yaşamlarına kadar olan süreçte nasıl sergilediklerini anlatan katılımcılar, sahip oldukları toplumsal cinsiyetin toplumsal etkileşimler esnasında görünür olduğunu dile getirmektedir.

Toplumsal etkileşimler esnasında sergilenen performansa ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

Katılımcı -1 (23, Erkek): *“Daha çok dışarı işleri bana veriliyordu mesela ablam daha çok ev işlerine yardım ederken ben saat geç de olsa ekmek almaya ya da araba yıkamaya çıkabiliyordum. Biraz da erkeğim bana bir şey olmaz demek istiyordum yani gece dışarıda olmak güçlülük gösteriyordu. Ağlamam geldiğinde hep güçlü ol ağlama diyordum, bunu derken küçüğüm ama yedi sekiz yaşlarında falan anca varım.”* *“Mesela tanışma konusu, erkekler çekinebiliyor. Derste söz alırken de inek diyorlar ya hani kızların hoşuna giderken erkek çekiniyor yani erkek serseri olur, ders çalışmak kız işi gibi bir algı var. Derste önde hep kızlar otururdu mesela. Erkekler arka sırada daha umursamaz görünürdü.”*

Katılımcı -2 (20, Kadın): *“Hanım hanımcık olmak. Ailem bana karşı hep iyiydi hep anlayışlıydı ama hep kulaklarımda hanım hanımcık ol sesi var. Okulda da sokakta da her yerde bunu bekliyorlardı. Ben de istedikleri şekilde hanım hanımcık dolaşırdım. Edalı edalı hiçbir şey bilmeyen muhtaç biri gibi gösterirdim kendimi.”* *“Toplu taşıma tam bir eziyet oluyor, Taciz olayları falan duyuyoruz,*

insan korkuyor. Hep ya tek ya kadınların yanına oturmak istiyorum. Mesela kulaklığımın tekini takmıyorum duyayım diye etrafı. Kısa kıyafetleri tek olduğum günlerde giymiyorum hani daha uygun kıyafetler giyiyorum. Kiminle karşılaşacağını bilmiyorsun ki. Hep daha kapalı, daha uygun kıyafetler, makyaj hatta yanımdaki arkadaşım bile ona göre seçiliyormuş gibi.”

Katılımcı -3 (27, Erkek): “Bir kere evin erkeği olduğunuzu belli etmeniz gerekiyor yani biraz sert, izin alınan ve sorumluluk sahibi olmak gerekiyor. Bunları hep beklerdi ailem benden. Yani kızlar gibi nazlı olmak falan babam için çok tersti. Kızlarla ilk temasta bulunduğumuz yer mahallede oyun oynarken, orada sert dururdum, erkek olduğumu dile getirirdim her fırsatta.” “Bir kere bizim evde her zaman babaya saygı vardı. Babam daha eve gelmeden annem bizi eve alırdı. Bu yüzden de çocuklar dalga geçerdi ama nizam böyleydi itiraz etme hakkımız yoktu. Küfür, kavga yasaktı. Babam başka çocuklarla kavga etsek bizi döverdi. Hep ağır olun siz derdi. Böyle büyüdük. Şimdi de öyledir, çok konuşmam, kavga hiç etmedim, hiç insanların yanında ağlamadım. Taşlaşmış gibiyim. Sorulmadıkça konuşmam mesela şu an sizinle bile çok konuştum sayılır.”

Katılımcı -4 (27, Kadın): “Aile kelimesini duyunca gerildim biraz, evet tabii ki ben de pek çok kişi gibi kız olmanın gerekleri ile büyüdüm mesela annemin yanında olmak, ev işi vs., akıllı, uslu olmak gibi. Çoğunu da yerine getirdim yani bir nevi tam toplumsal cinsiyet rollerine uygun davrandım. O zaman değil de bu zamanda anlıyor insan, kız olduğum içindi.” “Eşitlik var gibi. Gibi ama... Kadınlık rolleri olsun, erkeklik rolleri olsun üniversitede mesela hocalar falan yoksa önemsiz kalıyor. Erkekler de yakınıyor mesela hesap ödemek olsun, gece eve bırakmak olsun. Hatta bir gün gülmüştük, bir arkadaşımız var, erkek, yıldım artık sizi eve bırakmaktan bu da diğer erkeklerin başımıza bela ettiği bir şey, demişti. Evet, erkekler kadınları tek başına yürüyemez hale getirdi, diğer erkeklere de koruma sorumluluğu verilmiş oldu. Kızlar olarak bazen biz de korunmaya muhtaç davranıyoruz. Maksat düzen devam etsin.” (Gözlemci notu: Gülüyor.)

Katılımcı -5 (23, Erkek): “Aile ile yaşarken hep tetikte olmak zorundayız mesela kız kardeşlerimizle şakalaşırken bile çünkü erkek adam gülmez, şaka yapmaz, ağır kanlı olur, böyle büyüdük yani. Ev içinde de annem hep öğüt veren, babam

öğütleri kontrol eden kişiydi aslında. Yani ben erkek olarak hep dikkatli, kontrollü ve sevgisiz davranmak zorunda kaldım. Hem annem hem babam yüzünden ama onlar da suçlu değil, onların da ailesi böyle öğretmiş onlara.”

Katılımcı -6 (29, Erkek): *“Erkek çocuğu olarak sokaktaydım hep, evden kaçırdım. Haylaz bir çocuktum. Annem bazen kızardı ama çoğu zaman çok sevildiğimi, el üstünde tutulduğumu hissettim. Şımarıdım belki de. Haylaz olmaz, erkek olmak hep güzel şeylerdi benim için.”*

Katılımcı -7 (25, Erkek): *“Tabii futbol oynamayan oğlan çocuğu olmaz felsefesi ile büyüdük. Futbola bayılmasam da sırf cinsiyetimden ötürü oynadım. Bebeklere elimi sürmemişimdir. Kız kardeşlerim, ablalarım var düşünün, ama elim gitmedi bilmiyorum. Öyle öğretmiş olabilirler en baştan.” “Erkek olmamla alakalı bence. Her saat güvenlikle ilgili bir şey düşünmeden çıkarım. Tabii ki çok tehlikeli mahalleler hariç. Görüntüm de korkutucu olabilir mesela, uzunum iriyim ya, karşı taraf yaklaşmaya korkabilir.” “Mahallede futbol takımı kurardık, başka mahallelere giderdik maça. Bazen kavga falan da olurdu, kızları götürmezdik onlar dövüşemez diye. Daha sert oyunlar, futbol böyle oyunlar tercih ederdim.”*

Katılımcı -8 (26, Kadın): *“Kız çocuk olmak başta evin prensesi olduğum için çok güzeldi, sonra biraz daha büyümeye başladım ve zehir oldu diyebilirim. El bebek gül bebek büyüdüm, öyle ev içinde ezilmedim de. Ezilmedim derken, hizmet etmedim yani ama kız çocuk olduğum için her hareketim olaydı. Uygunsuz bulunan davranışlarım, Ayşe Fatma böyle mi, bak onlara ders al gibi gibi birçok psikolojimi etkileyen olay yaşadım. Hanım hanımcık, vur enseye al ekmeği bir kız olmam beklendi hep. Ben de öyle sessiz bir prenestim.” “Prenses olmaya çok ikna olmuşum ben. Annem, babam falan herkes bana nadide bir çiçekmişim gibi yaklaştı. Dokunma, aman dikkat et... Toplumdaki kadınlar çiçektir sözü var ya. Çok iki yüzlü bir söz gibi gelirdi bana hep sırf küçüklüğümden ötürü. Hiçbir zaman gönümce yaramazlık yapamadım, sokağa çıkıp kirlenmedim. Bunlar erkek çocuk işiydi çünkü.” “Bacak üst üste atmamak mesela, hafif meşrep görünmemek. Kibar olmak, yer vermek, ses tonuna, konuşmana dikkat etmek gibi gibi sorumluluklar kadın olduğum için var. Bunları toplum içinde göstermek zorundayım.”*

Katılımcı -9 (24, Kadın): “Anneye yardım etmek, evi toplamak, düzenlemek böyle işleri genelde kızlar yapardı evde. Erkekler de yardımcı olurdu ama öncelik kızlardaydı. Misafir geldiğinde erkekler otururdu, biz çalışırdık. Erkeklerin komşuya, eşe dosta karşı iş yapıyor olması uygun görülmezdi evde.” “İlk tanışmalarda kadınlarla daha rahat ama erkeklerle biraz daha zor tanışırdım. Kız dediğin hemen atlamaz tanışmak için mantığı. Erkeklerle bakıyorum daha rahat, onlar için olması gereken girişken olmalarıymış imajı var.” “Bebeklerle oynardık çocukken ama sek sek işte yakan top gibi karma oyunlarımızda vardı. Yine de erkekler daha çok sokaktaydı. Annem ev işi için bizi çağırırdı. Bir kere dedim, anne bir gün de abimi çağır. Çağırmadı tabii ki.”

Katılımcı -10 (26, Erkek): “Ev içinde ortalığı da toparlardım, köyde daha erkeklerle uygun işleri de yapardım. İlkel komünal dönemi düşünün, kadınlar topluyor erkekler avcı. Tam da öyle bir ortamdı köy. Ben avcı kısmında yer almak durumunda kaldım, avlanmaktan da hiç hoşlanmam ama babam, amcamlar falan hep birlikteyiz. Mecburen, avdan keyif alıyormuş gibi yaptım, eve gidince de kustum hep. Kan da tutuyor beni, ava yaklaşma zamanında, yani ölmüş olan hayvana, hep bir bahane bulup kaçırdım. Telefonum çaldı, tuvalete gitmem lazım, gibi.” “Görüntü olarak erkeğim. Bu beni dışarıdan koruyan bir kalkan tabii her zaman değil ama kadınlara kıyasla ben bir koruma kalkanına sahibim. Erkek olmam, iri yapılı olmam, çalıştığım iş bunların hepsi aslında toplumdaki yerimle ilgili ve o yer bana güvenli alanı sağlıyor.”

Katılımcı -11 (20, Kadın): “Tabii ki bazı durumlarda kız çocuk olmanın zorlukları vardı. Kuzenlerimle aynı yatakta uyumak isterdik annem asla izin vermezdi, babama sormazdım bile. Toplumun gözünde çocuk da olsan kızsın, erkeksin. Fark var. Çok yüksek sesle gülmek hafif meşreplikti. Bunu hep duydum. Bununla büyüdüm. Şimdi de çok yüksek sesle gülmem mesela. Ayıplanacağımı düşünüyorum herhalde. Kahkaham da çok güzeldir bu arada, öyle derler. Sadece bastırıyorum, erkekler yoksa ya da aile büyükleri salıveriyorum kahkahayı onun dışında sadece gülümseme.” “Yüksek sesle konuşmak, gülmek hoş karşılanmaz. Toplumsal yerlerde daha sessiz, akli başında davranmak öğretildi, böyle yetiştik yani. Toplu taşımada tedirginim çünkü mesela ben telefonla konuşayım, güleyim

sanki biri beni taciz etse ben ona iş atmışım gibi olacak. Paranoya gibi geliyor belki ama yaşanmış şeyler bunlar. O yüzden dikkat ediyorum.”

Katılımcı -12 (25, Kadın): *“Kız çocuk olduğum için daha çok nerde durmam gerektiğini bilmem öğretildi bana. Örneğin ben büyüklerimin yanında uzanamazdım, kısa giyinemezdim. Bunlara dikkat ettim.”*

Katılımcı -13 (27, Kadın): *“Daha çok ev işlerini yapardım. Bahçede de çalışırdım ama genelde babam yokken çıkardık. Kısa şortlarla sulardık bahçeyi. Babam olsa kısa şortu geçtim, şalvar falan giydirirdi bize. Aman konu komşu hakkımızda ne düşünürmüş. Benim derdim değildi ama babam için bir dertti. Biz de dedik uyalım dediğine ama o yokken koştur koştur çıkardık. Komşular da düzenbaz olarak görmüştür bizi. Baba yanında farklı davranan kızlar diye.”*

Katılımcı -14 (28, Erkek): *“Erkekler için belirlenmiş toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranıyordum. Top oynayan, yaramazlık yapan, sağa sola saldıran bir çocuktum. Erkek olduğum için bunlara hakkım olduğumu düşünüyordum. Böyle öğretildi ve ben de bunları yaptım yani sakince oturabileceğim zamanlarda bile etraf benim haylaz bir oğlan çocuğu olduğumu düşünsün istedim. Ne yazık ki bu uzun yıllar sürdü.”*

Katılımcı -15 (24, Erkek): *“Erkek çocuk olduğum için mavi tonları kıyafetlerim fazlaydı, arabalar, oyuncak silahlar, böyle şeylerim vardı. Daha çok sokakta oyun oynardım. Baba evden çıkıyor ya, anne de çalışıyor ama babaya göre daha çok evde duruyor. Algı olarak dışarı olmam gerekiyor, koşturmam, yaramazlık yapmam gerekiyor böyle olursam erkek çocuk olmanın hakkını veririm diye düşünüyordum. Okulda kavga etmek de öyle, aslında kavga sevmem ama orada erkek olduğumu gösteriyorum. Delikanlılık çağı derler ya, bir imaj var. Asi, güçlü, korkusuz...”*

Katılımcı -16 (26, Erkek): *“Her zaman annemle babama saygılıydım, yaramazlık yapardım ama onu da hoş karşılardı. Erkek çok hareketli olur diyerek. Çok ağlamazdım, kendimi koruyabileceğimi göstermek isterdim babama. Ona uygun hareket ederdim. Korkusuz olmaya çalışırdım. Babam, aile büyükleri oldu mu böyleydi. İstedikleri davranışı kestirebiliyordum o ortamda.”*

Katılımcıların hepsi aile içerisinde ve ailenin dışında gerçekleştirdikleri

performanslarda toplumsal cinsiyet rollerini gözetererek davranışlarını sergilediklerini belirtmektedir. Aile içerisinde öğretilen ve sergilenmesi beklenen performansları ailenin olmadığı ortamlarda da sergilemektedirler. Katılımcılar kız çocuk veya erkek çocuk olmanın beraberinde getirdiği sorumluluklar ve karşılanması beklenen isteklere sahip olduğunu dile getirmektedir. Katılımcı -5 (23, Erkek), katılımcı -10 (26, Erkek), katılımcı -13 (27, Kadın) ve katılımcı -15 (24, Erkek) gündelik hayattaki performanslarından bahsederken toplumsal cinsiyet rollerini vurgulamanın yanı sıra baba rolünden söz etmektedir. Toplumsal yapı içindeki ataerkil düzen ve bu düzenin devamlılığı noktasında, en küçük toplumsal yapı olan aile kurumunun “reisi” olarak nitelendirilen babaların varlığının sergilenen performans üzerindeki etkisinden söz etmektedirler.

Toplumsal etkileşimler sonucu ortaya çıkan benlik sunumu esnasında, bireyin sahip olduğu toplumsal cinsiyet rolleri performanslarına etki etmektedir.

3.4.2 Sergilenen Performansın Seyircileri

Seyirci, toplumdur ve toplumda yaşayan bireylerdir. Goffman (2020), seyirci ve oyuncu arasındaki etkileşimin sonucu olarak benliğin oluştuğunu dile getirmektedir. Seyirciler, toplumsal normlar ve değerlerin bilincinde, bu unsurların etkisindedir. Gerçekleşen performansı değerlendirecek ve anlamlandıracak olan seyircilerdir. Performansın seyircilerde karşılık bulması, inandırıcı olması için seyircilerin dünyasına hitap etmesi gerekmektedir.

Katılımcılar, sergilemiş oldukları performansların toplumsal etkileşimi gerçekleştirdikleri kişi veya gruplarca gözlemlendiğine şu şekilde örnekler vermiştir:

Katılımcı -1 (23, Erkek): *“Tabii ki erkek olmanın faydası var şu an ne yazık ki geceleri güvenli değil kadınlar için yine de kadın olsaydım da akşam dışarı çıkardım. Günlük koşullar pek uygun değil gündüz aktiviteleri için. Korka bilirdim de bilmiyorum. Dışarıdan öyle görünmemem gerekiyor. Karşımdaki korktuğumu bilmemeli ya da beni savunmasız görmemeli bunu karşıdakine yansıtmak istemem.”* *“Ben yemek yapmayı hala çok seviyorum. O zamanlarda da ilgim vardı yani annem de mutfağa alırdı beni. İlk kek yaptım mesela annem de mutluydu.*

Babamın yanında mutfaktan nefret eder gibi davranırdım. Babam beni öyle tanırsa aramız bozulurdu. Erkeğim ya... (Gözlem notu: Alaycı bir ifade takınıyor.) Tadı güzel olmuştu bu arada. Temizlik işini hiç sevmezdim hiç yapmadım da liseyi yurttan okudum, üniversitede ilk elime süpürge almışım. O da mecburiyetten.”

Katılımcı -2 (20, Kadın): “Erkekler de kadınlar da üniversitede aslında birey oluyor mesela kimse yani ailemiz arkadaşımız falan değil biz kendimiz tanışıyoruz mesela benim adım Elif diyerek tokalaşmak insanı birey gibi hissettiriyor. Kendimi karşımdaki kişiye istediğim şekilde anlatabilirim. İsteddiğimiz imajı çizebilirim. Annem olsa daha özgüvensiz hissederdim, onun kızı hissederdim. Karşımdaki de beni falancanın kızı olarak tanırdı.” “Ailem rahat iş bulursun atanırsın dedi çünkü kızların okuması, ekonomik özgürlüğünü kazanması çok önemli. Bir de herkesin dediği gibi tatili çok ilerde evine, çocuğuna zaman ayırırsın diyenler de oldu tabii ki ama ben bunu göz önüne alarak değil istediğim için bu bölümü seçtim. Yine de ileride hayatıma biri girerse bunu kullanırım. Mesleğimi ballandıra ballandıra anlatırım beni seçmesini sağlarım, koşullarımdan ötürü yani.”

Katılımcı -3 (27, Erkek): “Toplu taşımada yer veririm, dikkat ederim hani temas olmasın rahatsızlık vermeyeyim isterim. Erkek olmanın kötü tarafı diğer erkeklerin yaptıklarından sorumlusun. Kötü ya da tacizci olmadığı okulda, arkadaş ortamında hep belli eder şekilde davranmak gerekiyor. Ben bir şey yapmasam da mesela okulda bazen erkeklerin hepsi aynı falan diyorlardı bir kere tartıştık bu da ayrımcılıktır diye.”

Katılımcı -5 (23, Erkek): “İster istemez üniversite insanı değiştiriyor, doğru. Ailenin dışındasın, sen varsın tek başına ve kendini temsil ediyorsun. Babam mesela, hep bize ve anneme, siz beni temsil ediyorsunuz, derdi. Kızardım o zaman da, ben benim, diye. Büyüdükçe fark ettim ki aile bütünlüğünde herkes herkesten sorumlu, buraya gelince daha az sorumlu hissettim. Uzaktalar, görmüyorlar beni diye düşünerek. Burada kitle daha farklı burada daha çok kendim gibiyim. Üniversite ortamında kendini daha rahat anlattırısın, istediğin özelliklerini anlattırısın mesela.”

Katılımcı -6 (29, Erkek): “Kibar olmak. Kibar olmak için çabaladım. Haşin bir çocukluktu benimki, erkek olduğum için aşırı şımarıktım. Büyüyünce bunu kibar olarak telafi etmek istedim. Çünkü aslında, ailem benden bir şımarık yarattı, sırf erkeğim diye. Ben toplumla bir arada olmaya başlayınca bu şımarıklık bela oldu başıma, şimdi daha kibar olmaya çalışırım. Beni kibar tariflesinler isterim. Davranışlarım da buna yöneliktir.”

Katılımcı -7 (25, Erkek): “Erkek olmak da güzel. Rahat, gerçekten bu ülkede çok rahat erkek olmak. Toplum bizden yana, yasalar falan. O yüzden, bu rahatın bozulmaması için, ters gelen şeylere erkekler kafa sallıyor. Kadınlar gibi aslında. Toplum belirlemiş, işte adetler, gelenekler ve erkek daha şanslı kadınlara göre. Ses çıkarmıyor, rahatsız olsa da ses çıkarmıyor. Elindekini kaybetmek istemiyor çünkü. Dışlanmamak için toplum önünde halimizden memnun rolü yapıyoruz.”

Katılımcı -8 (26, Kadın): “Üniversitede kendi kararımı verip yüzme kursuna başladım mesela. Yüzüyor şu an ve çok mutluyum. Aileme söyledim ama yanlarında olsaydım daha zor olurdu, uzaktan hallededildim. Burada sosyal olmak iyi bir imaj ama belki ailemle onların ortamında olsam olmazdı. Burada sosyalleşmek, arkadaş çevresi edinmek için aktivitelerinin, hobilerinin olması şart. Ben de ona uygun bir imaj yaratıyorum.”

Katılımcı -9 (24, Kadın): “Söz alırken ya da sunum yaparken pek bir fark yoktu. Aslında dersliklerde daha nizami davranıyoruz. Sanki hocalar ya da ortam onu gerektiriyor. Dışarda daha özgür herkes, kendisi gibi davranıyor. Mesela, bizim bölümden bir kız var derste çok sakin, notları da çok iyi. Dışarıda görüştüğümüzde çok flörtöz, hareketli ama bence hocalara o yüzünü göstermek istemiyor.”

Katılımcı -11 (25, Kadın): “Kadın olmak hem güzel hem zor. Aslında çok büyük bir güç var kadınlarda ama korku mu artık neyse hep geri durmayı tercih ediyorlar, çoğu yani. Toplum tarafından belirli roller var, annelik, eş olmak bunlarla sınırlı gibi. Sonuçta bu toplumda yaşıyoruz belli şeyler ortada apaçık ona göre, istemesek de yaşamak zorundayız. Mesela iş olsun, okul olsun ilişki kurduğumuz insanlara belli bir şeyi anlatmamız gerekiyor. Sivrilmeden anlatırsak kabul görüyoruz. Sivrileni kimse istemez, herkes dışlar. İstekleri zaten

küçüklükten beri öğrendiğimiz için mesela erkeklere ya da aileye karşı nasıl cümleler kuracağımızı kestiriyoruz.”

Katılımcı -12 (25, Kadın): *“Kendini tanıtırken istediğin şekilde görünebilirsin. Burada ben tekim mesela, istediğim şekilde konuşur olmadığım biri gibi görünebilirim. Biri, erkek biri, nasıl kızlardan hoşlanıyorsa onun istediği şekilde biri olduğumu söyleyebilirim. Bu karşımızdakine göre değişir. Derste hocalar nasıl bir profil isterse öyle olduğumu söylerim. Ailemin yanında apayrı biri olurum.”*

Katılımcı -13 (27, Kadın): *“Üniversite ortamı insanlar için keşif alanı. Kendini ve çevresini keşfediyor insanlar. Hem kadın hem erkek bir kişilik yaratıyor ve sunuyor aslında. Ortama, genele bakarak bir davranış sıralaması yapıyor ve ona uygun olarak davranıyor.”*

Katılımcı -14 (28, Erkek): *“İlk söz alıp konuşma deneyimi benim için çok özel. Annem, babam, abilerim olmadan ben olarak söz söylüyordum ve o an işte şimdi etkile insanları dedim. Çevrem hep donanımlı insanlar, akademisyenlerle dolu bu yüzden ortamıma uygun davranıyorum. Bu insanlarla nasıl iletişim kurmam gerek biliyorum ve inanın ailemle kurduğum ilişkiden çok farklı.”*

Katılımcı -15 (24, Erkek): *“Kendini tanıtmak önemli ama ortamına göre aslında. Herkes kendini daha iyi tanıtmak için çabalyor bence yani aslında olmadığı özelliklerini kabul görmek için yanındaki insana göre belirliyor. Maç konuşuluyorsa herkes maça hakim, siyasetse herkes siyasetçi. Ortamdaki insanlara göre değişiyor.”*

Katılımcı -16 (26, Erkek): *“Üniversitede marjinal insanlar da vardı. Onların yanında tabi çok sivrilmeydim, daha ılımlı olurdum. Biliyorum düşüncelerini çünkü ama bizimkilerin yanında daha çok kendim gibiydim. Bana yakın düşündüklerini bildiğim için yani o gün o ortamda kimler varsa biraz ona göre oluyor bu işler.”*

Katılımcı -2 (20, Kadın), katılımcı -5 (23, Erkek), katılımcı -8 (26, Kadın), katılımcı -9 (24, Kadın), katılımcı -12 (25, Kadın), katılımcı -13 (27, Kadın), katılımcı -14 (28, Erkek) ve katılımcı -16 (26, Erkek), ailenin yanından ayrılarak üniversite yaşamına başladıklarında performanslarında değişim olduğunu dile

getirmektedir. Üniversite ortamının kendilerini açıklamak ve aile içerisinde sergiledikleri rollerden farklı roller sergilemek için uygun olduğunu söylemektedirler. Performansın sergilendiği seyirci kitlesi değiştiği için sergilenen roller de değişikliğe uğramaktadır. Katılımcıların hepsi, etkileşimde buldukları kişi veya gruplara, etkileşimin gerçekleştiği ortamlara göre sergiledikleri rollerin değiştiği dile getirmektedir. Seyircilerin hayatı bakış şekilleri, olaylara yaklaşımları değiştikçe, seyircilerin karşısında sergilenen performanslar da form değiştirmektedir.

3.4.3 İlk Bakışta Görülen Vitrin

Vitrin, performansın değişmez arenasıdır. Seyircilerin karşısında sergilenen performanslar, değişmez, görünür ve genel unsurlara sahiptir. Bireyin, performans anında vitrini kullanması kimi zaman bilinçli kimi zaman bilinçsiz olarak gerçekleşebilmektedir. Vitrin, bireyin kendinde barındırdığı değişmeyen, tekrar eden ifadelerin bir bütünüdür. Bireyin demografik bilgileri, fiziki özellikleri vitrinini oluşturmaktadır (Goffman, 2020, s.33).

Katılımcılardan elde edilen verilen doğrultusunda vitrinlerine yönelik aktardıkları şu şekildedir:

Katılımcı -1 (23, Erkek): *“İşte teknik eleman olma, mesai saatleri falan erkek olmak avantaj ben geç saate kadar ağır bir işte çalışabilirim ama kadınlar için bu daha zordur. Bütün olarak baktığımızda da erkek, mühendis, genç, bekar, boyu posu yerinde, varlıklı olarak görünüyorsanız sizin için işler daha kolay olabilir.”*

Katılımcı -2 (20, Kadın): *“Kadın olmanın tanıtırken, belki size cahilce gelecek ama, özgüvenli bir tarafı var yani ben okuyorum burada tek başımayım gibi. Tek yaşamak gibi düşünün. Yani bu toplumda var olmaya çalışıyorsun, tek başına güçlü geliyor bana. Okuyorum, gencim, güzelim özgüveni getiren şeyler bunlar.”*
“Dediğim gibi mesela derste çok söz alırım, bilmesem de soru falan sorarım görünür olmak isterim. Bu zamana kadar hep başarılı biriydin. Çoğunlukla parmakla gösterilen bir öğrenci oldum. Her anlamda. Hem davranış hem eğitim durumu hem sahip olduğum aile hep imrenildi.”

Katılımcı -3 (27, Erkek): “Erkek olmanın etkisi mi bilmiyorum ama arkadaş grupları içinde daha umursamaz, hayta, gamsız olarak görülüyor olabilirim. Konuşulan konulara kızlar gibi duygusal tepkiler ya da büyük tepkiler vermediğim için olabilir. Mesela hocalarla ilgili bir şey olurdu kız arkadaşlarımız buna takardı, saatlerce bu konuşulurdu ama erkekler çok katılmazdı. Tanışma ortamlarında da rahat biriydim çok umursamazdım. Cool biriyim, üstüm başım her zaman daha modern ve asi görünür, fiziğim de düzgün, kaslı da sayılırım mesela. Bu da ilk izlenim için önemli, yeni bir ortama giriyorsak.”

Katılımcı -4 (27, Kadın): “Tabii ki, görsellik mesela. Görsel olarak iyi olmak, dikkat çekmek artıdır. Bekar olmak da artı bence, hani işi gücü bu iş olsun, hatta sevgilisi de olmasın, diye düşünür patronlar. Bunun nedeni, işte kadın evle ilgilenmeli fikri. Ev işi olursa, dışarda zorlanır. Kadınlar da böyle düşünmeseler de onaylıyor bunu evlenmiyor mesela ya da sevgilisini saklıyor. Sırf işe kabul edilmek için. Fiziksel görünüm, medeni durum, tabii ki akademik başarı durumu, hangi okuldan mezun kaç dil biliyor. Bunlar insanlar için ve benim için önemli elbette.”

Katılımcı -6 (29, Erkek): “Mahallede futbol takımı kurardık, başka mahallelere giderdik maça. Bazen kavga falan da olurdu, kızları götürmezdik onlar dövüşemez diye. Daha sert oyunlar, futbol böyle oyunlar tercih ederdim. Erkeğim, güçlü bir fiziki görünümü var, çocukken de bu böyleydi, aileden gelen bir motivasyonum da var, erkeğim, yaparım. Haliyle kırdılı döktülü oyunlar bana uygundu.”

Katılımcı -7 (25, Erkek): “Derslerde çok fark etmiyor sanki erkek olmak, kız olmak. Topluluk içinde ama önemli kız gibi davranmak, erkek gibi davranmak. Sonuçta, kimse inkar etmesin, öyle olmasak da yani bizim için cinsiyet önemli değil desek de okulda, işte o kurallara uyuyoruz. Sahte bence ama düzen böyle yani sistemi oturmuş herkes de kabul etmiş gibi. Toplum içinde ilk önce cinsiyetine bakılıyor. Sonra zamanla ne kadar kültürlüsün ya da hangi ülkelere gittin, daha ileride meslek, maddi durum ama ilk önce görülen şey cinsiyettir.”

Katılımcı -8 (26, Kadın): “Evet, benim için özgürleşme yeriydi üniversite. Toplumun prenses, hanım hanımcık kızı değil bir vatandaş olarak, bir birey olarak oradaydım. Sözcüklerimi ben seçtim ve kimsenin yönlendirmesine izin vermedim

mesela. Bir kadın olarak, ortama dalıp merhaba demek benim için çok değerli. Aile yaşamında ilişki kurduğumuz kişiler farklıydı, burada farklı yani üniversitede. Genç mimar bir kadın olarak tanımlanmak gurur verici, kendi işimi yapıyorum, ekonomik özgürlüğüm var, üç dil biliyorum, her yıl yurt dışına çıkıyorum. Uzaktan bakınca üniversite ve sonrasında farklı farklı özellikler kazandım.”

Katılımcı -9 (24, Kadın): “Kadın olmak çaba harcamak benim için. Erkeklerin dünyasında kadın olmak güç için biraz erkekleşmeyi gerektiriyor. Bu da bir çaba. Tek ünvanın kadın olmak ve sen onu geliştirmek zorundasın, bunu genç yaşta yapmazsan ileride bir anlamı yok. Şu an genç, okuyan, bilinçli bir kadın olarak çaba harcamam gereken zamandayım bence.”

Katılımcı -11 (20, Kadın): “Cinsiyetimi düşündüm mü emin değilim. Şu an doğru yerdeyim. Başta ailem, babaanneler falan hemşire olmamı istemiyorlardı. Nöbetler olur, ilerde çocuk olunca zor olur diye. Bir sene daha kalmak istemedim, geldim. Pişman değilim. Hemşire olmak benim için söylerken dahi mutluluk verici, her şeyiyle. Daha yeniyim, tabii ki yeterince bilgili değilim, kendimi hemşire olarak tanıtmak beni mutlu eder diye hayal ediyorum.”

Katılımcı -13 (27, Kadın): “Ders saatlerinden tutun, mesai saatine kadar, kadınlar için soru işaretleri var. Hele ki evli kadınlar. Çocuk bakımı sadece kadınla örtüşüyor zihinlerde. Eğitimci insanlar için de böyle. Evli, çocuklu bir kadının ilk görevi ailesine bakmak. Öğretmenler odasında oturup diğer öğretmenlerle hele ki erkekse muhabbet etmek ayıp. Böyle değişik bir zihniyet var.” “İlk defa bir ortama katılınca ilk önce dış görünüşle giriyorsun. Yaşın, cinsiyetin, boyun, kilon, saçın varsa dövmen. Bunlar insanlar için fikir verici şeyler. Saçı kısa bir kadın aykırı olarak görülür mesela, dövmeli biri de öyle.”

Katılımcı -14 (28, Erkek): “Erkek olarak görüldüğüm için dışarıdan daha ayrıcalıklı bir konumdayım. Dışarıya verdiğim bir imaj var, erkeğim, sakallıyım, sert duruyorum, uzun boyluyum. Bunlar beni daha maskülen ve dokunulmaz kılıyor belki de.”

Katılımcı -15 (25, Erkek): “Erkek olmasaydım çekinirdim diyorum. Erkek olmak sana uzaktan, görünümünden ötürü bir güç katıyor. Kadın belki savunamaz,

güçsüz kalır ama erkek daha atılgandır ya, diyelim kötü bir olay oldu, erkek altından kalkabilir. Belki ben de korkağım, cesur değilim, atik değilim. Bunları görmüyorlar. Bir taraftan iyi tabii ki, daha dik ve kollarını sallayarak yürüdü mü, al sana sert erkek, oluyor.”

Katılımcı -16 (26, Erkek): *“Erkek olmanın avantajı oluyor biraz. Kadına göre fiziki olarak daha güçlü olduğumuz için aslında. Yaşlı insanlara göre de güçlüyüz ama sadece kadınlar değil. Karşıdan bakan kişi, boylu poslu, genç bir erkek görünce geri duruyor.”*

Katılımcıların hepsi toplumsal cinsiyet rollerinin kişisel vitrinlerinde önemli bir yer tuttuğunu belirtmektedir. Katılımcı -1(23, Erkek), katılımcı -9 (24, Kadın) ve katılımcı -16 (26, Erkek) yaşlarının, katılımcı -1 (23, Erkek), katılımcı -2 (20, Kadın), katılımcı -4 (27, Kadın) ve katılımcı -13 (27, Kadın) medeni durumlarının, katılımcı -1 (23, Erkek), katılımcı -2 (20, Kadın) , katılımcı -3 (27, Erkek), katılımcı -4 (27, Kadın), katılımcı -6 (26, Erkek), katılımcı -13 (27, Kadın), katılımcı -14 (28, Erkek), katılımcı -15 (24, Erkek) ve katılımcı -16 (26, Erkek) fiziki özelliklerinin, katılımcı -1 (23, Erkek), katılımcı -4 (27, Kadın), katılımcı -5 (23, Erkek), maddi durumlarının ve katılımcı -8 (26, Kadın) ile katılımcı -11 (20, Kadın) ise akademik donanımlarının kişisel vitrinlerinde görünür olduğunu dile getirmektedir. Kişisel vitrin, bireyin sürekliliği olan, değişmez unsurlarıdır. Sergiledikleri performanslar esnasında seyirciler tarafından görülmektedir.

3.4.4 Toplumsal Etkileşimde Kabul Görmek: İdealize Etme

Bireyin sergilediği performans ideale ulaşmak veya ideal olduğu göstermek amacındadır. Seyirciyi, ideal olduğuna ikna etmeye, inandırmaya çalışmaktadır. Sergilenen performansı güçlü kılacak olan idealize edilmiş bir performans olmasıdır. İdeal olan, bireyin yaşadığı toplum tarafından belirlenmiştir. Çeşitli toplumsal araçlar ile (aile, eğitim ve sağlık kurumları, denetleme ve kontrol kurumları, medya kurumları) bireylere öğretilmektedir. Bireyden beklenen performans çok küçük yaşlardan itibaren aktarılmaya başlamaktadır. İdeal olmak, toplumsal yapının içinde yer edinmek, kabul görmek

için önem taşımaktadır.

Katılımcıların toplumsal olarak ideal olmak ile ilgili olarak düşünceleri ve deneyimleri şu şekildedir:

Katılımcı -1 (23, Erkek): *“Erkek olmak artık para kazanan olmak gibi yani para yoksa erkek de değilsin çünkü güçlü değilsin. Erkeklerden hep güçlü olması beklenir. Ben de isterim güçlü olmak ama bazen yorucu oluyor çünkü ailenin mesela kız arkadaşının beklentisi bu yönde olunca sorumluluk alıyorsun. Erkek kabul edilmek için gerekenler var. Sorumluluk sahibi olmak, iş sahibi olmak gibi. Bunlar olmazsa eksik hissediyorsun.”*

Katılımcı -2 (20, Kadın): *“Mesela ben çok gülerdim bağırdım hep sus derlerdi hanım hanımcık ol falan derlerdi. Aslında akıllıydım ama arada çocuksun böyle olabiliyor. Bir de yazları sıcak olduğunda kuzenlerim falan oğlan çocuğu çıplak dolaşırlardı yani üstten bir şey giymezlerdi. Ben de tutturmuşum ben de çıkaracağım üstümü diye annem çok kızmıştı. Onlar oğlan sen kızsın diye. Halan ne der, amcan ne der... Hep dışarıyı ne der diye büyüdük. Nasıl olmamız gerektiğini zaten büyüklerimiz belirlemiş. Belli roller var, uygun olan, olmayan belli ve ona uygun davranırsan toplum seni ciddiye alıyor.”*

Katılımcı -3 (27, Erkek): *“Erkekler koruyucu biraz daha ortamda kontrol edici durumda oluyordu. Hani üniversite arkadaşlığı kızlı erkekli takılırdık, erkekler hep biraz daha kontrol eden tarafta olurdu. Yani toplumla okul arasında çok fark yok orada da aynı şekilde daha ağır ve denetleyici olmak icabederdi.”*

Katılımcı -4 (27, Kadın): *“O kadar çok ki şu an aklıma bir şey gelmedi mesela gülmek, dediğim gibi boya yapmak çünkü o erkeklerin işi, kadın boyacı var mı, ben denk gelmedim. Gülmek nasıl erkeklere verildi onu aklım almıyor, ben çok gülen biriyim ama büyükler varken gülmem gelince içeri kaçardım annemle gülerdik sonra tekrar dönerdim yanlarına mesela. Kadınlara uygun görülmez bazı davranışlar. İki ayrı sınıf var ve ödevleri farklı gibi düşünebiliriz.”*

Katılımcı -5 (23, Erkek): *“Sırayı kadınlara, yaşlılara veriyoruz, mecbur. Bazen bakıyorum aslında dinç yani durur ama kalkmazsan diyecekler, buna bak, işte, ailesi yetiştirememiş, gerek yok, kalkarım yani. Erkek olduğum için iki kat fazla bu rol mesela kızlar için toplum taşıma da falan taciz olayları var. Ben*

kalkmazsam terbiyesiz olurum.”

Katılımcı -6 (29, Erkek): *“Kadınlara yapılan pozitif bir ayrımcılık var aslında. Bu kötü bir şey değil. Sonrada kadın evlenince, çocuk doğurunca tersine dönüyor, işte nasıl yeteceksin gibi. Toplumun bir parçası patronlar da aslında zihinlerinde kadının yeri ev, iş yerinde bu yüzden çocuktan sorumlu tek kişi anne yani kadın gibi görülüyor. E, o kadının eşi de çalışıyor. Ona aynı şeyler söylenmemiştir. Çünkü patronun kafasında ben erkeğim benim için biçilmiş şey dışarıda çalışmamdır.”*

Katılımcı -7 (25, Erkek): *“En çağdaş ailede bile kız-erkek çocuk arasında fark yapılıyor bence. Ben de çağdaş ama toplumdaki korkan bir ailede büyüdüm. Ortaokuldayım artık tırnak içinde, dikkatinizi çekerim, erkek olmuşum. Annemle bahar temizliği yaptık. Misafirliğe gidiyorduk, bayramlaşma falandı. Evden çıkmadan annem, temizlik yaptığımı dillendirmemem konusunda beni uyardı. Ne gereksiz değil mi? Büyükler orada olacak ya erkek adam temizlik mi yaparmış... Bu bir örnekti yani daha çok böyle şeyler yaşadık. Aslında çocuk sorumluluğu vardı üstümüzde, akıllı olmak, ders çalışmak ama bir de erkek gibi yetiştirildiğimizi ispat etmek zorundaydık.”*

Katılımcı -8 (26, Kadın): *“Çok geç saatte, ya kalabalık olmamız gerek ya da taksile eve dönmem gerek onun dışında tehlikenin içinde gibi hissediyorum. Her an biri çıkıp gelebilir falan... Suçlu da ben olurum, o saatte dışarda ne işi varmış, olur. Bu toplum böyle, siz de yaşamışsınızdır. Bunu yaşamayan kadın olduğunu sanmam. Dışarıda geç saatte olmak, açık giyinmek bunlar uygun görülüyor kadınlar için. Kadınlar da bazı zamanlarda uygun görünmek için bu kurallara uygun davranıyor.”*

Katılımcı -9 (24, Kadın): *“Pazara gitmiştik ben küçükken, annem, ablam, abim. Ben de bir şey beğendim, üst için bir kıyafet. Çocuk aklı, abim denerdi üstüne iki dakikada, ben de kaşla göz arasında denedim. Kıyamet koptu. Çocuğum daha yani. Kız çocuk olduğum için benim göğüs ucumla abiminkinin görünmesi aynı değilmiş. Etrafta onca insan varmış, ben ne terbiyesiz bir çocukmuşum. Bir sürü laf işittim. Çok da ağladım. Erkek olmak istemiştik o vakitler.”*

Katılımcı -10 (26, Erkek): *“Hep kibar biri olarak görünmek istedim. Herkese*

karşı ama sadece kadınlar ve yaşlılar için değil. Bu durum çoğu zaman başka yerlere çekildi, oraya girmek istemiyorum ama sadece şunu öğrendim. Nezaketli olmak kadınlık ile bağdaştırılmış. İdeal olan kadın kibar, nezaketli olandır mesela. Erkek olarak toplumda canavar ya da maganda olmam bekleniyor herhalde. Toplu alanlarda dışlanmamak ya da garip bakışlara maruz kalmamak için daha sert ve kusura bakmayın, maganda gibi davranıyorum. Aksi şekilde yaşasam da toplumda aksi durumlarla karşılaşmamak için tabii ki.”

Katılımcı -11 (20, Kadın): “Kendi ailemle birlikte kız olduğum için sorun yaşamadım hiç, abim de yok tek çocuğum bu yüzden kıyas ortamı yoktu. Babaannemlerin yanına gittiğimizde baskı hissederdim. Onlar daha baskıcılar, dindar insanlar ve her şeyi dinle bağdaştırıyorlar. Kız olmak veya erkek olmak din açısından sınıflandırılmış onlar için. Çok din kitabı okuduklarından değil toplumdan öğrendikleri bence. Yani, toplumsal olarak din şöyle der, şöyle olmalıdır ve onu uygulamaya çalışıyorlar. Dini kontrol mekanizması olarak görüyorlar, doğal olarak toplumda kontrol eden konumda onlar için. Kız çocuk demek, bebekle oynayan, uslu duran, söz dinleyen, çok bağırmayan bir çocukluk. Ben de onların yanında öyle davranıyordum.”

Katılımcı -12 (25, Kadın): “Kız çocuksan eğer, bir kere sessiz ve hanım hanımcık olacaksın. Bunu da mümkün olduğunca göz sokacaksın ki iyi bir intiba bırakabilesin. Yüksek sesle gülmek, kavga etmek, ısrar etmek bunlar hep kaçındığım davranışlardı. Daha uslu bir kız profili çizmiştim.”

Katılımcı -13 (27, Kadın): “Bebek olmak. Kaç yaşına gelersen gel, kız çocukları bebek gibi savunmasız, muhtaç görülüyor. Genel olarak da yaş büyüse de kadınlar muhtaç ve el pençe davranması bekleniyor. İtaat kültürü çok küçük yaştan itibaren bizimle. İtaat eden davranışlar, suskun olmak, boyun eğmek beklenen davranışlar.”

Katılımcı -14 (28, Erkek): “Toplumsal olarak öğrendiğimiz belli kalıp yargılar oyunlarda da geçerli. Dışlanma korkusu, erkek sayılmama korkusu ile en erkek ben olacağım, diyerek dışarı çıkıyorsun. Sert olmak, burnu dik, haylaz bu beklenenmiş gibi geliyordu bana.” “Elbette bir kadına nazaran benden yana daha çok beklenti var. İyi bir izlenim, arkamdan da söylenecek güzel sözler için

yapmam gereken daha kibar ama aynı zamanda koruyucu olmak.”

Katılımcı -15 (24i Erkek): *“Erkek olduğum için pasif görünmek istemezdim. Dayak yemek istemezdim mesela. Güçsüzlük çünkü ama erkek adam dediğin dayak atar, yemez. Belli algılar var, işte, erkeksen korumacı ol ama şiddetle koru mesela. Bir kere kavga etmeyin dedim bir kavgada, bana erkek değilsin, ana kuzusu daha neler neler dediler. O yaşın, toplumun dışlaması da kötü. Mecbur onlardanmış gibi davranıyordum.”*

Katılımcı -16 (26, Erkek): *“Kurallara uygun davranırım. Yer veririm, yardım ederim bunları bazen çevrede iyi görünmek için yaptığım oluyor. Delikanlı adamdan bir beklenti var çünkü. O yüzden istemesem de bazen öyle davrandım yani sanki hep böyle centilmen biriymişim gibi.”*

Katılımcılar toplumsal etkileşimler sonucu öğrendikleri topluma dair bilgilerin, toplumsal cinsiyet rolleri mevzubahis olduğunda farklılaştığını dile getirmektedir. Buldukları her ortamda, ideal olan toplumsal cinsiyet rollerinin ve sergiledikleri rollerin toplum tarafından kabul görecektir şekilde olması gerektiğinin bilincindedir. Katılımcı -2 (20, Kadın), katılımcı -8 (26, Kadın) ve katılımcı -9 (24, Kadın) giyim kuşam konusunda var olan ideal anlayıştan söz etmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin, kadınlar için uygun olarak tanımladığı giyim şekline göre giyinmenin ideal olana yaklaştırdığını dile getirmektedir.

Toplumsal cinsiyet temelli kalıp yargıların bireylerin sergilediği performanslara olan etkisini dile getiren katılımcılar hem erkekler için hem de kadınlar için belirli roller olduğunu, toplumsal yaşamda var olabilmek için bu rollere uygun davrandıklarını belirtmektedir.

3.4.5 Sahte Sunum/ Yanlış Sunum

Bireyin sergilediği performansların nihai hedefi seyircileri inandırmaktır. Birey, gerçekliğin ve doğallığın sergilenen performans olduğunu anlatmak istencindedir. Sergilenen performans olağan ve akışta, kendiliğinden var olan bir performans olarak sunulmaktadır. İdeal olan olarak tanımlanmak hedeflenmektedir. Bazı durumlarda, birey, esasen sergilediği performansını sadece seyirciyi inandırmak ve ideal olarak tanımlanmak maksadıyla

gerçekleştirmektedir. Performansın sahibi tarafından, yanlışlarının, zaaflarının, isteklerinin ve eksikliklerinin üstünün kapatıldığı performansların sergilenmesi sahte/yanlış sunum olarak adlandırılmaktadır. (Goffman, 2020)

Katılımcılar, toplumsal etkileşimlerinde doğal bir izlenim yaratmaya çalışırken, aslında olmadıkları şekilde davrandıklarını, bazı durumlarda durumun ve koşulların getirdiği şekillerde yaşadıklarını dile getirmektedirler. Aşağıda katılımcıların kendi cümlelerine yer verilmektedir.

Katılımcı -1 (23, Erkek): *“Şimdi düşününce bebekle oynamazdı hiçbir erkek sokakta işte taş oyunu, futbol daha sert oyunlardı oynadıklarımız belki evde bebekle de oynarlardı ama sokakta kimse çaktırmazdı mesela. Bebekle oynamayı sevdiğimi çok sonradan üniversitede bir kere söyledim. O zaman bile rahat değildim.”*

Katılımcı -2 (20, Kadın): *“Tabii ki kadın olmanın gerekleri var daha dikkatli olmak ya da ortamı seçmek gerekiyor bazen farklı şeyler yapmak istiyorum ama güvensiz geliyor. Mesela tek başıma gezmeyi çok istiyorum ama güvenli bulmadığım için cesaret edemedim. İstemiyormuş gibi yapıyorum ortamlarda, hani yapsam yaparım da yapmak istemiyorum gibi...”*

Katılımcı -4 (27, Kadın): *“Tabii ki, kadın olduğum için geç saatleri tercih edemiyorum, mesela çok severim geceleri yürümeyi, dolaşmayı ama biri geç saatte görüşelim deyince, ben gece görüşmelerini sevmem, diyorum. Oysa bu doğru değil, her yere taksiyle gidemem, taksi de ne kadar güvenli ayrıca. Bu saatte dışarıda dolaşan kadın oluyorsun bir yerde. O yüzden geç saatte taksiye binince mesela, telefonla konuşur gibi, işten çıktığımı, çocuklarımı özlediğimi söylüyorum. Oysa daha öğrenciyim. İmaj olarak hani, evli, çocuklu daha mutaassıp bir kadın izlenimi yaratmak istiyorum. Daha güvenle olacaktıysanız gibi geliyor. Oysa cidden saçma...”* (Gözlem notu: Sinirli bir ses tonuyla konuşuyor.)

Katılımcı -7 (25, Erkek): *“Bir alışveriş kasasında yaşlı ya da çocuklu hanım görsem sıramı veririm bence gençlerin hepsi böyle davranmalı. Sırf erkek olduğum için değil ama toplumda kızlar bunu yapsa çok göze batmaz, erkeklerden bu istenmiş en baştan hani atik ol, koru, kolla gibi. Ben de belki bu yüzden buna*

dikkat ediyorum. Bazen mesela otobüste yorgun oluyorum ama kız öğrencilere bile yer veririm ben. Erkek adam yorulmaz, biliyorsunuz...” (Gözlem notu: Gülüyor.)

Katılımcı -8 (26, Kadın): *“Sınıfta ilk söz hakkı aldığım günde de mezun olurken kep atma töreninde de kadın olarak, tek başıma görünür olmam çok önemliydi. Ailemin yanında, onların kızımı elbette, hanım kız olmak değil de Mimar Elif Hanım olmak mesele. Çevrede konuşan çok kişi var annemi, babamı da etkiliyorlar. Gönülleri olsun diye, bazen istemediğim şekilde, onlara uygun davranıyorum ama öncesinde kendimle konuşuyorum. Sen bu değilsin, bu sadece bir rol diye.”*

Katılımcı -9 (24, Kadın): *“Toplu taşımada erkeklerin yanına oturmak istemem, tercih etmem yani. Biliyorum bu düşünce de doğru değil ama tüm erkeklerde potansiyel tacizci imajı var gibi. Aslında ben çok sıcakkanlı, herkese merhaba, günaydın diyen biriyim, tanımadığım insanlara bile. Toplu ortamlarda böyle davranmam sanki farklı gözle bakılmasına neden olacak düşüncesi var. O yüzden kendimi sınırlıyorum, kulaklıkla binerim genelde otobüse, metroya ve kimseyle göz teması kurmam. Şoförlere hep günaydın, kolay gelsin derdim. Şoförler de erkek ve bir erkekle öyle konuştuğumu gören başka bir erkek güç alabilir fikri var. Kendimi farklı biri gibi yansıtıyorum aslında.”*

Katılımcı -10 (26, Erkek): *“Erkek olmak güçlü olmak hem içinde hem dışarıdan eklenen özelliklerle güçlü olmak diyebilirim. Toplumun söyledikleri, aile içindeki konum gibi şeyler de etkili tabii ki. Genel olarak elde edebilir konumda olmak. Gücü, parayı gibi. Bazen yeni bir ortamda kızlar da varsa, olmasam da o an çok varlık ve güçlü gibi davranıyorum. Ortamda görünür olayım, dikkat çekeyim diye.”*

Katılımcı -11 (20, Kadın): *“Erkek olmak da zor. Çok beklenti var, bence erkekler de yorgun bu durumdan. Eve bak, cesur ol, insanları yönet, vallahi zor. (Gözlem notu: Alaycı bir şekilde konuşuyor.) Herkesin itiraz etmesi gerekiyor bu duruma, ayrımcılığa karşı yani. Kadınlar daha mahsun rollerde, erkekler cesur yürek. Oysa tüm erkekler cesur, tüm kadınlar mahsun. bu mümkün mü? Değil bence. Bazen sahte davranıyoruz.”*

Katılımcı -12 (25, Kadın): *“Saatlere önem veririm. Geceleri daha تنها ve güvenli değil, zaten her gün bir haber okuyoruz. Bu haberler insanları etkiliyor, baskı altına da alıyor. Ben geç saatte başıma bir şey gelse ne yaparım diye düşünüyorum. Ailem olmasa çevre düşünür yani, kızın o saatte ne işi varmış diye. Bunu bildiğim için geç saatte çıkmamaya özen gösteririm. Yoksa gece dışarda olmak, eğlenmek istiyorum. Yürümek istiyorum ama bu sözler yüzünden sanki canım istemiyor gibi davranıyorum ama istiyorum yani.”*

Katılımcı -13 (27, Kadın): *“Dışlanma korkusu vardı bizim ailede. Annem de babaanneme yaranmak, sevilen gelin olmak için bazı şeyler öğrettirdi bize. Ben de ablam da asla öyle düşünmezdik ama yapardık. Annemiz için, o mutlu olsun diye. Ben çok dindar biri değilim, keza ablam da. Babaannemin yanında rol yapardık, mutaassıp davranırdık, öyle giyinirdik. Dışlanmamak için, annemiz hor görülmesin diye.”*

Katılımcı -14 (28, Erkek): *“İlk üniversite yıllarımda özgür hissetmişim. Birey hissetmişim. İşte buradayım ve şimdi kendimi istediğim kelimeler ile tanıtıp bir büyü yaratabilirim diye düşünüyordum. Ailemin yanından çok farklıyım. Ailem beni muhafazakar ve sakin biri olarak biliyor. Orada uyumlu olmak için böyle davrandığım doğru ancak ben o değilim. Orada annem babam mahcup hissetmesin diye olmadığım biri gibi davrandım. Bunu ailem dışlanmasın diye yaptım.”*

Katılımcı -16 (26, Erkek): *“Derslerde daha çok kızlar dersle ilgili erkekler bambaşka şeylerle uğraşiyor. Bu da eskiden beri gelen erkek dediğin yaramazlık yapar kafası aslında. Belli bir role uygun davranman gerekiyor yoksa arkadaşların tarafından dışlanıyorsun. Dışlanmamak için aslında insanlar istemediği şeyleri yapıyor.”*

Toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak sergilenen performansların daha inandırıcı ve kabul görmelerini destekleyici olduğunu belirten katılımcılar, sahte sunumu çoğunlukla toplumsal etkileşim esnasında ikna etmek, dışlanmamak ve kabul görmek amacıyla sergilediklerini dile getirmektedir. Katılımcı -8 (26, Kadın), katılımcı -10 (26, Erkek), katılımcı -13 (27, Kadın) ve katılımcı -14 (28, Erkek) aile büyüklerinin yanında sahte sunum performansı sergilediklerini,

katılımcı -2 (20, Kadın), katılımcı -4 (27, Kadın) ve katılımcı -9 (24, Kadın) ise güvenlik nedeniyle sahte sunum performansı sergilediklerini dile getirmektedir. Ailenin toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten ve rollerin devamlılığı sağlayan, aynı zamanda denetleyen bir kurum olması nedeniyle katılımcılar, kabul görmek ve aile içerisinde var olabilmek için düşünmedikleri veya olmadıkları durumları sahte sunum ile olmuş gibi göstermektedir. Güvenlik nedeniyle sergilenen sahte sunum sergileyen katılımcılar, toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranılmadığı durumlarda toplumsal yapı içerisinde güvende hissetmediklerini, bu nedenle aslında olmadıkları gibi davrandıklarını açıklamaktadır. Kadın olma halinin, belli toplumsal çevrelerde (gece geç saatte sokakta olma örneği), uygun rolleri sergilemediği durumlarda ayrımcılığa ve şiddete maruz bırakılma durumuna yol açtığı düşünülmektedir. Katılımcılar toplumsal deneyimlerden yola çıkarak, sahte sunum ile hayatta kalma yolunu tercih etmektedir.

3.4.6 Performansın Kontrolü: İzleme Denetimi

Sergilenen performanslar ile oyuncuya dair pek çok bilgiye ve izlenime sahibi olmak mümkündür. Dramaturji kuramında Goffman (2020), izlenim denetimi sanatı için, bireyin, günlük hayatta sergilediği performansların yarattığı izlenimlerden hareketle ortaya çıktığını söylemektedir. Verilen izlenim ve yayılan izlenim olmak üzere ikiye ayrılan izlenim, verilen izlenim ile bireyin kendisine dair bilgileri ve düşünceleri bilincinde olarak yansıtmasıdır. Yayılan izlenim ise, geri bildirim beklemeyen, kendiliğinden yayılan izlenimdir. Bireyin gerçekleştirdiği performanslar birleşerek bir izlenim oluşturmaktadır. Oluşan izlenim, toplumsal olarak beklentiyi karşılayarak, ideal bir izlenim olabileceği gibi, aksi bir izlenim de yaratabilmektedir. Birey, beklentiyi karşılayan, istenilen izlenimi yaratmak istemektedir.

Katılımcılar toplumsal etkileşim sonucu bir izlenim edindiklerini ve bir izlenim verdiklerini aşağıda verilen cümleler ile aktarmaktadırlar.

Katılımcı -1 (23, Erkek): *“Yüklenen bir sorumluluk var. Kadınlar mesela ağır taşıyamaz ağır bir poşet varsa erkek taşır. Kas gücüyle de alakalı ama yakıştırmam da kendime yanımdaki kadının ağır yük taşımasını mesela. Ya da*

otobüste falan kadınlar ayakta duracağına erkekler dursun derim. Dışarıdan bakınca da hoş değil. İnsanlar hep birine bakıyor toplumda bir ünlem var ya cık cık cık. Onaylanmadığını gösteriyor. Tabi bazen genç de olsa yer verebilirim, yorgun değilsem.”

Katılımcı -2 (20, Kadın): “Kadın olmak çabalamak demek her konuda. Mesela okumak için çabalayan çok kadın var. Mesela bir işe girdiğinde ailesi ya da eşi kabul etmezse yine mücadele etmek zorunda kalıyor. Yani dedim ya otobüse binerken bile bir kulaklığı çıkararak biniyorum. Orada bile çabalamak var. Hep birlikte toplumla birlikte olduğumuz yerlerde bir kalıba göre yaşıyoruz. Bu kalıbı kırmak zor çünkü pek çok farklı yerden sıkıştırılmışız. Ev, komşunun karısı veya okulda hocalar hep bir diktatör var sanki. Davranışlarımızı ölçmemiz gerekiyor güvende olabilmek için.”

Katılımcı -3 (27, Erkek): “Farklı insanlar, farklı çevreler vardı. Bizim de grupta farklı insanlar oldu yani siyasi açıdan farklı düşünen ya da kadınlar feminist falan oldu okul zamanı. Şimdi çoğu evlendi mesela o belki ortamın, üniversitenin getirdiği bir şeydi. Kimlik arayışı olabilir. Ben farklı şeyleri gördüğüme mutluyum sonuçta bu çevrede yani topluma göre farklı görüşler var. Kızların belli konularda okuması, konuşması falan başta boş iş gibi geldi bana, yalan yok. Ama sonra baktım akıllıca yani kendilerini geliştiriyorlar. Bu güzel bir şeydi. Orada birbirimize de bir kimlik göstermek istiyorduk. Mesela yakışıklı çocuk olarak akılda kalmak veya edebiyatçı kız diye akılda kalmak. Kimliğimizi istediğimiz şekilde yaratmak istiyorduk.”

Katılımcı -4 (27, Kadın): “Ben aslında boya badana işlerini çok severim, mimarlık okuyorum hayalim ev çalışmalarında direkt aktif rol almak. Bir kere, evde boya yapılacak adam gelmiş, yani boyacılar. Ben de giydim eski kıyafetlerimi geldim, dedim, ben de yardım edeyim. Babam mesela, bağırdı bana git üstünü değiştir annenın yanına git, diye. Boyacılar bıyık altından gülüyordu. Kötü hissetmişim. Gerçekten yetenekliyim, belki o adamlar olmasa babam bana yaptırırdı ama dışarıdan gelmiş biri aman laf söz olmasın diye düşündü bence. Hep öyle değil mi zaten, mesela ev içinde başkadır babalar dışarıda başka. Yani hizmet ederken her yere girebiliyorum da işin kendisi için orada olmam sorun

oluyor. Çevreye karşı babam bizi edepli göstermek istedi, şu an anlıyorum.”

Katılımcı -5 (23, Erkek): “Okulda, derste kadın da var erkek de var yani cinsiyetlerin önemli olduğunu düşünmedim. Kızlar daha istekli gibi duruyor dersler de ama o da bence biraz şov. Erkeklerin notları daha yüksek mesela ama kızlar hep en önde aktif yani. Daha iyi biliyoruz, daha iyi konuşuyoruz diye gösteriyorlar. Bence bu biraz aşağılanmadan ötürü, evde ailesi aşağılamış diyelim, üniversitede göstermek istiyor kendini. Erkekler ben cool’um demek istiyor, kızlar ben her şeyi biliyorum demek istiyor. Bir algı yaratmaya çalışıyoruz üniversitede.”

Katılımcı -7 (25, Erkek): “Bence kızların sayıca fazla olması çok iyi hem ufkumuzu açıyorlar, sağ olsunlar, hem onlar için iyi. Mesela ben, okumamış bir kız arkadaşım olsun istemem. Kızların kendini geliştirme yeri üniversite, aile yanında kalsalar evlenmişlerdi. Bazen konuşuyoruz, evlenseydim hayatım kurtulurdu, diyenler oluyor. Evlilik kurtuluş olarak öğretilmiş yani, aslında üniversitede çağdaş, cool gözükmek istiyorlar ama kafa hala köyünde kalmış yani... Bu düşüncede aileden ya da toplumdaki yadigar, biliyorum. Genel olarak üniversite insanların kendilerini yetiştirme sonra da sunma yeri. Ben bunu yapıyorum, ben bundan hoşlanırım, ben bu okul mezunuyum bir imaj yani.”

Katılımcı -8 (26, Kadın): “Güzel bir kadın olduğum için stajda sıkıntı çekmedim. Bekardım, sevgilim de yoktu. Tam istedikleri profildim, her işim halloldu. Böyle çünkü... Böyle yani, kadınsan biraz dikkat çek, işine focus ol, hayatında da eş, sevgili, çocuk kimse olmasın. Nefret ediyordum bu durumdan ama stajım için ses çıkarmadım mesela. Ben de biraz iki yüzlüyüm herhalde. İşimi görmek içindi. Algıyı biliyorum ve ona uygun davranmış oldum. İyi bir şey değil tabii ki farkındayım ama geçti artık.”

Katılımcı -9 (24, Kadın): “Bazı durumlarda, tıpkı sokakta veya herhangi bir yerde olduğu gibi erkekler daha baskın, kızlar daha sönük, sakın ama bazı durumlarda eşitlik var. Derste eşit herkes ya da bir kafede oturduğumuz zamanlarda eşitiz. Baskın olma durumu erkeklerin, erkekler için olarak gördüğü konular konuşulunca ortaya çıkıyor. Araba, spor gibi konular. Aslında ben de çok iyi anlarım futboldan ama bunu yansıtmamaya çalışıyorum. Çoğu zaman susuyorum

sanki futboldan konuşmak dışıl enerjimi düşürüyormuş gibi geliyor.”

Katılımcı -10 (26, Erkek): *“Üniversite her cinsiyet için daha rahat bence. Tabi ilk seneler daha ergen oluyoruz, sonrada kimlik oturuyor gibi. Ben mesela, gerçekten olduğum gibiydim üniversitede. İş yaşamında yine belli rolleri karşılamaya çalıştım. Sanırım orada patron, aile gibi şeyler olmadığı için daha özgürdük.”*

Katılımcı -11 (20, Kadın): *“Toplumsal cinsiyet rolleri bize bebeklikten bu yana hep öğretilmiş. İş, aile kurma ya da okul, yeni etkinlikler, bunların hepsinde kız olduğum için baştan belli yargılar var. Mesela ben kahve ortamını seviyorum. Okey oynamak falan. Kızlar için uygun olmadığını biliyorum. Öyle diyorlar yani. Yine de bazen gidiyoruz. Orada da rahat değilim. Hep gözler var üstümde. Ya da işte rahat kız imajı.”*

Katılımcı -12 (25, Kadın): *“Ben aslında ev işi yapmaktan keyif almazdım ama anneme ya da etrafa karşı hep seviyorum, hamaratım gibi göründüm. Herkes hamarat kız, akıllı kız diyordu benim için ben de bunu bozmak istemiyordum. Benim hakkımda böyle düşünceleri hoşuma gidiyordu. Bu şekilde düşüncelerini sağlayacak şeylerin ne olduğunu da biliyordum zaten. İstedikleri davranışları bildiğim için, onların yanında istedikleri şekilde davranıyordum. Benim hakkımdaki fikirlerini de o anlardaki davranışlarım belirliyordu.”*

Katılımcı -13 (27, Kadın): *“Babam evde yoksa, yine, dışarı oynardık, sokakta. Kızlı erkekli oynardık. erkeğin küçüğü de bela gerçekten. (Gözlem notu: Gülerek anlatıyor.) Babam gelince evde ablamla sarılır sanki hep birlikte evde oynuyor rolü yapardık. Halbuki farklı sokaklarda takılmışız. Babam bizi akıllı uslu bilsin istiyorduk.” “Ben bu konuda genelde toplumla iç içe olduğum anlarda kendim olmadığımı düşünüyorum. Bulduğum ortama uygun davranıyorum sanki. Kötü de hissettim. Benim bir aklım yok mu, karakterim yok mu diye. Var tabiki. Hayatta kalabilmek için beklenen şekilde davranmak benimki.”*

Katılımcı -14 (28, Erkek): *“Ailemin yanındayken erkek olmanın gereklilikleri çok başkaydı şimdi çok başka, şimdi kendimi geliştirmek istiyorum. Ailemin yanında ise daha çok başı boş, para yiyen, havalı ama aynı zamanda dini bütün bir genç rolüm vardı. Burada ise bambaşka gerçek bana daha yakın bir rolüm var. Burada katıldığım yerlerde daha uygun, ortama uygun yani, bir imaj yaratmak istiyorum*

ailemin yanındaki imajımdan farklı olarak.”

Katılımcı -15 (24, Erkek): *“Küçüklükten bu yana öğretilmiş şeyler var bir yere girince, özellikle tanıdık olmayan bir yerde, diyorsun ki, bu erkek adama yakışır mı, laf söz olmasın. İster istemez bunlar geçiyor aklımdan. Uygun olana gitmek istiyorsun.”*

Katılımcı -16 (26, Erkek): *“Daha çok evde anneme basit işlerde yardımcı olurum ama çoğunlukla dışarıydı. Ben bu evde yardım işini, annem babam varken yapardım ama kalabalık ortamlarda annem hoş olmaz derdi. Erkek çocuk beklentisi farklı çünkü ona uygun davranmak, ona göre yetiştirilmek bekleniyor. Ailece bir yere gittiysek orada başka, ailenin görüşüne uygun davranıyorduk ki benim hakkımda belli bir düşünceleri olsun. Ben yaratayım bu düşünceleri yani.”*

Katılımcılar, yer aldıkları sosyal çevreye uygun davrandıklarına ilişkin örnekler sunmaktadır. Katılımcılar toplumsal cinsiyet rollerinin toplumun her alanında karşılıklarına çıktığını belirtmektedir. Toplum tarafından bilinen rollerin dışında olmak, kötü bir imaj yaratır, düşüncesini dile getirmektedir. Değişen çevre, aile ile bulunulan ortamın dışında üniversite yaşamında yer almanın performanslarında değişikliklere neden olduğunu söyleyen katılımcı -3 (27, Erkek), katılımcı -5 (23, Erkek), katılımcı -9 (24, Kadın), katılımcı -10 (26, Erkek) ve katılımcı -14 (28, Erkek), değişen çevre ile birlikte performansın sunulduğu seyirci kitlesinin değişimi ve kitlenin beklentilerinin farklılaşmasını dile getirmektedir. Katılımcılar kendilerine dair yaratmak istedikleri izlenimleri, üniversitede etkileşimde buldukları bireylere uygun performanslarla, aile yaşamında, toplum ile bir arada bulunulan kamusal alanlara uygun performanslarla sağlamak istemektedir.

SONUÇ

Araştırmada Goffman'ın benlik sunumu kavramı ve toplumsal cinsiyet rolleri ilişkisini anlamlandırmak ve bireylerin deneyimlerinden yola çıkarak açıklamak amacı güdülmüştür. 19-30 yaş arası, İzmir'de yaşayan üniversite öğrencileri veya üniversite mezunları ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Dramaturji kuramı ile yapılan görüşmeler sonucunda çıkarımlarda bulunulmuştur. 19-30 yaş arası bireylerin, toplumsal etkileşimler esnasında görünür olan benliklerini, toplumsal olarak onlara atfedilen cinsiyetlerine dayalı rolleri nasıl sergiledikleri, toplumsal cinsiyet rollerinin sergilenirken, bireyin karşısındaki bireye ya da gruba karşı nasıl bir tutuma sahip olduğu anlatılmak istenmiştir.

Derinlemesine görüşme gerçekleştirilen 19-30 yaş arasındaki, 8 kadın, 8 erkek, 16 katılımcının araştırma sorularına verdiği yanıtlar ile sınırlandırılan çalışmada, oldukça geniş bir kavram olan benlik sunumunun Goffman'ın dramaturji kuramından hareketle nasıl anlam bulduğu açıklanmıştır.

Dramaturji kuramının unsurlarından, performans, seyirci, vitrin, idealize etme, sahte sunum ve izleme denetimi kavramları temel alınarak bulgulara yer verilmektedir. Dramaturji kuramından hareketle, performansı, benlik sunumu esnasında sergilenen davranışlar, söylemler ve yansıtılan imaj olarak tanımlamak mümkün olacaktır. Seyirci, toplumsal etkileşimin gerçekleştiği kişi veya kişileri kapsamaktadır. Vitrin, bireyin sahip olduğu, değişmez unsurlarıdır. İdealize etme kavramı, bireyin toplumsal yapı içerisinde nasıl var olacağına sınırlarının çizilmiş olmasıdır. İçinde kontrolü ve kabulü barındırmaktadır. Sahte sunum, bireyin aslında olmadığı şekilde kendini göstermesidir. Performansı esnasında, bir örnek olarak, ideal olana yaklaşmak ve kabul görmek için olmadığı biri gibi davranabilmektedir. İzleme denetimi, bireyin kendisini nasıl yansıtmak istediği ile ilgilidir. Nasıl anılmak istediğine karar vermiş olan birey, anılmak istediği şekilde davranışlar sergiler ve karşısındaki kişi veya kişilerde bir izlenim yaratmayı hedeflemektedir.

Bireyler toplumsal yapı içinde, daima etkileşim halindedir. Aile kurumu, eğitim kurumu, kamuya kurumları ve kamuya açık alanlar bireylerin bir aradalığının farklı şekillerinin gözlemlendiği alanlardır. Toplumsal yapı içerisinde, zamanla, toplumun sahip olduğu kültüre ve yasalara bağlı olarak yazılı ya da yazılı olmayan pek çok bilgi vardır. Topluma dair olan bilgiler, doğduğumuz andan itibaren hayatlarımıza nüfuz etmektedir. Birey, etkileşime geçtiği diğer bireyler ile kurduğu bağın güçlü olmasını, devam etmesini istediği müddetçe edindiği toplumsal bilgileri kullanarak bir davranış modeli geliştirmektedir. Bu davranış modeli, toplumsal yapı tarafından belirlenmiştir. Toplumdaki kadınlar ve erkekler için belirlenmiş davranış modelleri vardır. Belirlenmiş kurallar dahilinde davranmak, toplumsal yapıya uygun bir yaşam sürmek, bireyin yaşamı boyunca çeşitli şekillerde hatırlatılmaktadır.

Toplumsal yapı içindeki cinsiyet temelli ayrımcılık, kadın ve erkek cinsiyetleri için farklılaşan rol ve sorumlulukların var olması, bireylerin var oldukları her alanda cinsiyetlerine uygun yaşamalarını dikte etmektedir. Araştırmaya katkı sunan katılımcılar, toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranmaya başladıkları ilk yeri aile olarak tanımlamaktadır. Aile içerisinde, baba rolünün yönlendirici ve denetleyici olduğunu vurgulamışlardır. Erkek olmak ve kadın olmak birbirinden farklı, beklentileri değişen iki cinsiyet olarak olarak görülmektedir. Aile ile başlayan toplumsal etkileşimlerde, bireyin ailesinden ayrı, tek başına gerçekleştirdiği toplumsal etkileşimler de toplum tarafından öğretilen toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak gerçekleşmektedir. Çevresel faktörler ve toplumsal düzen içerisindeki kurallar bireylerin davranışlarına, söylemlerine ve tutumlarına etki etmektedir. Gerçekleştirilen bazı davranışlar, bireyin kendisinin içine sinmemiş, doğru bulunmamış olsa dahi toplumsal düzenin devamlılığını sağlamak ve toplum tarafından kabul görmek amacıyla sergilenmektedir.

Federici (2020), toplumsal cinsiyet rollerinin birer performans olarak görüldüğü bağlamda içinde rızayı ve karşı çıkışı barındırdığını dile getirmektedir. Toplumsal tarih ve yapı tarafından şekillendirilen, cinsiyete dayalı rolleri sergilemek bir kabul edişken, kadınlığın ve erkekliğin sınırların böylesine keskin ifade edilemeyeceğini savunmak karşı çıkıştır. Sergilenen benlik sunumunu

seyredenlere göre değişen performanslar da bahsedilen rızayı ve karşı çıkışı barındırmaktadır. Örneğin, bir kadının, toplumsal olarak kadına atfedilmiş, anaç tavrı, şefkatli olmayı reddetmesi sergilediği benlik sunumu sonrasında onun için söylenen nitelendirmeleri değiştirecek, olumsuz bir imaja sahip olmasına neden olacaktır. Başka bir kesim tarafından ise doğru olan performans bu karşı çıkıştır ve alkışlanacak, yüceltilecektir. Toplumsal cinsiyet rollerinin bireyin kendini ifade edişindeki önemi toplum tarafından belirlenmiştir. Gerçekleştirilen çalışmada farklı sosyal ortamlarda bireylerin farklı rollere sergilediği ve performanslarının çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmiştir.

Katılımcılar, toplumsal cinsiyet rollerinin çocukluklarından başlayarak hayatlarında var olduğunu, toplumdaki diğer bireylerle kurdukları iletişimde önemli bir yer tuttuğunu dile getirmektedir.

Katılımcı 1 (23, Erkek), katılımcı 2 (20, Kadın), katılımcı 3 (27, Erkek) ve katılımcı 4 (27, Kadın) toplumsal cinsiyet rollerinin ev içi düzende, ev içi rollerin belirlenmesinde etki olduğunu dile getirmektedir. Aile içerisinde belli rollerin kız ve erkek çocuklar için ayrıldığını ifade etmektedir. Katılımcı 2 (20, Kadın), katılımcı 3(27, Erkek) ve katılımcı 4 (27, Kadın), aynı zamanda, toplumdaki kurallara uygun davranmanın cinsiyetlere göre değişkenlik gösterdiğini, bireyin toplumsal cinsiyetine uygun olarak davranışlarına yansıdığını dile getirmektedir. Katılımcı 5 (23, Erkek), katılımcı 10 (26, Erkek), katılımcı 13 (27, Kadın), katılımcı 14 (28, Erkek), aile içinde baba rolünü sergileyen erkeğin, daha dominant ve kural koyan bir konumda olduğunu dile getirmekte, toplumsal cinsiyete uygun rolleri kontrol eden bir noktada olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin aile içerisinde yeniden üretildiğini dile getiren katılımcılar, benlik sunumu olarak nitelendirilen performansların şekillenmesinde ailenin ve toplumun toplumsal cinsiyet rollerine dair yarattığı normların etkili olduğunu söylemektedir.

Katılımcılar (Katılımcı 2, katılımcı 5, katılımcı 8, katılımcı 9, katılımcı 12, katılımcı 13, katılımcı 14, katılımcı 16) ailelerinin yanından ayrılarak üniversitede tek başına var olmanın hayatlarında farklılık yarattığını dile getirmektedir. Kendilerini tanıtırken ve yeni insanlarla sosyalleşirken, aileleri tarafından uygun

görülenden ziyade kendilerinin istediği şekilde davrandıklarını, daha özgür ve güçlü hissettiklerini dile getirmektedir. Katılımcılar, değişen sosyal çevre ile birlikte, yeni bir benlik sunma isteğine sahip olduklarını, toplumsal etkileşimde buldukları kişilerin ve grupların değişimi ile birlikte değişen kitleye uygun davranışlar sergilediklerini belirtmektedir.

Katılımcılar pek çok farklı, değişmez unsurun kendilerini tanıtırken, toplumsal yapı içerisinde görünür olurken ve toplumsal etkileşimlerin içinde yer alırken önem taşıdığını söylemektedir. Yaş, medeni durum, fiziki özellikler, maddi durum ve akademik donanım gibi özellikler, toplumsal etkileşimler esnasında, birey hakkında fikir veren, etkileşimi etkileyen unsurlar olarak görülmektedir. Bireylerin, sergiledikleri performanslarda görünür olan bu unsurların, karşısındaki seyircinin seyrettiği bir vitrin olarak tanımlanması mümkündür. Bireyin sergilediği performansın gözlemciler tarafından net olarak tanımlanmasına olanak sağlayan nesnel ve devamlılığı olan unsur vitrindir (Goffman, 2020, s.33).

Toplumsal etkileşimler esnasında bireyin ideal olan veya ideal olana yaklaşmış durumda olması gerçekleştirilen performansın etki düzeyini arttıracak ve inandırıcılık katacaktır. Bireyler, toplumsal cinsiyetlerine uygun şekilde gerçekleştirdikleri performansların sonunda, toplum tarafından belirlenen rollerini, uygun davranışlara ve söylemlere, toplumsal olarak kabul görmüş giyime, dış görünüme sahip olarak gerçekleştirdiklerinde, seyirciler tarafından alkışlanacaktır.

Katılımcı 8 (26, Kadın), katılımcı 10 (26, Erkek), katılımcı 13 (27, Kadın) ve katılımcı 14 (28, Erkek), aile büyüklerinin yanında olduklarından farklı davrandıklarını ifade etmiştir. Toplumsal kurallara ve değerlere uygun, toplumsal cinsiyete dayalı rolleri sergileyen bir tutumda oldukları, dışlanmamak ve kabul görmek için bu şekilde davrandıklarını dile getirmektedir.

Benliği, sosyokültürel bir yapı olarak gören Bauman ve Read (2018), toplumsal değişimlerin, toplumsal değişiklikler sonucu oluşan yeni toplumsal bilgilerin bireyleri etkilediğini belirtmektedir. Birey, içinde yaşadığı toplumdan bağımsız değildir. Toplumsal cinsiyet rolleri de toplumsal yapı tarafından

şekillenmektedir (Dökmen, 2014). Toplumlar sahip oldukları geleneklere ve değerlere biat eden, bu unsurları benimseyen bireylerin toplumsal düzende yer almasını öncelemektedir. Toplumda yer almak isteyen, söyledikleri sözün karşılık bulmasını bekleyen bireyler, toplumsal beklentilere uygun davranışlar gerçekleştirmektedir. Birey, toplum tarafından ideal olarak tanımlanan davranışlar ve söylemler ile toplumsal yapı içerisinde görünür olmayı amaçlamaktadır.

Katılımcı 3 (27, Erkek), katılımcı 5 (23, Erkek), katılımcı 9 (24, Kadın) ve katılımcı 10 (26, Erkek) toplumsal cinsiyet rollerini, üniversite ile birlikte değişen çevrelerine, sosyalleştikleri ortama göre şekillendirdiklerini ifade etmektedir. Ailenin sahip olduğu tek ve belirli bir kültürün dışında farklı kültürlere ve değerlere temas eden bireyler, kendilerine dair yaratmak istedikleri imaj doğrultusunda davranışlarına yön vermektedir. Erkek katılımcılar, üniversite ile birlikte, yeni bir benlik sunumuyla kendilerini var ettiklerini, aile yaşamındaki kuralların ve doğruların var olduğunu ancak göz ardı edilebilir hale geldiği dile getirmektedirler. Kadın katılımcılar da benzer şekilde ailenin yanından ayrılarak kendileri daha özgür ifade edebilecekleri alanı üniversite ile birlikte bulduklarını ifade etmektedir.

Bireyler, gerçekleştirdikleri toplumsal etkileşimler sonucunda bir izlenim yaratmak, sahip oldukları bilgi ve deneyimi aktarmak istemektedir. Toplumsal yapı içinde var olmak, sergiledikleri performanslarının alkışlandığını görmek bireylerin yaşamları sürecinde hedeflediği unsurlardandır. Değişen sosyal çevre ile performansları seyreden kitlenin değişmesi toplumsal cinsiyete dayalı rollerde değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyetin tartışılabildiği üniversite çevresinde sergilenen benlik sunumlarında ideal olan cinsiyet rollerinin sorgulandığını görmek mümkün hale gelmektedir.

Gerçekleştirilen araştırma sonucunda, bireylerin sergilediği benlik sunumları ve sunumların içinde kimi zaman görünür kimi zaman gizil olan unsurların toplumsal yapı ve toplumsal bilgi ile şekillendiğini söylemek mümkündür. Bireyin sahip olduğu toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin, benlik sunumunu şekillendirdiği gözlemlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, S. (2018). *Feminist Bir Yaşam Sürmek* (Çev. B. S. Aydaş). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Aras, G. (2013). Kadın ve İntihar Olgusu: Esther Greenwood ve Emma Bovary. (L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung ve A. Şimşek Der.), *Toplumsal Cinsiyet ve Yanılsamaları*. (s. 127-141). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Arat, N. (1996). *Kadın Gerçeklikleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Araz, A. (2005). *Kişilerarası İlişkilerde Benlik Sunumu*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Bacanlı, H. (1997) *Sosyal İlişkilerde Benlik: Kendini Ayarlamamanın Psikolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bandura, A. (1977), *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs/ABD: Prentice-Hall Inc.
- Bandura, A. (1986), *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs/ABD: Prentice-Hall Inc.
- Basım, N., Tatar, İ. (2008). , *İlker, İzlenim Yönetimi, Çağdaş Yönetim ve Örgütsel Başarım*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik*. (Çev. M. Hazır). Ankara: Heretik Yayınları. (Özgün çalışma, 2004)
- Bauman, Z., & Raud, R. (2018). *Benlik Pratikleri*. (Çev. M. Ekinci). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Özgün çalışma, 2015)
- Bayad, A. (2016). Erving Goffman'ın Benlik Kavramı ve İnsan Doğası Varsayımı. *Psikoloji Çalışmaları*, 81-93.
- Baymur, F. (1997). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkilap Yayınevi.
- Belek, U. (2013). Toplumsal Cinsiyet Algısının Statik Duruşu. (L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung ve A. Şimşek Der.), *Toplumsal Cinsiyet ve Yanılsamaları*. (s.

- 17-26). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Bora, A. (2011). *Feminizm Kendi Arasında*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018). *Eril Tahakküm*. (Çev. B. Yılmaz.), İstanbul: Bağlam Yayınları. (Özgün çalışma, 1998)
- Boz, N. (2012). *Yeni İletişim Ortamlarında Dijital Kimlik ve Benlik Sunumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Briggs, C. L. (1986). *Learning How To Ask: A Sociolinguistic Appraisal Of The Role Of The Interview In Social Science Research*. Cambridge University Press.
- Brizendine, L. (2014). *Erkek Beyni*. (Çev. G. Tonak). İstanbul: Say Yayınları. (Özgün çalışma, 2010)
- Brizendine, L. (2014). *Kadın Beyni*. (Çev. Z. H. Ateş). İstanbul: Say Yayınları. (Özgün çalışma, 2006)
- Butler, J. (2012). *Cinsiyet Belası*. (Çev. B. Ertür) İstanbul: Metis Yayınları. (Özgün çalışma, 1990)
- Caner, E. (2004) *Kutsal Fahişeden Bakire Meryem'e Toprak ve Kadın*. İstanbul: Su Yayınları
- Ceylan, A. (2017). *Ergenlerde mükemmeliyetçi benlik sunumunun özgüven ile ilişkisi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Coleman, C., (1969) *Psychology and Effective Behavior*. U.S.A: Scott, Foresman and Company.
- Collins, R., Makowsky, M. (2014). *Toplumun Keşfi*, (Çev. N. Oktik). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Özgün çalışma, 1972)
- Connell, R. W. (1998). *Toplum, Kişi ve Cinsel Politik*. (Çev. C. Soydemir). İstanbul:Ayrıntı Yayınları. (Özgün çalışma, 1987)
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Özgün çalışma, 1987)
- Çalışır, G., Okur Çakıcı, F. (2015). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sosyal Medyada Kurulan Benlik İnşasının Temsili*. Ankara.
- Çuhadaroğlu, F. (2000). Ergenlik döneminde psikolojik gelişim özellikleri. *Katkı*

Pediatric Dergisi, 21(6), 863-868.

De Beauvoir, S. (1993). *Kadın "İkinci Cins" Bağımsızlığa Doğru*. (Çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi. (Özgün çalışma, 1949)

De Beauvoir, S. (1993). *Kadın "İkinci Cins" Genç Kızlık Çağı*. (Çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi. (Özgün çalışma, 1949)

Demir, K. (2002). *Türkiye'deki Resmi ve Özel Lise Öğretmenlerinin İzlenim Yönetimi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

Dökmen, Z. (2004). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Z. Y. (2004). *Toplumsal Cinsiyet- Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dökmen, Z. Y. (2014). *Toplumsal Cinsiyet- Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Elliott, A., Turner, B. S. (2017). *Çağdaş Sosyoloji Kuramlarından Portreler*, (Çev. B. Özkul). İstanbul: İletişim Yayıncılık. (Özgün çalışma, 2001)

Elmas, B. (2021). "Anne misiniz?": Bir Benlik Sunumu Olarak Annelik. *mediarts*, 2, 7-22.

Engels, F. (2015). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. (Çev. K. Somer). Ankara: Sol Yayınları. (Özgün çalışma, 1884)

Federici, S. (2020). *Tenin Sınırlarının Ötesinde* (Çev. B. Tanrıseven). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Fine, C. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması: Zihnimiz, Toplum ve Nörocinsiyetçilik Nasıl Fark Yaratıyor?*, (Çev. K. Tanrıyar) İstanbul: Sel Yayınları.

Freud, S. (1997) *Psikanalize Giriş Dersleri*, (Çev. S. Budak) Ankara: Öteki Yayınevi. (Özgün çalışma, 1917)

Giddens, A. (2005), *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yay. (Özgün çalışma, 1989)

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Çev. Ü. Tatlıcan) İstanbul: Say Yayınları. (Özgün çalışma, 1991)

Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Özgün çalışma, 1990)

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Çev. E. A. Kayhan). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

(Özgün çalışma, 1989)

Giorgi, A. (1997). The Theory, Practice, and Evaluation of the Phenomenological Method as a Qualitative Research Procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28(2), 235-260.

Goffman, E. (2009). *Günlük Hayatta Benliğin Sunumu*, (Çev. B. Cezar). İstanbul: Metis Yayınları. (Özgün çalışma, 1959)

Goffman, E. (2014). *Damga*, (Çev. Ş. Geniş. ve L. Ünsaldı. ve S. N. Ağırnaslı). Ankara: Heretik Yayınları. (Özgün çalışma, 1963)

Goffman, E. (2016). *Timarhaneler*. (Çev. E. Arıcan). Ankara: Heretik Yayınları. (Özgün çalışma, 1961)

Goffman, E. (2017). *Etkileşim Ritüelleri*. (Çev. A. Bölükbaşı). Ankara: Heretik Yayınları. (Özgün çalışma, 1967)

Goffman, E. (2017). *Kamusal Alanda İlişkiler*. (Çev. M. F. Karakaya). Ankara: Heretik Yayınları. (Özgün çalışma, 1963)

Goffman, E. (2020). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev. B. Cezar). İstanbul: Metis Yayınları. (Özgün çalışma, 1959)

Günay, G. & Bener, Ö.(2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(153).

Güney, S. (2009). *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Heywood, A. (2010). *Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: Adres Yayınları.

Hood, B. (2014). *Benlik Yanılsaması: Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur?* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hooks, B. (2016). *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika* (Çev. E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün, A. Yıldırım) İstanbul: BGST Yayınları.

Hülür, A. (2017). Kitap eleştirisi: Erving Goffman, Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 158-165.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik Aile ve İnsan Gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kavasoğlu, İ. ve Koca, C. (2019). *Fotoğrafların Söyledikleri: Kadın Sporcuların Instagramdaki Benlik Sunumlarının Toplumsal Cinsiyet Analizi*. 2. Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi.

- Kavut, S. (2018). Goffman'ın benlik sunumu kuramı bağlamında sosyal medyada kimlik inşası: Instagram üzerine bir araştırma. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1, 1-12.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Döküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15) , 170-189 .
- Koca, C. (2001). *An examination of the relationship between gender role orientation and self esteem in athletes and non-athletes*. Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Kulga, C. E. (2014). *Günlük Yaşamda Benlik Sunumları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Laing, R. D. (2015). *Bölünmüş Benlik Akıl Sağlığı ve Delilik Üzerine Varoluşsal Bir Çalışma* (2 b.). (Çev. E. Akça) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Leary, M.R. (1996). *Self-Presentation: Impression Management and Interpersonal Behavior*. Colorado: Westview Press Inc.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (Çev. I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları. (Özgün çalışma, 1968)
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Özgün çalışma, 1968)
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay, & D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mead, G. H. (2017). *Zihin, Benlik ve Toplum*. (Çev. Y. Erdem). Ankara: Heretik Yayınları. (Özgün çalışma, 1934)
- Meder, M. ve Ada, C. (2022). "Benlik Sunumunun Dijitalleşmesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 51, Denizli, s. 403-411.
- Melluci, A. (2013). *Oyuncu Benlik* (Çev. B. Kıcır). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mendel, G. (2005). *Bir Otorite Tarihi Süreklilikler ve Değişiklikler* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morva, O. (2014). Goffman'ın Dramaturjik Yaklaşımı ve Dijital Ortamda Kimlik Tasarımı. S. Çakır (Dü.) içinde, *Medya ve Tasarım* (s. 231-255). İstanbul: Urzeni

Yayıncılık.

Mutlu, E. (2004) *İletişim Sözlüğü*. Ankara; Bilim ve Sanat.

Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*, London: Maurice Temple Smith Ltd.

Onat, Ü. (1993). *Gecekondu Kadının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci*. Ankara: Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, KSHM; yayın no.73

Parsons, T. (1972). *Age and Sex in the Social Structure of the United States*. P. K. Manning ve M.Truzzi (Ed.), *Youth and Sociology*, New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc.

Piaget, J. (1972). *The moral judgement of the child* (Çev. M.Gabain). London: Routledge&Kegan Paul Ltd.

Piaget, J. (1973). *The Child and Reality* (Çev. A. Rosin). (2 nd ed.). NewYork: Grossman Publishers.

Piaget, J. (1977). *The development of thought* (Çev. A.Rosin,). NewYork: The Viking Press.

Piaget, J. (1984). *Genetik Epistemoloji* (Çev. A.Cengizkan). Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.

Reed, E. (2012). *Kadının Evrimi (I)*. (Çev. Ş. Yeğın). İstanbul: Payel Yayınevi.

Reed, E. (2014). *Kadının Evrimi (II)*. (Çev. Ş. Yeğın). İstanbul: Payel Yayınevi.

Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. (Çev. I. E. Howison). Ankara: De Ki Yayıncılık. (Özgün çalışma, 2002)

Ritzer, G., Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Kökleri*, (Çev. E. Howison). Ankara: De Ki Yayıncılık. (Özgün çalışma, 2002)

Rotter, J. (1954), *Social Learning and Clinical Psychology*, Englowood Cliffs/ABD: Prentice-Hall Pub.

Rotter, J. (1982), *The Development and Applications of Social Learning Theory: Selected Papers*, New York/ABD: Praeger Pub.

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Saraç, S. (2013). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

- Şafak, Ş. (1989). *Ailede Rol, Fonksiyon ve Sorumluluk Dağılımı*. Türk Ailesinin Sosyal ve Ekonomik Durumu Sempozyumu. Ankara: Başbakanlık SHÇEK Basımevi.
- Tekeli, Ş. (1993). *1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekindal, M. & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi* , 20(1) , 153-172.
- Tong, R. P. (2006). *Feminist Düşünce* (Çev. Z. Cirhinlioğlu). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Uluocak, Ö. G. G. P. & Bulut, P. D. İ. (2011). Aile Terapilerinin Feminist Teori Açısından İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 24 (24), 9-24 .
- Uzun, K. (2011). *Second Life Sanal Yaşam Dünyasında Kendini Sunum Davranışlarının Belirlenmesi nde Etnografik Bir Yaklaşım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Vefikuluçay-Yılmaz, D., Zeyneloğlu, S., Kocaöz, S., Kısa, S., Taşkın, L., ve Eroğlu, K. (2009). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 775-792.
- Walby, S. (2014). *Patriyarka Kuramı* (Çev. H. Osmanağaoğlu). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Wallace, R. A., Wolf, A. (2002). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. L. Elburuz ve M. R. Ayas). İzmir: Doğubatı Yayınları. (Özgün çalışma, 1999)
- Welk, G. J., Corbin, C. B., & Lewis, L. A. (1995). Physical Self-Perceptions of High School Athletes. *Pediatric Exercise Science*, 7, 152-161.
- Wilson, A. (2015). A guide to phenomenological research. *Nursing Standard*, 29(34), 38-43.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H. A. (2016). Bir Derleme Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar Ve Tanımlamalar. *Sosyal Bilimler Dergisi*(48), 79-89.

Yılmaz, S. (2005). Birbirimizi yorumlamanın/Anlamanın Bir Yolu Olarak Oyun
- Her iletişim biraz da oyundur. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni
Düşünceler Hakemli E-Dergisi* , (1) , 251-272 .

EKLER

EK- 1: GÖRÜŞME SORULARI

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Eğitim Durumunuz:

1- Yaşadığımız aile içerisinde kız çocuk/ oğlan çocuğu olduğunuz için gerçekleştirdiğiniz davranışlar nelerdir?

a) Ev işlerini, bahçe işlerini düşündüğünüzde size önerilen işler nelerdi?

b) Çocukluğunuzda ev içerisinde hangi işler için sorumluluk almak istiyordunuz?

2- Yaşadığımız aile içerisinde kız çocuk/ oğlan çocuğu olduğunuz için sergilemekten kaçındığımız davranışlar nelerdir?

3- Çocukluğunuzu düşündüğünüzde, örneğin mahallede oyun oynarken, oyun seçimlerinizi cinsiyetinizin nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

4- Ev dışında aktivitelerde bulunduğunuz (park, bahçe, kafe, sinema vb. yerler) yerlerde günün hangi saatlerini tercih ediyorsunuz?

a) Ev dışında gerçekleştirdiğiniz aktivitelerin saatlerinin seçimi konusunda cinsiyetinizin etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

5- Diğer bireylerle belirli bir zaman dilimde aynı alanda olduğunuz, (alışveriş yaptıktan sonra kasa sırasında beklemek, toplu taşıma araçlarıyla yolculuk etmek

gibi) zamanlarda cinsiyetinizden ötürü edinmiş olduğunuz sorumluluklar nelerdir? Bir kaç örnek ile açıklayabilir misiniz?

6- Kadın/erkek olmak, kendinizi, üniversite sınırları içerisinde, tanıtırken, yeni insanlar ile tanışırken önemli bir unsur mudur?

a) Hangi konularda önem taşımaktadır/taşımamaktadır? (Örneğin topluluk içinde ilk defa sunum yaparken, derste söz alırken, yeni bir arkadaş grubuna dahil olurken)

7- Üniversite yaşantısında kadınlık/erkeklik rollerinin hangi konularda önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

8- Hobilerinizi, katılacağınız etkinlikleri seçiminizde cinsiyetinizin etkisi konusunda düşünceleriniz nelerdir?

9- Üniversiteye başladıktan sonra bu konuya dair fikirlerinizde değişiklikler oldu mu?

a) Hangi konularda değişiklikler oldu?

10-Okumuş olduğunuz bölümü seçiminizde cinsiyetinizin etkisi konusunda ne düşünüyorsunuz?

11-Bir iş başvurusunda cinsiyetinizin hangi konular bakımından önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

12- Kadın olmak sizin için ne ifade etmektedir?

13- Erkek olmak sizin için ne ifade etmektedir?

EK -2: ÖRNEKLEM TABLOSU

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu
Katılımcı -1	23	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -2	20	Kadın	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -3	27	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -4	27	Kadın	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -5	23	Erkek	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -6	29	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -7	25	Erkek	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -8	26	Kadın	Üniversite Mezunu
Katılımcı -9	24	Kadın	Üniversite Mezunu
Katılımcı -10	26	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -11	20	Kadın	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -12	25	Kadın	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -13	27	Kadın	Üniversite Mezunu
Katılımcı -14	28	Erkek	Üniversite Mezunu
Katılımcı -15	24	Erkek	Üniversite Öğrencisi
Katılımcı -16	26	Erkek	Üniversite Mezunu

Tablo: Örneklem Grubu

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlık, araştırma ve yazım aşamalarında, beni sabırla dinleyen, bana fikirleriyle yol gösterici olan çok kıymetli danışman hocam Dr. Sevinç Çırak Karadağ'a çok teşekkür ederim.

Daima yanımda olduklarını hissettiren, bana her koşulda destek olan ve güvenen biricik aileme, annem Nuriye Payçu'ya, babam Hüseyin Payçu'ya ve kardeşim Yaren Deniz Payçu'ya çok teşekkür ederim.

Yol arkadaşlarıma, dostlarıma, Can'a, Ekin'e, Rojbin'e, Seda'ya, Sinem'e, Didem'e, Ahsen'e, Ceren'e, Bahar'a, Senem'e ve Koray'a çok teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden 2018 yılında mezun oldum. 2019 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programında eğitimime devam ettim. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarında profesyonel ve gönüllü olarak yer aldım. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde sosyolog olarak görevime devam etmekteyim.

